

Socialni razgledi

ISBN 978-961-6031-84-4

Ljubljana, februar 2009

Izdajatelj: UMAR, Ljubljana, Gregorčičeva 27

Odgovarja: mag. Boštjan Vasle, direktor

Uredniki: Matjaž Hanžek, mag. Tanja Čelebič, dr. Valerija Korošec, Janja Pečar

Avtorice in avtorji Socialnih razgledov 2008 so:

Lidija Apohal Vučkovič (Dostopnost storitev in dobrin, Socialnovarstvena mreža, Stanovanja, Mobilnost - izzivi, Povzetek)

dr. David Bole (Dnevna mobilnost)

mag. Tanja Čelebič (Dostopnost vzgojno-varstvenih ustanov in izobraževanja, Kultura, Migracije v Evropi, Migracije med regijami po izobrazbeni strukturi prebivalstva, Mednarodna mobilnost v terciarnem izobraževanju, Povzetek, Statistična priloga)

mag. Barbara Ferk (Dohodki in izdatki prebivalstva, Povzetek)

Aleksander Jakoš (Mobilnost - Uvod, Migracije v Evropi, Zunanje migracije v Sloveniji, Notranje migracije v Sloveniji, Povzetek)

dr. Matej Gabrovec (Trajnostna mobilnost)

Matjaž Hanžek (Uvod, Mobilnost - Uvod, Povzetek, Mobilnost – Izzivi)

dr. Alenka Kajzer (Trg dela in zaposlovanje, Povzetek, Mobilnost – Izzivi)

mag. Maja Kersnik (Gospodinjstva in družine, Družbena kohezija in revščina, Subjektivne zaznave življenjskih pogojev, Povzetek)

mag. Rotija Kmet Zupančič (Internet, Povzetek)

dr. Valerija Korošec (Migracije v Evropi, Odnos Slovencev do izseljevanja, Mobilnost – izzivi)

Saša Kovačič (Dohodki in izdatki prebivalstva, Povzetek)

Tomaž Kraigher (Zaposlovanje in delo tujcev v Sloveniji, Registrirana brezposelnost)

dr. Brina Malnar (Subjektivne zaznave življenjskih pogojev, Povzetek)

dr. Srna Mandič (Stanovanja, Povzetek)

Janja Pečar (Trg dela in zaposlovanje, Migracije med regijami po izobrazbeni strukturi prebivalstva, Povzetek, Mobilnost – izzivi)

Sonja Primožič (Mediji, Povzetek)

dr. Marjan Ravbar (Ustvarjalnost in migracije)

dr. Nada Stropnik (Socialno-ekonomska stratifikacija prebivalstva v letih 1998, 2002 in 2006, Povzetek)

dr. Milivoja Šircelj (Gospodinjstva in družine, Povzetek)

Eva Zver (Dostopnost zdravstvenih storitev, Izdatki za dolgotrajno oskrbo, Izdatki za izobraževanje, Povzetek)

Uredniški odbor: Lidija Apohal Vučkovič, mag. Marijana Bednaš, dr. Alenka Kajzer, mag. Rotija Kmet Zupančič, Janez Kušar, mag. Mateja Peterneš, mag. Boštjan Vasle

Strokovni svet: Matjaž Hanžek, dr. Anjuta Bubnov-Škoberne, mag. Irena Križman, dr. Brina Malnar, dr. Anton Kramberger, dr. Marjan Premik, dr. Marjan Ravbar, dr. Tine Stanovnik, dr. Nada Stropnik, dr. Milivoja Šircelj.

Strokovni sodelavci in sodelavke: Milena Ilić, Rihard –Tomaž Inglič, mag. Apolonija Oblak Flander, Janja Povhe, Rade Pribakovič, Irena Svetin, Tatjana Škrbec, Erika Žnidaršič, Tina Žnidaršič.

Lektoriranje: Majda Tome

Tehnična podpora: Irena Rink, Katja Perme, Ana-Marija Pucelj, Alenka Rožič, Tamara Piki

Oblikovanje grafikonov: Marjeta Žigman

Oblikovanje: Katja Korinšek, Pristop

Računalniška postavitev: Ema Bertina Kopitar

Tisk: Tiskarna Solos

Naklada: 500 izvodov

© Razmnoževanje publikacije ali njenih delov ni dovoljeno. Objava besedila in podatkov v celoti ali deloma je dovoljena le z navedbo vira.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(497.4) (082) (086.034.4)

SOCIALNI razgledi 2008 / [avtorice in avtorji Lidiya Apohal
Vučkovič ... [et al.] ; uredniki Matjaž Hanžek ... [et al.] ;
slike
Marjeta Žigman]. - Ljubljana : Urad Republike Slovenije za
makroekonomske analize in razvoj, 2009

ISBN 978-961-6031-85-1

1. Apohal Vučkovič, Lidiya 2. Hanžek, Matjaž
244344832

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(497.4)

Kazalo

UVOD	9
POVZETEK	11
I. KAKO ŽIVIMO	15
1 GOSPODINJSTVA IN DRUŽINE.....	17
1.1 Gospodinjstva.....	17
1.2 Družine.....	17
2 TRG DELA IN ZAPOSLOVANJE	20
2.1 Gibanje brezposelnosti.....	20
2.1.1 Gibanje brezposelnosti po anketi o delovni sili	20
2.1.2 Gibanje registrirane brezposelnosti.....	22
2.1.3 Regionalna razsežnost registrirane brezposelnosti	23
2.2 Stopnje delovne aktivnosti po anketi o delovni sili	25
2.3 Razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja.....	26
2.3.1 Razširjenost delnih zaposlitev (zaposlitev s krajšim delovnim časom)	27
2.3.2 Razširjenost začasnih zaposlitev	27
3 DOHODKI IN IZDATKI PREBIVALSTVA	28
3.1 Gibanje plač	29
3.1.1 Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev	31
3.2 Pokojnine.....	34
3.3 Izdatki prebivalstva	36
3.4 Zadolženost	37
4 SOCIALNO-EKONOMSKA STRATIFIKACIJA PREBIVALSTVA V LETIH 1998, 2002 IN 2006	39
4.1 Velikost gospodinjstev.....	40
4.2 Tipi gospodinjstev	41
4.3 Formalni (zaposlitveni) status nosilca gospodinjstva.....	41
4.4 Porazdelitev in realna sprememba dohodka	42
4.5 Struktura virov dohodka	42
4.6 Pomen socialnih in družinskih prejemkov	43
5 DOSTOPNOST STORITEV IN DOBRIN	43
5.1 Dostopnost zdravstvenih storitev	43
5.1.1 Zmogljivost zdravstvene mreže.....	43
5.1.2 Izdatki za zdravstvo	45
5.2 Dostopnost socialnovarstvenih storitev	46
5.2.1 Socialnovarstvena mreža.....	46
5.2.2 Izdatki za dolgotrajno oskrbo.....	47
5.3 Dostopnost vzgojno-varstvenih ustanov in izobraževanja.....	48
5.3.1 Izdatki za izobraževanje	52
5.4 Stanovanja.....	53
5.5 Internet	54
5.6 Kultura.....	56
5.7 Mediji.....	57
6 DRUŽBENA KOHEZIJA IN REVŠČINA	59
6.1 Revščina	59
6.1.1 Nedenarna revščina	60
6.1.2 Socialna zaščita	61

7. SUBJEKTIVNE ZAZNAVE ŽIVLJENJSKIH POGOJEV.....	62
7.1 Osebna in družinska situacija.....	62
7.1.1 Sreča in zadovoljstvo z življenjem.....	62
7.1.2 Zdravje.....	63
7.1.3 Socialna omrežja.....	64
7.1.4 Kriminaliteta, občutek ogroženosti	65
7.1.5 Materialno stanje družine	65
7.2 Subjektivne ocene in zadovoljstvo z dogajanjem v širšem družbenem okolju.....	67
7.2.1 Zaznava trendov v družbenih sistemih (1997-2007).....	67

II. MOBILNOST 71

UVOD 73

1 MIGRACIJE V EVROPI..... 76

2 ZUNANJE MIGRACIJE V SLOVENIJI 79

2.1 Zunanje migracije v Sloveniji do osamosvojitve	79
2.2 Zunanje migracije v Sloveniji po osamosvojitvi	80
2.2.1 Priseljeni tujci glede na starostnospolno sestavo in državo izvora.....	81
2.2.2 Zaposlovanje in delo tujcev v Sloveniji	83
2.2.3 Odselitve slovenskih državljanov v tujino.....	85
2.2.4 Zunanje migracije po regijah	86
2.2.5 Odnos slovencev do izseljevanja	87
2.2.6 Mednarodna mobilnost v terciarnem izobraževanju	88

3 NOTRANJE MIGRACIJE V SLOVENIJI 90

3.1 Notranje migracije pred osamosvojitvijo Slovenije	90
3.2 Notranje migracije med statističnimi regijami v obdobju 1991-2006.....	91
3.2.1 Migracije med regijami po izobrazbeni strukturi prebivalstva, 1991-2002	94
3.2.2 Ustvarjalnost in migracije	100
3.3 Notranje migracije na občinski ravni – primer Mestne občine Ljubljana (MOL)	103

4 DNEVNA MOBILNOST 105

4.1 Obseg in značilnost dnevne mobilnosti v Sloveniji	106
4.2 Privlačnost posameznih središč v Sloveniji	107
4.3 Zunanja dnevna mobilnost.....	109

5 TRAJNOSTNA MOBILNOST 111

5.1 Eksterni stroški prometa.....	111
5.2 Potovalne navade Slovencev	112

MOBILNOST - IZZIVI 115

III. STATISTIČNA PRILOGA..... 117

LITERATURA IN VIRI 174

Kazalo tabel

Tabela 1:	Tipi družin ob popisih 1981, 1991 in 2002, Slovenija.....	18
Tabela 2:	Stopnje brezposelnosti po anketi o delovni sili, Slovenija, 2000–2007, v %	21
Tabela 3:	Stopnje brezposelnosti po starostnih skupinah (po anketi o delovni sili), Slovenija, 2000–2007, v %	21
Tabela 4:	Izbrane skupine registrirano brezposelnih oseb, 2000–2007, Slovenija, v % od vseh zaposlenih.....	23
Tabela 5:	Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah, Slovenija, 2000–2007, v %	24
Tabela 6:	Nekatere skupine brezposelnih po regijah, 2007, v % od vseh registriranih brezposelnih	24
Tabela 7:	Stopnje delovne aktivnosti po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v %	26
Tabela 8:	Deleži delnih zaposlitev po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v % od vseh delovno aktivnih ..	27
Tabela 9:	Deleži začasnih zaposlitev v skupni zaposlenosti po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v %	27
Tabela 10:	Rast realne bruto plače na zaposlenega v zasebnem in javnem sektorju, Slovenija, 2001–2007, v %	29
Tabela 11:	Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač v zasebnem sektorju, Slovenija, 2000–2007.....	30
Tabela 12:	Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač v javnem sektorju, Slovenija, 2000–2007	30
Tabela 13:	Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač, Slovenija, 2000–2007	31
Tabela 14:	Potreben delovni čas za nakup hrane, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007	32
Tabela 15:	Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev, povezanih s stanovanjem, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007	32
Tabela 16:	Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev, povezanih s prometom, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007	32
Tabela 17:	Potreben delovni čas za nakup obleke in obutve ter dobrin za higieno, kozmetiko in zdravje, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007	32
Tabela 18:	Potreben delovni čas za plačilo storitev in hrane zunaj doma, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007	33
Tabela 19:	Struktura novih starostnih upokojencev po starostnih skupinah, Slovenija, 2000 in 2007, v %	35
Tabela 20:	Povprečne nominalne neto starostne pokojnine in neto plače, Slovenija, 2000–2007, v evrih.....	35
Tabela 21:	Struktura izdatkov za življenjske potrebščine po petih potrošnih kvintilnih razredih, Slovenija, 2000 in 2006, v %	36
Tabela 22:	Porabljena sredstva na gospodinjstvo, Slovenija, 2000–2006.....	38
Tabela 23:	Porazdelitev oseb v dohodkovne razrede, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %	40
Tabela 24:	Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih in velikosti gospodinjstva, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %	40
Tabela 25:	Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih in velikosti gospodinjstva, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %	40
Tabela 26:	Porazdelitev oseb in njihovega dohodka po dohodkovnih razredih, Slovenija, 1998, 2002, 2006, v %....	42
Tabela 27:	Nominalno in realno povečanje dohodka, Slovenija, 1998–2002 in 2002–2006, indeksi	42
Tabela 28:	Relativni pomen socialnih in družinskih prejemkov v masi socialnih in družinskih prejemkov, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %	43
Tabela 29:	Število oskrbovancev na število prebivalcev, starih 65 let in več, Slovenija, 2000–2007.....	47
Tabela 30:	Izdatki za dolgotrajno oskrbo po virih sredstev in namenu, Slovenija, 2003–2006.....	48
Tabela 31:	Število vpisanih v terciarnem izobraževanju in struktura vpisanih glede na vrsto študijskega programa, Slovenija, 2000/01–2007/08	51
Tabela 32:	Obisk muzejev, gledališč in kinematografov, Slovenija, 2000–2006	56
Tabela 33:	Vključenost prebivalstva v knjižnice, skupaj in splošne knjižnice, 2000–2005, Slovenija, v %	57
Tabela 34:	Kazalniki družbene kohezije za Slovenijo, primerjava z EU-25, 2006.....	59
Tabela 35:	Stopnja tveganja revščine in dohodkovna neenakost (izračun po EU-SILC), Slovenija, 2005, 2006 in 2007.....	60
Tabela 36:	Izdatki za posamezna področja socialne zaščite na prebivalca, Slovenija in povprečje EU-25, 2000 in 2006 (v SKM)	62
Tabela 37:	Subjektivni občutki sreče, Slovenija 1997–2007, v %	63
Tabela 38:	Ocena zdravja in kronična bolezen kot ovira, Slovenija, 2002, 2004, 2006	63
Tabela 39:	Socialna opora in omrežja v Sloveniji, 2002, 2004, 2006	64
Tabela 40:	Kriminaliteta v Sloveniji; občutki ogroženosti in osebna izkušnja s kriminaliteto, 2002, 2004, 2006, v %.....	65
Tabela 41:	Kako ocenjujete materialne razmere, v katerih živite vi in vaša družina? Slovenija, 1997–2007, v %	67
Tabela 42:	Ali bi zase in za svojo družino lahko rekli, da vam (da se) ..., Slovenija, 1990–1997, v %.....	67
Tabela 43:	Zaznave sprememb v demokratičnem sistemu in družbeni blaginji, Slovenija, 1997–2007, v %	67
Tabela 44:	Zadovoljstvo z družbenimi (pod)sistemi, aktualne meritve, Slovenija, 2002, 2004 in 2006, v %.....	68
Tabela 45:	Zaupanje institucijam, Slovenija, 2002, 2004 in 2006, v %	69

Tabela 46:	Tuji državljani, EU-27, 2004–2007	77
Tabela 47:	Slovenski imigracijski profil	81
Tabela 48:	Priseljeni tujci v Slovenijo (glede na državo izvora), 1995–2006	82
Tabela 49:	Veljavna delovna dovoljenja po stopnji izobrazbe, 30. 6. 2008	84
Tabela 50:	Število odseljenih državljanov Slovenije v tuje države (območja), 1995–2006	85
Tabela 51:	V tujino odseljeni državljani Slovenije po starosti in izobrazbi, 2005 in 2006	86
Tabela 52:	Selitveni prirast tujcev oz. migracijski saldo po regijah, 1999–2006	86
Tabela 53:	Selitveni prirast tujcev in skupno število prebivalstva po regijah, 1999–2006	87
Tabela 54:	Ali ste že kdaj razmišljali o preselitvi v tujino in zadovoljstvu s sedanjo zaposlitvijo, 2006	87
Tabela 55:	Notranje selitve med regijami v obdobju 1991–1998, 1997–2006 in 1991–2006	91
Tabela 56:	Notranje selitve prebivalstva v obdobju 1997–2006	92
Tabela 57:	Vpliv notranjih migracij na spremembo števila prebivalcev po regijah, 1997–2006	93
Tabela 58:	Selitve prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo v obdobju med popisoma 1991 in 2002 med regijami	99
Tabela 59:	Kam so se selili ljudje z višjo in visoko izobrazbo?	99
Tabela 60:	Selitve prebivalcev z največ končano osnovno šolo v obdobju med popisoma 1991 in 2002 med regijami	99
Tabela 61:	Kam so se selili ljudje z največ končano osnovno šolo?	100
Tabela 62:	Selitveni prirast (migracijski saldo) med Mestno občino Ljubljana in drugimi občinami v obdobjih 1995–1998 in 1999–2005	104
Tabela 63:	Kam bi se bili pripravljene voziti glede na zakonski stan in starost, 2006, v %	106
Tabela 64:	Skupno število dnevnih vozačev ter deleži glede na način in čas potovanja, popis 2002	107
Tabela 65:	Mesta, ki privlačijo več kot 1.000 šolarjev – dnevnih vozačev	108
Tabela 66:	Povprečni eksterni stroški potniškega prometa za leto 2002 v Sloveniji v evrih na 1.000 potniških kilometrov	112
Tabela 67:	Delež potovanj (vseh) glede na prometno sredstvo v Mestni občini Ljubljana in ljubljanski regiji (2003) ter Nemčiji (2002), v %	112
Tabela 68:	Delež potovanj glede na prometno sredstvo, Slovenija, 1981, 1991 in 2002, v %	113
Tabela 69:	Dnevni migranti po načinu potovanja in izobrazbi, Slovenija, 2002, v %	114

Kazalo slik

Slika 1:	Delež prebivalstva, ki živi v gospodinjstvih/družinah različnih velikosti, Slovenija, popis 2002, v %	17
Slika 2:	Samska gospodinjstva po starosti, Slovenija, popis 2002, število	17
Slika 3:	Poročnost in razveznost, EU-27, 2006	18
Slika 4:	Povprečna starost žensk ob rojstvu otroka (v letih) in delež zunajzakonskih rojstev, EU-27, 2006	19
Slika 5:	Povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka in povprečna starost žensk ob prvi sklenitvi zakonske zveze, Slovenija, 1954–2007, v letih	19
Slika 6:	Deleži zunajzakonskih rojstev po statističnih regijah, Slovenija, 2007, v %	19
Slika 7:	Stopnje brezposelnosti (po anketi o delovni sili), EU-27, 2007, v %	22
Slika 8:	Stopnje registrirane brezposelnosti, Slovenija, 2000–2007, v %	22
Slika 9:	Število prejemnikov denarnih nadomestil (DN) in denarnih pomoči (DP) za primer brezposelnosti, 1998–2007	23
Slika 10:	Struktura denarnih prejemkov prebivalstva, Slovenija, 2000–2007, v %	28
Slika 11:	Minimalna bruto plača, povprečna bruto plača in razmerje minimalne plače do bruto plače v zasebnem sektorju, Slovenija, 2000–2007	29
Slika 12:	Potreben delovni čas za nakup dobrin in plačila storitev, urne bruto plače 1. decila, mediane in 9. decila, Slovenija, za leti 1997 in 2007	33
Slika 13:	Število zaposlenih in upokojencev, razmerje števila zaposlenih in števila upokojencev, Slovenija, 2000 in 2007	35
Slika 14:	Delež obveznosti v finančnih sredstvih gospodinjstev in NPISG, izbrane države, 2006, v %	37
Slika 15:	Najeta posojila gospodinjstev in NPISG, Slovenija, 2004–2008	38
Slika 16:	Razmerje med deležem dohodka in deležem oseb po dohodkovnih razredih, Slovenija, 1998, 2002, 2006	42
Slika 17:	Število zaposlenih zdravnikov na 100.000 prebivalcev v letu 2006 in povprečne letne stopnje rasti števila zaposlenih zdravnikov v obdobju 1996–2006, EU-27	44

Slika 18 :	Celotni, javni in zasebni izdatki za zdravstvo kot delež v BDP in v USD PKM na prebivalca, EU-27, 2006, v %	45
Slika 19:	Povprečne letne realne stopnje rasti javnih izdatkov za zdravstvo in BDP, izbrane države, 2001–2006, v %	46
Slika 20:	Delež zasebnih izdatkov v celotnih izdatkih za zdravstvo v letu, EU-27, 2006, v %	46
Slika 21:	Rast števila starih 65 let in več ter števila oskrbovancev v domovih za starejše, Slovenija, 2000–2007 ..	47
Slika 22:	Celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo izraženi kot delež v BDP, izbrane države, 2006, v %	48
Slika 23:	Delež otrok v starosti 3–5 let, vključenih v organizirane oblike predšolske vzgoje, EU-27, 2006, v %	49
Slika 24:	Struktura mladih, vključenih v srednje izobraževanje, glede na vrsto izobraževalnega programa, Slovenija, 2000/01–2007/08	50
Slika 25:	Razmerje med številom vpisanih v terciarno izobraževanje in številom prebivalcev v starosti 20–29 let, EU-27, 2006	51
Slika 26:	Struktura študentov glede na izobrazbo matere in struktura žensk v starosti 40–60 glede na izobrazbo, Slovenija, 2006/07, v %	52
Slika 27:	Celotni javni izdatki za formalno stopenjsko izobraževanje v BDP, EU-27, 2004, v %	52
Slika 28:	Celotni javni izdatki za formalno stopenjsko terciarno izobraževanje v BDP in po namenu porabe, EU-27, 2004, v %	53
Slika 29:	Delež transferjev gospodinjstvom v celotnih javnih izdatkih za terciarno izobraževanje, 2006 (2004), v %	53
Slika 30:	Dostop do interneta in njegova uporaba, izbrane evropske države, 2006, v %	55
Slika 31:	Uporaba in dostop do interneta glede na doseženo izobrazbo, Slovenija, 2006	55
Slika 32:	Delež izdatkov za kulturo in rekreacijo v skupnih izdatkih gospodinjstev, 2006, v %	56
Slika 33:	Branje časopisov, izbrane evropske države, 2006	58
Slika 34:	Gledanje TV po izobrazbi, Slovenija, 2006	58
Slika 35:	Izdatki za socialno zaščito v BDP, Slovenija, 1996–2006, v %	61
Slika 36:	Izdatki za socialno zaščito v Sloveniji na prebivalca po kupni moči (v SKM), 1996–2006, EU-15 = 100	61
Slika 37:	Selitveni prirast s tujino na 1000 prebivalcev, EU-27, 2007	77
Slika 38:	Delež ljudi, ki se strinja, da ljudje drugačnega etničnega izvora bogatijo kulturo naše države, EU-27, 2006, v %	78
Slika 39:	Delež ljudi, ki se strinja, da je prisotnost ljudi drugačnega etničnega izvora vzrok negotovosti, EU-27, 2006, v %	78
Slika 40:	Delež ljudi, ki se strinja, da potrebujemo imigrante za delo v posameznih sektorjih naše ekonomije, EU-27, 2006, v %	78
Slika 41:	Delež ljudi, ki se strinja, da prihod imigrantov v Evropo lahko učinkovito reši problem staranja evropskega prebivalstva, EU-27, 2006, v %	78
Slika 42:	Vpliv posameznih dejavnikov na gibanje števila prebivalcev Slovenije: migracije državljanov Slovenije, migracije tujcev in naravni prirast, 1995–2006	81
Slika 43:	Priseljeni tujci po namenu priselitve, Slovenija, 2006	81
Slika 44:	Šest področij politik, ki oblikujejo možnosti vključevanja migrantov v družbo, 2006	84
Slika 45:	Število odseljenih državljanov po starostnih razredih v obdobju 1995–2006	85
Slika 46:	Delež tujih študentov v primerjavi s skupnim številom študentov v terciarnem izobraževanju, EU-27, 2006, v %	89
Slika 47:	Delež študentov terciarnega izobraževanja na študiju v tujini, EU-27, 2006, v %	89
Slika 48:	Število tujih študentov v Sloveniji in število slovenskih študentov v tujini po programu Erasmus ter razmerje med njima, 2000/01–2006/07	90
Slika 49:	Povprečno število let šolanja prebivalstva v starosti 15 let ali več (popis 2002) in BDP na prebivalca po regijah, 2002	94
Slika 50:	Razmerja med številom ustvarjalnih poklicev po kraju bivanja in dela/1.000 prebivalcev v občinah z več kakor 5.000 delovnimi mesti	103
Slika 51:	Razmerja med številom ustvarjalnih poklicev po kraju bivanja in dela/1.000 prebivalcev v občinah z najvišjim deležem dnevnih delovnih migrantov	103
Slika 52:	Število prepeljanih potnikov glede na vrsto javnega prevoza, Slovenija, 2000–2007, v 1.000	114
Slika 53:	Število osebnih avtomobilov na 1.000 prebivalcev, Slovenija, 2000–2006	115

Kazalo zemljevidov

Zemljevid 1: Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah, 2007, v %	25
Zemljevid 2: Število odselitev visoko izobraženega prebivalstva med popisoma 1991 in 2002 po regijah (vključeni prebivalci stari 15 let in več, ki so bili prisotni ob obeh popisih)	95
Zemljevid 3: Število odselitev prebivalstva z nizko izobrazbo med popisoma 1991 in 2002 po regijah (vključeni prebivalci stari 15 let in več z največ končano osnovno šolo, ki so bili prisotni ob obeh popisih)	97
Zemljevid 4: Število zaposlenih z ustvarjalnim poklicem, Slovenija, po občinah, 2006	101
Zemljevid 5: Število raziskovalcev po naseljih, Slovenija, 2007	102
Zemljevid 6: Zaposlitveno zaledje izbranih občin v Sloveniji	108
Zemljevid 7: Uradno število zunanjih dnevnih vozačev – delavcev v slovenskih občinah ob popisu leta 2002	110

Uvod

V letih od 1998 do 2003 je Urad RS za makroekonomske analize in razvoj sodeloval pri mednarodnem projektu Človekov razvoj (Human development report), ki ga vodijo Združeni narodi. Takrat smo tudi izdali štiri publikacije Človekov razvoj v Sloveniji (1998, 1999, 2000-2001, 2002-2003), s katerimi smo v slovenski prostor uvajali širši pogled na razvoj družbe. Vse štiri publikacije so bile zelo dobro sprejete tako pri slovenski publiki kot pri naročniku, saj so slovenski projekt razglasili za enega najboljših od sto sodelujočih držav. Socialni razgledi pa v nekoliko spremenjeni obliki nadaljujejo takrat zastavljen koncept.

Tokratna publikacija predstavlja nadaljevanje leta 2006 izdane prve številke Socialnih razgledov. Ti poskušajo v naš prostor vpeljati analitičen in dokumentiran »portret razvoja slovenske družbe, družbene klime in razmer ter razvojnih trendov, ki vplivajo na družbeno kohezijo«, kot je bilo zapisano v uvodu pred dvema letoma. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj se s to, kot tudi z drugimi svojimi publikacijami, poskuša odzvati še na druge, neekonomske, predvsem socialne razsežnosti razvoja, saj se zaveda, da razvoj ne pomeni zgolj ekonomske rasti. Vemo, da je učinkovita ekonomija nujni in nepogrešljivi del človekove dejavnosti, a je pri tem vpeta v druge človekove in družbene dejavnosti in da si brez gospodarske rasti ne moremo zamišljati družbenega razvoja. Zavedamo se tudi, da ima ekonomska aktivnost tudi negativne stranske učinke tako na družbo kot na okolje. Da bi opozorili na stranske negativne posledice, je naša pozornost usmerjena tudi na dejavnike, ki poleg gospodarske rasti določajo človekovo življenje. In Socialni razgledi so ena izmed takih publikacij, ki skuša osvetliti socialne razsežnosti razvoja.

Tokratne Socialne razglede sestavljata dve poglavji: Kako živimo in Mobilnost, dodana pa je Statistična priloga. Prvo poglavje z naslovom **Kako živimo** predstavlja stalnico publikacije. V njem poskušamo prikazati sliko slovenske družbe na nekaterih področjih življenja, kot jo kažejo statistični podatki, temu pa dodati subjektivne ocene življenja prebivalcev Slovenije, ki jih kažejo mnenjske ankete. Poglavje je sestavljeno iz sedmih podpoglavij, ki skupaj zaokrožajo pogled na pogoje družbenega življenja. Podpoglavje *Gospodinjstva in družine* kaže demografske spremembe v življenjski skupnosti, kako se te spreminjajo v času ter kakšne so razlike in podobnosti v primerjavi z drugimi državami Evropske unije. Povezavo med družino oziroma posameznikom in ekonomijo prikazuje podpoglavje *Trg dela in zaposlovanje*. V njem analiziramo gibanje zaposlenosti in nezaposlenosti ter spremembe v tipih zaposlovanja. *Dohodki in izdatki prebivalstva* kažejo, kako se je materialna osnova življenja prebivalcev spreminjala v zadnjih letih. Dajejo pa tudi osnovne informacije o spremembah v družbeni neenakosti, ki so natančneje opisane v naslednjem podpoglavju – *Socialno-ekonomska stratifikacija*. Naslednje podpoglavje (*Dostopnost dobrin in storitev*) daje uvid v materialne možnosti zadovoljevanja nekaterih osnovnih družbenih potreb. V podpoglavju *Družbena kohezija in revščina* obravnavamo tisti del prebivalstva, ki živi na robu družbenega dogajanja in mu je treba nameniti še dodatno pozornost. Če prvih šest podpoglavij prikazuje sliko slovenske družbe, kot jo dajejo objektivni kazalniki (statistični podatki), zadnje podpoglavje – *Subjektivne zaznave življenjskih pogojev* – vse to ponazarja s tem, kaj o svojem življenju mislijo ljudje sami.

Drugo poglavje je namenjeno tokratni izbrani temi – mobilnosti. V poglavju **Mobilnost** smo analizirali eno od najznačilnejših dogajanj sodobne družbe, ki v veliki meri spreminja svojo strukturo. Proces globalizacije in razlike v kakovosti življenja med posameznimi območji sveta povečujejo željo ljudi po preselitvi. Že vso človeško zgodovino želja po boljšem življenju spodbuja preseljevanje ljudi. To je praviloma potekalo z območij s slabšimi možnostmi za preživetje na območja z boljšimi možnostmi. Podobno je danes: odseljevanje poteka predvsem iz manj razvitih v razvitejše države ali iz manj v bolj razvite predele znotraj posameznih držav. Te želje posameznikov pa še krepijo družbeni, osebni, tehnološki in politični razlogi in pogoji. Velike razlike v razvitosti med posameznimi območji sveta, med državami ali območji v državah so eden od družbenih razlogov za selitve. Želja po boljšem življenju je naslednji razlog, ki ga še krepijo nove tehnologije, ki omogočajo medsebojno primerjavo življenja po celem svetu, kar še povečuje migracijski pritisk. Prevelike razlike v razvitosti so pogosto tudi vzrok za politične ali celo vojaške spopade, ki tudi povzročajo selitve ljudi. Tako se bodo migracije, zakonite in nezakonite, še nadaljevale.

Države poskušajo urejati migracije z različnimi predpisi in strategijami. Tudi EU sprejema predpise, odloke, priporočila in zakone, ki naj omejijo priseljevanje, razen ljudi določenih profilov, ki jih EU potrebuje (znanstvenikov, športnikov ipd.). Ker ti ukrepi pogosto ne zadostujejo, migracijsko »politiko« opravljaja policija,

ponekod pa že tudi vojska. Etično vprašanje je, s kakšno pravico tem ljudem prepovedujemo odhajati tja, kjer je življenje boljše, obenem pa s teh območij privabljamo tiste ljudi, ki jih sami potrebujejo za svoj razvoj.

Čeprav smo se v poglavju o mobilnosti dotaknili svetovne razsežnosti migracij, smo se v glavnem omejili na dogajanja v Sloveniji ter na položaj Slovenije v mednarodnem okolju, predvsem v EU in Evropi. Pri tem smo še posebej ločili dve glavni migracijski dogajanji: zunanje migracije v Slovenijo in iz nje, ter migracije v Sloveniji med regijami. Ker je znanje eden od najpomembnejših razvojnih kapitalov, nas je dodatno zanimal pretok izobražencev. Tu bi zato posebej poudarili ugotovitev, iz podpoglavja *Migracije med regijami po izobrazbi*, v katerem se je potrdila teza, da Osrednjeslovenska regija močno privlači izobražene ljudi iz vseh drugih delov države. Enako pomemben pa je tudi trajnostni vidik migracij, ki ga opisujemo na koncu poglavja.

V Statistični prilogi in tudi v celotni publikaciji uporabljeni kazalniki so oblikovani na podlagi podatkov Statističnega urada RS (SURS), nekaterih obdelanih posebej za namen te publikacije, Evropskega statističnega urada (EUROSTAT), Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), podatkov Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (CJMMK) pri Fakulteti za družbene vede, na javnomnenjskih anketah in v manjši meri še nekaterih drugih virih. Preračune smo naredili sodelavke in sodelavci Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR) ter zunanji avtorji posameznih prispevkov. Avtorji publikacije so sodelavci UMAR in zunanji sodelavci. Pri obdelavi migracij smo v največji meri uporabljali podatke, ki jih zbira SURS, zato tudi uporabljamo njihove strokovne definicije o migracijah (selitvah), priselitvah (imigracijah) in odselitvah (emigracijah). Publikacija pretežno temelji na podatkih, ki so bili na razpolago do konca septembra 2008.

Povzetek

Publikacija Socialni razgledi vsebuje dve vsebinski poglavji: Kako živimo, ki je stalnica Socialnih razgledov in tokratno izbrano temo - Mobilnost.

V poglavju **Kako živimo** poskušamo z analizo statističnih podatkov in subjektivnih ocen osvetliti posamezna področja, ki pomembno vplivajo na kvaliteto življenja in življenjski standard prebivalcev Slovenije.

Število **gospodinjstev** in število **družin** v Sloveniji naraščata, njihova povprečna velikost pa se zmanjšuje. Zmanjševanje povprečne velikosti gospodinjstev je bilo v obdobju 1961–1991 predvsem posledica zniževanja števila pet in veččlanskih gospodinjstev, v obdobju 1991–2002 pa tudi naraščanja števila samskih gospodinjstev. Največ samskih gospodinjstev je med starimi do 84 leta starosti. To je predvsem posledica velike razlike v pričakovanem trajanju življenja med moškimi in ženskami. Število zakonskih zvez upada; ravno obratno je z razvezami, katerih število se povečuje, vendar se v primerjavi z EU po obeh pojavih uvrščamo na dno lestvice. Naraščanje števila enočlanskih gospodinjstev je pomembno predvsem zaradi poslabševanja njihovega ekonomskega položaja.

Položaj posameznika na **trgu dela** pomembno vpliva na njegov socio-ekonomski položaj v družbi (med drugim tudi na stopnjo tveganja revščine). Stopnja brezposelnosti je v obdobju 2000–2007 upadala, vendar ostaja relativno visok delež dolgotrajno brezposelnih. Hkrati se je v opazovanem obdobju povečal problem zaposlovanja ljudi z visoko in višjo izobrazbo, ki jih je tako relativno kot absolutno največ v Osrednjeslovenski regiji. Sicer so relativne medregionalne razlike v stopnji registrirane brezposelnosti ob upadanju stopnje registrirane brezposelnosti ostale na podobni ravni kot leta 2000. Kljub naraščanju stopnje delovne aktivnosti v vseh starostnih skupinah, je stopnja zaposlenosti starejših še vedno ena izmed najnižjih v EU. Mladi so v Sloveniji nadpovprečno izpostavljeni fleksibilnim oblikam dela in se zato soočajo z večjo negotovostjo zaposlitve, kar lahko vpliva na njihove pomembne življenjske odločitve, med drugim tudi glede oblikovanja družine.

Plače pomenijo večino **dohodkov prebivalstva** in vplivajo na strukturo potrošnje. Dohodki prebivalstva so se v obdobju 2000–2007 realno povečali za skoraj 25%. V strukturi dohodkov prebivalstva se je delež plač povečeval, kar je posledica hitreje rasti neto plač in rasti števila zaposlenih, delno pa tudi zaradi sprememb v dohodnini. Neenakost v porazdelitvi bruto plač se je v zadnjih dveh letih povečala, kar je predvsem posledica manj ugodnega uskladitvenega mehanizma za minimalne plače. Spremembe v distribuciji plač se odražajo pri potrošnji, saj se močno povečujejo tudi razlike med kvintilnima razredoma najvišje in najnižje potrošnje gospodinjstev. V kvintilnem razredu z najnižjo potrošnjo je bil leta 2006 največji izdelek gospodinjstva izdelek za hrano in stanovanje (skoraj polovico vseh izdatkov), ki pa ga ta gospodinjstva težko še bolj znižajo, saj gre za vsakodnevne potrebe gospodinjstev. V Sloveniji (še) nimamo krovne institucije, ki bi se sistematično ukvarjala s problemom (pre)zadolževanja gospodinjstev in posameznikov, tj. izmerila problem in izdelala program za pomoč prezadolženim kot to poznajo v tujini. Podatki, ki so na voljo, pa kažejo razmeroma hitro povečanje zadolževanja v zadnjih štirih letih, predvsem zaradi nakupov stanovanj in trajnih dobrin. Leta 2008 se je zadolževanje rahlo umirilo, prav tako se je začela umirjati potrošnja za trajne dobrine.

Analiza **socialno-ekonomske stratifikacije prebivalstva** kaže, da je prišlo v distribuciji dohodka v preteklih letih do nekaterih opaznejših sprememb. V obdobju 1998–2006 se je zmanjšal delež oseb v nižjem in spodnjem srednjem dohodkovnem razredu, istočasno pa se je okrepil delež oseb v zgornjem srednjem razredu. Prav tako rezultati te analize potrjujejo nekatere ugotovitve iz nekaterih drugih podpoglavij: poslabševanje položaja enočlanskih gospodinjstev predvsem starejših oseb, upokoјencev in brezposelnih. Analiza je bila opravljena na osnovi podatkov Ankete o porabi v gospodinjstvih po metodologiji, ki smo jo uvedli v prejšnjih Socialnih razgledih, kjer smo gospodinjstva razdelili v štiri dohodkovne razrede (nižji, spodnji srednji, zgornji srednji in višji). S tem poskušamo opazovanju sprememb v distribuciji dohodka dodati drugačen pogled.

Kazalniki zdravstva in socialnega varstva nam dodatno osvetlijo kvaliteto življenja prebivalstva. Po preskrbljenosti s kadri v **zdravstvu** Slovenija močno zaostaja za evropskim povprečjem. Število zdravnikov na prebivalca je manjše kot v večini evropskih držav, projekcije kadrovanja pa kažejo, da se bo v naslednjih letih stanje še poslabšalo. Nadaljuje se tudi trend hitrega upadanja števila bolniških postelj na prebivalca, čeprav primerjava z evropskimi državami kaže, da so zmogljivosti že relativno nizke. V letih 2006 in 2007

se je pospešilo podeljevanje koncesij v mreži javne zdravstvene službe, znatno bolj kot v preteklih letih se je povečalo predvsem število zasebnih zdravnikov specialistov. Zasebnikov brez koncesije je še vedno zelo malo. Čeprav za zdravstvo namenimo približno takšen delež BDP kot v povprečju države EU, je v zadnjih letih delež celotnih izdatkov za zdravstvo v BDP upadal zaradi nizke realne rasti javnih izdatkov za zdravstvo. Hitreje so se povečevali zasebni izdatki, še zlasti neposredni izdatki gospodinjstev.

Zaradi staranja prebivalstva postaja vse pomembnejše zagotavljanje in dostopnost ustrezne dolgotrajne oskrbe za stare. **Javna mreža socialnovarstvenih institucij** se sicer širi, vendar ne dosega potreb. Stanje je najbolj kritično pri storitvah dolgotrajne oskrbe za starejše, kjer zadnja leta širitev kapacitet domov za starejše ne dosega rasti števila starejših ljudi. Število odklonjenih prosilcev se veča, pritisk na sprejem v domove povečuje počasen razvoj drugih storitev, ki bi starejšim ljudem omogočale kvalitetno oskrbo na domu. Omejenost in neenakost v dostopu, poleg višje stopnje tveganja revščine starejših, tako ostaja eden ključnih razvojnih problemov tega področja. Celotni **izdatki za dolgotrajno oskrbo** se realno povečujejo, javni precej bolj kot zasebni, kar skupaj s precejšnjimi nepokritimi potrebami že nakazuje problem dolgoročne javnofinančne držnosti. Obstoječi sistem dolgotrajne oskrbe je zato vse bolj potreben sistemske spremembe.

Možnost vključitve otrok v vrtce je pomembna z vidika usklajevanja družinskega in delovnega življenja in z vidika otrokovega razvoja. Vključenost otrok v organizirane oblike **predšolske vzgoje** se povečuje, vendar univerzalen dostop v Sloveniji ni zagotovljen vsem otrokom zaradi različne krajevne in finančne dostopnosti. Zaradi demografskih sprememb se zmanjšuje število učencev v **osnovnih šolah** in število osnovnih šol, kar lahko postane problematično predvsem na območjih depopulacije. Višja formalna izobrazba zmanjšuje verjetnost, da bo posameznik brezposelen in zmanjšuje tveganje revščine, višje izobraženi posamezniki pa imajo v povprečju tudi višje plače, kar pozitivno vpliva na življenjski standard in kvaliteto življenja prebivalcev. Ob sicer visoki stopnji vključenosti v **srednje izobraževanje** se zaradi upadanja velikosti generacij zmanjšuje tudi število mladih v srednjih šolah, kar lahko v bodoče vpliva tudi na zmanjševanje učiteljskega kadra v srednjih šolah. V primerjavi z ostalimi evropskimi državami je visoka tudi vključenost mladih med 20 in 24 leti v **terciarno izobraževanje**, ki se je po v letu 2000 precej povečala. V Sloveniji je vključenost prebivalstva v starosti 25-64 let v razne oblike **vseživljenjskega učenja** (formalno in neformalno izobraževanje) višja kot v večini drugih evropskih držav. Tako pridobljena znanja so pomembna z vidika posameznikovega kariernega razvoja in fleksibilnosti na trgu dela. Vendar pa vključenost v vseživljenjsko izobraževanje s starostjo naglo upada, premajhna pa je tudi vključenost nizko izobraženih v vseživljenjsko izobraževanje.

Za kvalitetno življenje prebivalstva je pomembna tudi ostala družbena infrastruktura. Dostopnost do ustreznih **stanovanj** pomembno sodoloča kakovost bivanja. Stanovanjski sklad se veča, izboljšuje se tudi njegova kakovost. Znotraj tega ostajajo možnosti najema stanovanja (profitnega ali neprofitnega) skromne, kar je eden od vzrokov, da v Sloveniji velik delež odraslih otrok živi pri starših in je lahko povezano tudi s poznim zasnovanjem družine. Glavni način pridobitve stanovanja je še vedno pridobitev lastniškega stanovanja; v zadnjih letih je lastniško stanovanje vse bolj pridobivalo tudi premoženjsko funkcijo oz. funkcijo oblike varčevanja za starost. Vloga države pri zagotovitvi primerne stanovanja je premajhna, bistveno bolj pomembno vlogo odigra družina.

Internet omogoča dostop do različnih informacij in podatkov, ki jih posameznik uporablja v vsakdanjem življenju in pri delu. V Sloveniji je dostopnost gospodinjstev do interneta relativno visoka, zlasti na področju širokopasovnih povezav, kjer je nad evropskim povprečjem. Tem, dokaj ugodnim tehničnim pogojem, pa ne ustreza dejanska uporaba interneta, saj se je širjenje uporabe interneta v zadnjih letih upočasnilo, zaostanek za povprečjem EU pa povečal. Med uporabnike interneta je še posebej skromno vključevanje nekaterih družbenih skupin – predvsem starejših in manj izobraženih.

Udeležba v kulturnih dejavnostih in vključenost v bralne dejavnosti povečujejo kakovost preživljanja prostega časa in lahko prispevajo k dvigu splošne razgledanosti posameznika. Na področju **kulture** se povečuje obisk muzejev, gledališč in kinematografov ter včlanjenost v knjižnice in njihov obisk. V vse knjižnice je bilo v letu 2005 včlanjenih več kot polovica, v splošne knjižnice pa četrtnina prebivalcev.

Branje časopisov in revij lahko povečujejo splošno osveščenost posameznika. Čeprav je ponudba tiskanih **medijev** vse pestrejša, pa analize kažejo, da razen za brezplačnike, zanimanje zanje upada. Sklepamo lahko, da je to predvsem posledica vedno večje uporabe interneta, saj podatki kažejo, da tiskane in elektronske medije manj spremljajo ljudje, ki bolj uporabljajo internet. Takšno stanje v Sloveniji ne odstopa dosti od EU povprečja. Bralci se tudi slabo odzivajo na novosti na trgu tiskanih medijev, saj se vrstni red najbolj branih plačljivih dnevnih časopisov že več let ne spreminja.

Socialna vključenost/izključenost in izpostavljenost denarni revščini pomembno vplivata na kakovost življenjske ravni posameznika. Merimo ju s kazalniki **družbene kohezije**. Na podlagi teh kazalnikov se Slovenija v primerjavi z drugimi državami EU uvršča zelo visoko (imamo najnižjo dohodkovno neenakost in eno najnižjih stopenj tveganja **revščine**). Čeprav podatki o neenakosti porazdelitve dohodka in splošni stopnji tveganja revščine kažejo za Slovenijo ugodno sliko, pa to ne velja za nekatere skupine prebivalstva, ki jih revščina močno ogroža (gospodinjstva z vzdrževanimi otroki, kjer ni nihče zaposlen, enočlanska gospodinjstva starih, še posebej žensk in brezposleni). V letu 2007 se je nekaterim skupinam položaj celo poslabšal. Med njimi najbolj enostarševskim gospodinjstvom z vsaj enim vzdrževanim otrokom, najemnikom stanovanj in brezposelnim. Leta 2005 je bila s pomočjo statistične raziskave o življenjskih pogojih (EU-SILC), za Slovenijo prvič izračunana nadenarna revščina. Za socialno zaščito smo leta 2006 namenili 22,8 % BDP, s čimer smo dosegli 73 % ravni povprečja držav EU-25.

Dodatna dopolnitev statističnih podatkov in kazalnikov je pregled **subjektivnih zaznav** po podatkih raziskav Slovenskega javnega mnenja. Ta nam kaže, kaj si o svojem življenju in družbenem dogajanju mislijo prebivalci Slovenije. Na subjektivne zaznave družbenih trendov in oceno lastnega zadovoljstva pomembno vpliva socio-ekonomski status posameznika. Na ravni osebne in družinske situacije podatki kažejo na upadanje deleža tistih, ki se v devetdesetih letih ocenjujejo za srečne, kasneje pa so se ocene začele izboljševati. Obstajajo pa razlike med različnimi družbenimi skupinami: bolje se ocenjujejo tisti z višjo izobrazbo, večjim dohodkom in mlajši. Podobno na oceno zdravja vpliva osebni položaj anketiranca. Pri ocenjevanju različnih družbenih področij opazamo trend večanja zadovoljstva od začetka devetdesetih, ki pa se je v letu 2007 ustavil ali celo obrnil navzdol. Nizko zaupanje prebivalcev uživa tudi večina institucij.

V poglavju **Mobilnost** podrobneje analiziramo prostorsko mobilnost, oziroma migracije (zunanje in notranje ter dnevno in trajnostno mobilnost). Čeprav prostorska mobilnost pogosto povzroči tudi spremembo socio-ekonomskega statusa, smo se družbeni mobilnosti posvetili le delno, saj družbene posledice mobilnosti zahtevajo vsaj še tolikšno pozornost kot prostorska mobilnost, prikazali pa smo nekatere socioekonomske značilnosti migrantov. Obenem smo tudi ugotovili, da bi bila celovita analiza družbene mobilnosti zelo potrebna, saj je v Sloveniji nimamo. Z njo bi „izmerili“ stopnjo odprtosti/zaprtosti družbe, kar vpliva na dvoje: učinkovitost oziroma sposobnost prilagajanja izzivom spremenjenih ekonomskih potreb in pravičnost, kar pomeni, da je posamezniku omogočeno spremeniti njegov socialno-ekonomski status v odvisnosti od sposobnosti in ne od zakoreninjenih preteklih odnosov. Osnovne ugotovitve analize prostorske mobilnosti prikazujemo v nadaljevanju.

Prostorska mobilnost oz. migracije pomembno vplivajo na razvoj. Imajo pozitivne in negativne učinke, tako v območjih izseljevanja kot v območjih priseljevanja. V primeru večje intenzivnosti migracij, lahko negativni učinki tudi presežejo pozitivne. **Priseljevanje** v Slovenijo je močno povezano s strukturo in dinamiko gospodarske rasti. Med priseljenci zato prevladujejo moški v starosti od 20–50 let. Razpoložljivi podatki kažejo, da se odseljujejo predvsem mladi. Prav pri zunanjih migracijah opazamo pomanjkanje informacij, podatkov, analiz in raziskav o njihovih vzrokih in posledicah, predvsem pa o neekonomskih posledicah migracij.

Migracije so tudi tesno povezane s preteklim in prihodnjim demografskim razvojem. Slovenija se sooča s problemom staranja prebivalstva. Naravni prirast prebivalstva je negativen in tako število prebivalstva narašča le zaradi pozitivnega migracijskega salda s tujino. V zadnjih razpoložljivih Eurostatovih projekcijah prebivalstva (EUROPOP 2008, konvergenčni scenarij) se predpostavlja, da migracije v Slovenijo znašajo okoli 6000 letno (saldo) v prvem obdobju, nato pa naj bi se počasi zniževale na 2000 letno do leta 2060. Istočasno se predpostavlja, da bi se celotna rodnost žensk približala vrednosti 1,5. Zunanje migracije bodo zato prispevale k zmanjševanju pritiskov na povečanje javnofinančnih izdatkov povezanih s staranjem prebivalstva.

Notranje migracije v Sloveniji so razmeroma šibke in imajo tudi drugačne vzroke kot zunanje. V preteklosti so v Sloveniji prevladovalе migracije iz podeželja v mesta (deagrarizacija, industrializacija, in kot posledica, urbanizacija). V zadnjem času pa se je ta tok obrnil, prevladuje 'beg iz mest' in krepitev suburbanizacije. Pri notranjih migracijah je eden pomembnih potisnih dejavnikov pomanjkanje ustreznih delovnih mest, predvsem za visoko izobražene v večini regij. Vse močnejši potisni dejavnik pa postaja tudi neurejen stanovanjski trg, ki v zadnjem času povzroča predvsem migracije iz mest v okolico. Iz mest se praviloma odseljujejo mlade družine (ugodnejša cena stanovanj), starejši pa ostanejo v mestu. Ugotavljamo pa tudi zametke pojava 'upokojenskih' migracij v klimatsko ugodnejša območja (v Sloveniji npr. v Obalno-kraški regiji). Vse to vpliva na suburbanizacijo, ki ni usklajena z ustreznim prostorskim načrtovanjem in tako povzroča pritiske na racionalno rabo zemljišč, komunalno opremljenost, povečanje prometa kar vse vodi v netrajnostni razvoj, in je posledica neusklajenega delovanja prostorske, družinske, stanovanjske, prometne in okoljske politike.

Poglavje zaključujemo z **izzivi** na področju mobilnosti, ki kažejo, da bo tej tematiki v prihodnje potrebno posvečati več pozornosti, kot jo je bila deležna do sedaj.

kako živimo

1 Gospodinjstva in družine

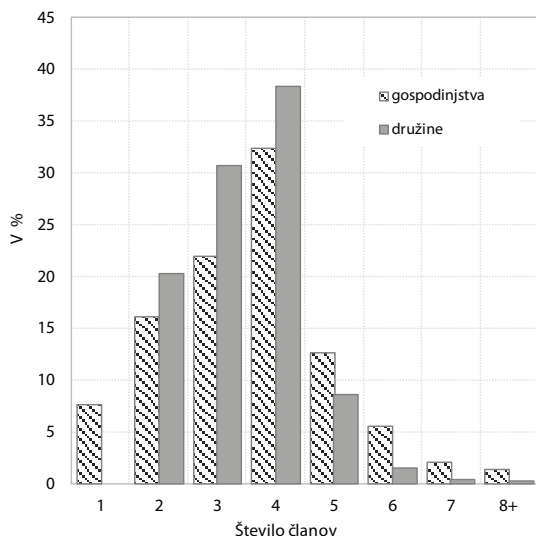
1.1 Gospodinjstva

Večina prebivalstva Slovenije ne živi sama, temveč v različnih oblikah življenjskih skupnosti, ki jih statistika spremlja kot gospodinjstvo ali kot družino. Povprečno gospodinjstvo je v letu 2002 po podatkih statističnega popisa prebivalstva, ki je zadnji celovit vir o gospodinjstvih in družinah, štelo 2,8 člana, povprečna družina pa 3,1 člana. Tako kot število gospodinjstev, narašča tudi število družin, vendar se število njihovih članov zmanjšuje. Na to predvsem vpliva naraščanje števila samskih gospodinjstev. O tem govore tudi podatki iz Ankete o porabi v gospodinjstvih, ki je med drugim tudi vir podatkov o strukturi in velikosti gospodinjstev. Tudi ti podatki kažejo, da se je v obdobju 1998 do 2006 povečeval delež samskih gospodinjstev (za 3,5 o.t.).

Leta 1931 je povprečno gospodinjstvo štelo pet članov, leta 1991 tri, leta 2002 pa že manj kot tri člane. Zmanjševanje povprečne velikosti gospodinjstev je bilo v obdobju 1961–1991 predvsem posledica zniževanja števila pet in več članskih gospodinjstev, v obdobju 1991–

Gospodinjstvo lahko sestavlja ena oseba, ali pa skupina dveh ali več oseb, ki so si ali pa si niso v sorodu. Poglavitno je, da skupaj stanujejo in skupaj trošijo za osnovne življenjske potrebe kot so stroški za stanovanje, hrano. Gospodinjstva sestavljena iz ene same osebe imenujemo samska gospodinjstva. Skupinska gospodinjstva, ki so sestavljena iz večjega števila nesorodnikov in jim oskrbo zagotavlja ustanova, v kateri prebivajo, niso vključena v to besedilo.

Slika 1: Delež prebivalstva, ki živi v gospodinjstvih/ družinah različnih velikosti, Slovenija, popis 2002, v %

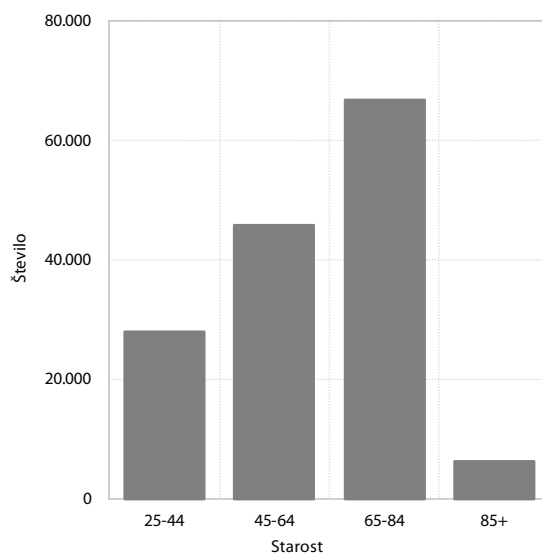
Vir: SURS.

2002 pa tudi naraščanja števila samskih gospodinjstev (s 6 % na 7,6 %).

Število tistih, ki živijo sami, narašča s starostjo. S starostjo pa se spreminja tudi njihova spolna sestava. V mladih in srednjih letih v samskih gospodinjstvih živi več moških kot žensk, v starosti pa več žensk kot moških. Zlasti po 64. letu starosti prične delež ženskih samskih gospodinjstev zelo hitro naraščati. Leta 2002 je bilo v Sloveniji med vsemi, ki so živeli sami in bili starejši od 64 let, 83 % žensk. Glavni razlog je višja umrljivost moških kot žensk, poleg tega pa še starostna razlika med partnerji in večja pogostnost ponovnih porok pri moških.

Če bo Slovenija tudi v prihodnje s povečevanjem deleža samskih gospodinjstev sledila razvoju držav na severu in zahodu Evrope, se bo povprečna velikost gospodinjstev še naprej zniževala. Leta 1996 je bila povprečna velikost gospodinjstva manjša od treh članov v vseh državah EU, razen v Španiji, na Portugalskem in Poljskem. Povprečna velikost gospodinjstev se bo zniževala predvsem zaradi povečevanja deleža samskih gospodinjstev, saj je njihov sedanjí delež za evropske razmere majhen. Na Švedskem, kjer je delež samskih gospodinjstev največji, je leta 1996 znašal 40 %. Pri nas leta 2002 le 21,9 %.

Slika 2: Samska gospodinjstva po starosti, Slovenija, popis 2002, število

Vir: SURS.

1.2 Družine

Število družin v Sloveniji narašča, vendar vedno počasneje. Počasi se spreminja tudi razmerje med številom družin z otroki in tistimi brez otrok: zmanjšuje se delež družin z otroki in povečuje delež družin brez otrok. Leta 2002 slaba četrtina družin ni imela otrok. To so družine, ki še nimajo otrok in družine, ki so otroke imele, a so se ti že odselili; oblikovali so samsko ali veččlansko gospodinjstvo, ali pa

Tabela 1: Tipi družin ob popisih 1981, 1991 in 2002, Slovenija

Tipi družin	Popis					
	1981		1991 ¹		2002	
Skupaj	522.314	100 %	543.766	100 %	555.945	100 %
Poročen par brez otrok	106.779	20,4	108.278	19,9	114.835	20,7
Neporočeni par brez otrok	4.595	0,9	4.932	0,9	12.807	2,3
Družine brez otrok	111.374	21,3	113.210	20,8	127.642	23,0
Poročen par z otroki	330.530	63,3	322.091	59,2	294.726	53,0
Neporočeni par z otroki	5.750	1,1	12.382	2,3	29.285	5,3
Mati z otroki	65.108	12,5	82.941	15,3	89.683	16,1
Oče z otroki	9.552	1,8	13.142	2,4	14.609	2,6
Enostarševske družine skupaj	74.660	14,3	96.083	17,7	104.292	18,8
Družine z otroki skupaj	410.940	78,7	430.556	79,2	428.303	77,0 %

Vir: SURS.

Opomba: ¹Podatki popisa iz leta 1991, se od prej objavljenih nekoliko razlikujejo, ker so bili ob zadnji objavi preračunani po metodologiji popisa 2002.

lastno družino. Med pari, ki še nimajo otrok, je tudi nekaj takih, ki jih nikoli ne bodo imeli, vendar je njihov delež majhen. Sodeč po podatkih o rodnosti, je bil v Sloveniji do zdaj delež žensk, ki niso rodile niti enega živorojenega otroka nižji od 10 %. Povečevanje deleža družin brez otrok ne smemo povezovati le z zniževanjem rodnosti, temveč s povečevanjem starosti, v kateri se pari odločajo za otroke in s podaljševanjem življenja.

Demografi so pojem družine prilagodili postopkom zbiranja statističnih podatkov ob popisih prebivalstva. S tem je postala družina podskupina v okviru gospodinjstva in tako večinoma omejena na dvogeneracijsko družino.

Skladno s popisno metodologijo lahko družino sestavlja poročen ali neporočen par brez otrok, poročen ali neporočen par z otroki, ali pa eden od staršev z otrokom/otroki. Otrok ostane član izvirne družine dokler si ne ustvari lastne. Status otroka ni povezan z njegovo starostjo.

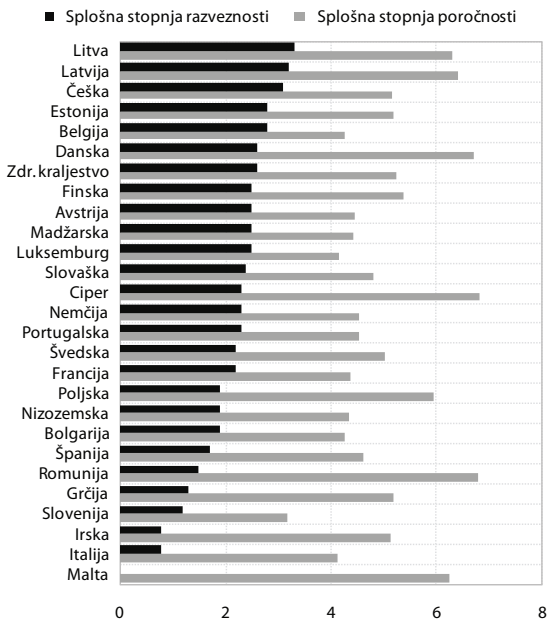
Življenje v dvoje, ki se je nekoč začelo s sklenitvijo zakonske zveze (poroko), se vedno pogostejše začenja s skupnim življenjem brez poroke. Tudi rojstvo otroka ni več dogodek, ki bi bil vezan na poroko. Leta 2007 je bila že skoraj polovica otrok rojena zunaj zakonske zveze¹. Za življenje v zunajzakonskih skupnostih se odločajo predvsem mladi, a je kljub temu med njimi tudi precej takih, ki so bili pred tem že poročeni: leta 2002 je bilo med ženskami, ki so živele v zunajzakonskih skupnostih in bile stare 15–49 let, kar 14 % razvezanih ali ovdovelih.

Zleti otroci postopoma zapuščajo dom staršev in v starosti 55–75 let postane delež družin poročenih parov brez otrok najpogostejša družinska oblika. V višjih starostih se zaradi visoke umrljivosti te družine spreminjajo v samska gospodinjstva ali enostarševske družine, sestavljene iz enega od staršev, ki je že prileten in otroka.

Če bi družine razpadale samo zaradi umrljivosti, bi družina, ki nastane, ko sta partnerja stara okrog 30 let, živel približno 40 let. Ker pa družine razpadajo tudi zaradi razvez zakonskih zvez oziroma razpada zunajzakonskih skupnosti, je dejansko življenjsko trajanje družin krajše. Sodeč po podatkih za obdobje 2002–2006, se v Sloveniji razveže vsaka četrta zakonska zveza. Za zunajzakonske zveze, katerih število narašča pa ustreznih podatkov nimamo.

Tako kot v Sloveniji se tudi v drugih državah EU število sklenjenih zakonskih zvez znižuje, število razvez pa povečuje. Enako velja tudi za stopnje poročnosti² in

Slika 3: Poročnost in razveznost, EU-27, 2006

Vir: Eurostat.

¹ Vključene so tudi samske ženske.

² Stopnja poročnosti pomeni število porok na 1.000 prebivalcev.

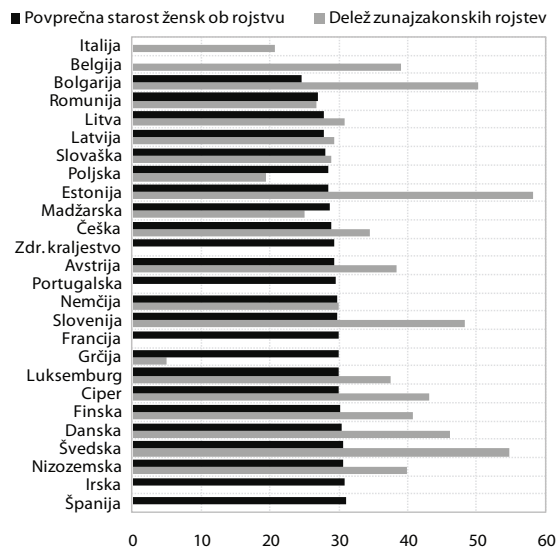
razveznosti³. Države se med seboj razlikujejo le po ravneh obeh pojavov. Slovenija se po pogostnosti sklepanja zakonskih zvez in razvez uvršča na dno lestvice v Evropi.

Slovenija se po pogostnosti sklepanja zakonskih zvez in razvez uvršča na dno lestvice na dno letvice; poleg tega je bilo v Sloveniji, v devetdesetih letih 20. stoletja povprečno trajanje poroke ob razvezi 14 let, kar je najdaljše v Evropi. Po pogostnosti sklepanja prvih zakonskih zvez je Slovenija na zadnjem mestu, po pogostnosti razvez pa med državami z najnižjimi vrednostmi. Najnižjo vrednost imata Irska in Italija, sledijo jima Grčija, Slovenija, Španija in Poljska. Pogostost porok in razvez je zelo odvisna od kulturnih običajev, vere, zakonskih predpisov. To še posebej velja za razveze. Na Irskem npr. je razveza zakonske zveze mogoča šele od leta 1997.⁴

Slovenija se po pogostnosti sklepanja zakonskih zvez in razvez uvršča na dno lestvice v Evropi.

V devetdesetih letih 20. stoletja je bil par ob razvezi poročen 14 let, kar je najdaljše v Evropi.

Slika 4: Povprečna starost žensk ob rojstvu otroka (v letih) in delež zunajzakonskih rojstev (v %), EU-27, 2006

Vir: Eurostat.

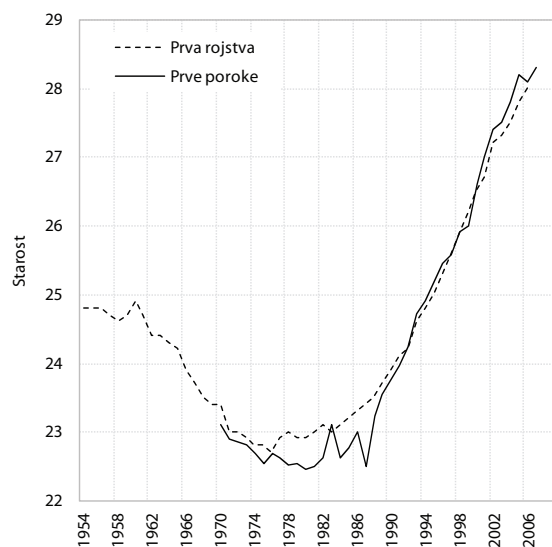
Razlike med državami EU so glede demografskih pojavov, povezanih z družinskim življenjem (rodnost, poročnost, razveznost, umrljivost), velike, nezanemarljive pa so tudi razlike v Sloveniji. Največje so tiste povezane z življenjem v zakonski zvezi in zunaj zakonske zveze. Delež žensk, ki živijo v zunajzakonskih skupnostih je največji v Koroški

³ Stopnja razveznosti pomeni število razvez na 1000 prebivalcev.

⁴ Število porok in razvez ter vrednosti različnih kazalnikov poročnosti in razveznosti so odvisni tudi od metodologije zbiranja podatkov. Tako je npr. med državami EU celotna poročnost daleč najvišja na Cipru, obenem pa je celotna razveznost med najnižjimi - zato Cipra v besedilu ne navajamo.

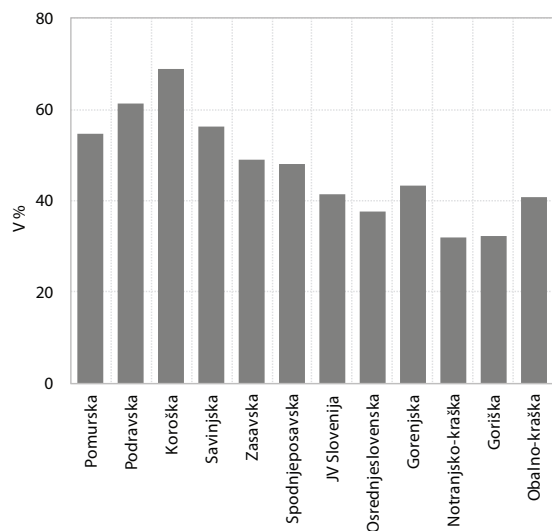
regiji. Tam je bilo leta 2002 v starosti 25–34 let kar 27 % takih, ki so živele v zunajzakonskih skupnostih, v Goriški in Notranjski pa le okrog 7 %. Posebnost Koroške regije je tudi, da se delež žensk, ki živijo v zunajzakonskih skupnostih, s starostjo močno zmanjša. To je deloma posledica generacijskih vplivov (zunajzakonske skupnosti so bolj razširjene med mladimi), deloma pa tradicije. Zato je tudi povprečna starost žensk ob prvi poroki tam med najvišjimi v Sloveniji. Podobno kot v Koroški regiji se vedejo tudi prebivalke Podravske regije.

Slika 5: Povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka in povprečna starost žensk ob prvi sklenitvi zakonske zveze, Slovenija, 1954–2007, v letih

Vir: SURS.

Slika 6: Deleži zunajzakonskih rojstev po statističnih regijah, Slovenija, 2007, v %

Vir: SURS.

Življenje v zunajzakonskih skupnostih je povezano z zunajzakonskimi rojstvi. Njihov delež je že od nekdaj najvišji na Koroškem in Štajerskem, najnižji pa v jugozahodni Sloveniji in v Prekmurju. V zadnjem desetletju se dogajajo spremembe, ki bodo morda pripeljale do zmanjševanja zgodovinsko nastalih regionalnih razlik in nastajanja novih. Deleži namreč hitreje naraščajo tam, kjer so bili nižji, in počasneje ali sploh ne naraščajo več tam, kjer so bili najvišji (60 in 70 %). Na Islandiji, kjer je delež zunaj zakonskih rojstev najvišji v Evropi, se je naraščanje ustavilo pri 65 %. Predpostavljamo, da se bo nekje pri tej številki ustavil tudi v Sloveniji.

2 Trg dela in zaposlovanje

Položaj posameznika na trgu dela pomembno vpliva na njegov socialno-ekonomski položaj v družbi. Gibanja na trgu dela so tesno povezana z gospodarsko aktivnostjo, ki se je v letih 2006 in 2007 precej pospešila. V nadaljevanju predstavljamo gibanja stopnje brezposelnosti na ravni Slovenije in regij, stopnje delovne aktivnosti in razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja. Fleksibilnost trga dela se pogosto poudarja kot pomemben mehanizem prilagajanja gospodarstva, izpostavljenost fleksibilnim oblikam zaposlovanja pa vpliva na posameznikov dohodkovni položaj. Med kazalniki fleksibilnosti prikazujemo razširjenost delnih in začasnih zaposlitev, s katerimi lahko prikažemo izrazito starostno segregacijo trga dela in večje tveganje revščine posameznikov s fleksibilnimi oblikami zaposlitve.

2.1 Gibanje brezposelnosti

V Sloveniji merimo brezposelnost na dva načina: z anketo o delovni sili, ki daje mednarodno primerljive podatke o aktivnosti prebivalstva, in s podatki o registrirani brezposelnosti, ki temeljijo na registru Zavoda RS za zaposlovanje. Ker podatki o brezposelnosti iz različnih virov omogočajo analizo, ki se vsebinsko dopolnjuje, prikazujemo gibanje brezposelnosti po obeh načinih merjenja.

2.1.1 Gibanje brezposelnosti po anketi o delovni sili

Do leta 2005 se je stopnja brezposelnosti zmanjšala za 0,5 o. t., v letih 2006 in 2007 pa je prišlo do večjega zmanjšanja. Pospešitev zmanjševanja brezposelnosti v teh dveh letih lahko povezujemo s precejšnjo pospešitvijo rasti zaposlenosti in gospodarske rasti, ki smo jo imeli v letu 2006 (5,9 %) in letu 2007 (6,8 %).

Stopnja brezposelnosti moških se je v obdobju 2000–2007 zmanjšala za 2,8 o. t., stopnja brezposelnosti žensk pa za 1,4 o. t. Razlika med stopnjo brezposelnosti žensk in moških se je zato vse do leta 2006 povečevala. Kljub zmanjšanju razlike v letu 2007 je razlika precej večja kot leta 2000 in kaže na slabšanje relativnega položaja žensk na trgu dela.

V obdobju 2000–2007 se je stopnja brezposelnosti mladih v starostni skupini 15–24 let zmanjšala za

V obdobju 2000–2007 se je stopnja brezposelnosti zniževala, vendar ne za vse enako: brezposelnost žensk počasneje kot moških. Najbolj se je zmanjšala brezposelnost mladih, ki pa je še vedno relativno visoka.

Razlika med anketno in registrirano brezposelnostjo

Pri merjenju **anketne brezposelnosti**, ki je mednarodno primerljiva in izhaja iz ankete o delovni sili, mora oseba za status brezposelnosti izpolnjevati tri kriterije: i) v tednu pred anketiranjem ni opravila niti 1 ure dela za plačilo in ni zaposlena ali samozaposlena; ii) je v zadnjih 4 tednih pred anketiranjem aktivno iskala zaposlitev; iii) je pripravljena sprejeti delo takoj ali v 2 tednih od dneva anketiranja. **Registrirana brezposelnost** pa se meri po številu prijav brezposelnih na zavodih za zaposlovanje.

V letu 2007 je bilo v povprečju leta registriranih 71 tisoč brezposelnih oseb. Po anketi o delovni sili je bilo brezposelnih 50 tisoč, 34 tisoč registriranih brezposelnih ni izpolnjevalo enega od kriterijev za brezposelnost po anketi. Med slednjimi jih 81,3 % ni aktivno iskalo zaposlitve, 13,4% jih je opravilo vsaj uro dela za plačilo, 5,3 % oseb pa ni moglo sprejeti dela v naslednjih dveh tednih.

Vzroki za sorazmerno veliko razliko med registrirano in anketno brezposelnostjo v Sloveniji so poleg samih razlik v definiciji predvsem: i) »neaktivnost« dela registrirano brezposelnih, ki ne iščejo aktivno dela, kar je predvsem povezano z visokim deležem dolgotrajno brezposelnih, ki postanejo pasivni in menijo, da zaposlitve ne morejo dobiti (t. i. discouraged workers oz. t. i. obupanci); ii) delovna aktivnost registrirano brezposelnih, ki se lahko odvija tudi v sivi ekonomiji ali pa v obliki aktivnosti, ki jo opravljajo pomagajoči družinski člani¹ v družinski pridobitni dejavnosti (obrt, podjetje, kmetija). K veliki omenjeni razliki zagotovo prispevata ti dejstvi: i) vezava nekaterih pravic v sistemih socialnega zavarovanja na status brezposelne osebe, ki ga posameznik dobi s prijavo v register brezposelnih, kar povečuje zanimanje brezposelnih za prijavo v register; ii) slabo razmerje med številom svetovalcev zaposlitev na brezposelno osebo, kar zmanjšuje možnosti za intenzivnejše spremljanje in zaposlitveno svetovanje na eni ter za nadzor nad aktivnostjo brezposelne osebe na drugi strani.

¹ Slovenija ima v primerjavi z državami EU relativno visok delež pomagajočih družinskih članov v delovno aktivnem prebivalstvu.

6,5 o. t., pri čemer je bilo zmanjšanje nekoliko večje pri ženskah kot pri moških. Stopnja brezposelnosti mladih je še vedno dvakrat višja kot stopnja brezposelnosti celotnega prebivalstva. Na odstopanje stopnje brezposelnosti mladih od povprečja vplivata tudi nizka stopnja delovne aktivnosti med mladimi oz. visoka stopnja njihove vključenosti v izobraževanje ter organiziranost strokovnega in poklicnega izobraževanja. Kzmanjševanju stopnje brezposelnosti mladih prispevata tudi zmanjševanje generacije mladih, ki vstopa na trg dela, in vključevanje v nadaljnje izobraževanje, ki odlaga vstop na trg dela. Kot merilo za brezposelnost mladih je zato primernejši kazalnik razmerja med številom

brezposelnih mladih in številom mladih. V letu 2006 je to razmerje v Sloveniji znašalo 5,6 % in se je od leta 2000 (6,4 %) postopno zmanjševalo. Na Nizozemskem, ki ima eno najnižjih stopenj brezposelnosti med mladimi (5,9 % v letu 2007) v EU⁵, je omenjeno razmerje v letu 2006 znašalo 4,6 % (Employment in Europe 2007).

Anketa o delovni sili kaže tudi zmanjšanje stopnje brezposelnosti v starostni skupini 50–64 let. Toda stopnja je relativno nizka (v primerjavi s celotno stopnjo brezposelnosti) tudi zaradi tega, ker starejši pogosteje ne iščejo zaposlitve in za to ne izpolnjujejo vseh kriterijev za brezposelnost po anketi o delovni sili.

Tabela 2: Stopnje brezposelnosti po anketi o delovni sili, Slovenija, 2000–2007, v %

	Skupaj	Moški (2)	Ženske (3)	Razlika med stopnjo brezposelnosti žensk in moških v o.t. (3) - (2)
2000	7,0	6,8	7,3	0,5
2001	6,4	5,9	7,0	1,1
2002	6,4	5,9	6,8	1,1
2003	6,7	6,4	7,1	0,7
2004	6,3	5,5	6,4	0,9
2005	6,5	6,1	7,1	1,0
2006	6,0	4,9	7,2	2,3
2007	4,9	4,0	5,9	1,9
Razlika 2000– 2007 v o.t.	-2,1	-2,8	-1,4	+1,4

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Tabela 3: Stopnje brezposelnosti po starostnih skupinah (po anketi o delovni sili), Slovenija, 2000–2007, v %

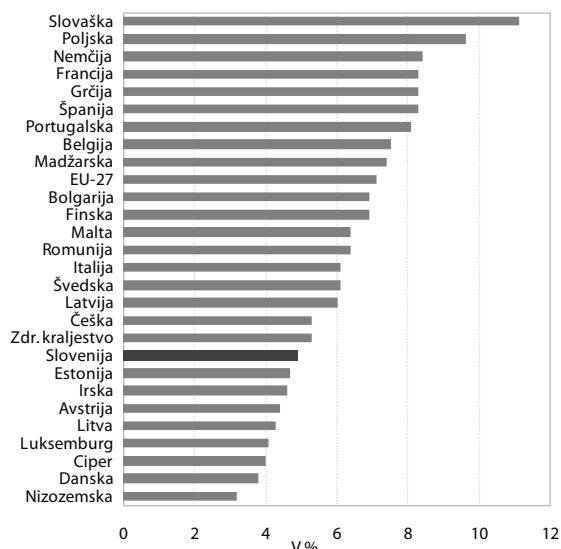
	15–24 let	25–49 let	50–64 let	Skupaj
2000	16,8	5,7	6,2	7,0
2001	18,1	5,1	4,8	6,4
2002	16,7	5,4	4,3	6,4
2003	17,4	5,9	4,3	6,7
2004	16,3	6,8	4,3	6,3
2005	16,0	5,9	4,4	6,5
2006	13,9	5,6	3,8	6,0
2007	10,3	4,4	4,1	4,9
Razlika 2007– 2000 v o. t.	-6,5	-1,3	-2,1	-2,1

Vir: SURS, izračuni UMAR.

⁵ V povprečju EU-27 je v letu 2006 omenjeno razmerje znašalo 7,7 %, stopnja brezposelnosti mladih pa 17,5 %.

Stopnja brezposelnosti v Sloveniji je bila v celotnem obdobju 2000–2007 nižja kot v povprečju EU. V letu 2007 je stopnja brezposelnosti v EU znašala 7,1 %.

Slika 7: Stopnje brezposelnosti (po anketi o delovni sili), EU-27, 2007, v %

Vir: Eurostat.

2.1.2 Gibanje registrirane brezposelnosti

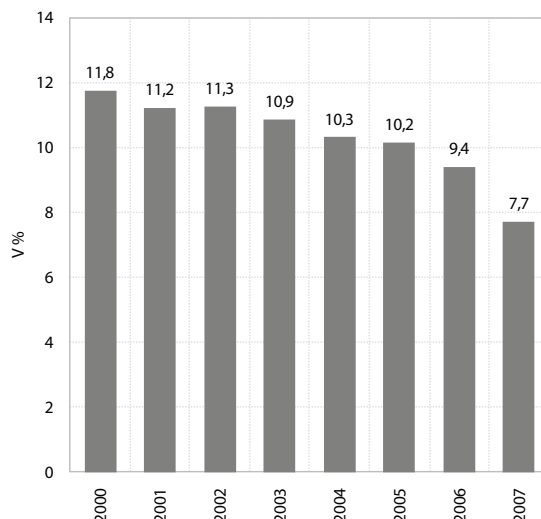
Število registrirano brezposelnih se je v celotnem obdobju 2000–2007 zniževalo. Tako se je zniževala tudi stopnja registrirane brezposelnosti, še posebej občutno pa sta se število in stopnja registrirane brezposelnosti znižala

Število registrirano brezposelnih se je po letu 2000 stalno zniževalo.

v letu 2007. Povprečno je bilo leta 2007 registriranih 71.336 brezposelnih oseb, kar je 16,9 % manj kot leto prej in 33,1 % manj kot leta 2000. Po letu 1998, ko so bile sprejete spremembe Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti iz leta 1998 (Uradni list RS, št. 69/98), ki so zaostrele pogoje za vodenje brezposelnih oseb v evidenci brezposelnih, se je število brezposelnih zmanjševalo tudi zaradi črtanja iz evidence iz razlogov, ki niso pomenili zaposlitve brezposelnih. Odlivi iz brezposelnosti zaradi zaposlitve so bili namreč manjši od prilivov v brezposelnost. V zadnjih treh letih, še posebno pa v letu 2007, se je število brezposelnih zmanjšalo tudi zaradi manjših prilivov v brezposelnost, ki so na eni strani posledica manjših generacij mladih, ki stopajo na trg dela, in na drugi manjšega odpuščanja.

V devetdesetih letih so bili osnovni strukturni problemi naraščanje dolgotrajne brezposelnosti, naraščanje brezposelnosti pri starejših od 40 let, naraščajoče število brezposelnih invalidov in visoka brezposelnost oseb z nižjo izobrazbo. Deleži dolgotrajno brezposelnih,

Slika 8: Stopnje registrirane brezposelnosti, Slovenija, 2000–2007, v %

Vir: SURS.

brezposelnih, starejših od 40 let ter brezposelnih z nižjo izobrazbo so bili najvišji v letih 1999 in 2000, po tem letu pa so začeli upadati, delno tudi zaradi ciljno usmerjenih ukrepov aktivne politike zaposlovanja, ki pa so bili najuspešnejši pri zniževanju deleža brezposelnih z nižjo izobrazbo. Stopnja dolgotrajne brezposelnosti je v letu 2000 dosegla najvišjo vrednost (4,1 %). Delež brezposelnih invalidov v skupnem številu registriranih brezposelnih se je leta 2003 znižal s prepisom v posebno evidenco⁶.

Struktura registriranih brezposelnih in strukturni problemi so bili v devetdesetih letih prejšnjega stoletja drugačni kot danes.

V primerjavi s prejšnjim desetletjem, ko so propadale ali se prestrukturirale predvsem dejavnosti, ki zaposlujejo predvsem moško delovno sili (npr. težka industrija ali gradbeništvo), so v tem desetletju prišle na vrsto panoge, ki zaposlujejo predvsem ženske (tekstilna in druga lahka delovno intenzivna industrija). V tem desetletju se tudi zato stopnja registrirane brezposelnosti žensk zmanjšuje počasneje kot moških. Brezposelne osebe s terciarno izobrazbo pa so ena od kategorij brezposelnih, katerih število se je v tem desetletju povečevalo. Leta 2006 jih je bilo že 7.561, kar je za 58 % več kot leta 2000, predstavljali pa so 8,8 % od skupnega števila registrirano brezposelnih v tem letu. V letu 2007 se je njihovo število

⁶ Gre za delovne invalide – prejemnike denarnega nadomestila ZPIZ, ki so na ZRSZ prijavljeni najmanj dve leti in se jim v tem času zaradi njihove zaposlitvene oviranosti kljub naporitvam k delodajalcem ni uspelo zaposliti tudi po vključitvi v programe aktivne politike zaposlovanja ali zanje ni bilo primernih delovnih mest. Evidenca na podlagi drugih zakonov se vodi na podlagi Pravilnika o vsebini in načinu vodenja uradnih evidenc s področja zaposlovanja, ki je bil objavljen 4. oktobra 2002 na podlagi sprememb in dopolnitev Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti.

nekoliko znižalo (na 7.191), delež v skupnem številu brezposelnih pa povečal na 10,1 %. Na naraščanje problema zaposlovanja s terciarno izobrazbo kaže tudi povečanje stopnje brezposelnosti terciarno izobraženih po anketi o delovni sili, ki je leta 2000 znašala še okoli 2 % in ni bila statistično značilna, leta 2007 pa je znašala 3,9 %. Povečanje števila brezposelnih s terciarno izobrazbo kaže na strukturna neskladja na trgu dela, ki so povezana s strukturo vpisa v terciarno izobraževanje, v katerem prevladuje vpis na družboslovne smeri študija. Že tretje leto pa se ponovno povečuje tudi število brezposelnih, starejših od 50 let, ki v skupnem številu brezposelnih predstavljajo že 31,1 %. Starejši imajo težave pri zaposlovanju in iskanju zaposlitve zaradi starosti in tudi zaradi nizke izobrazbe.

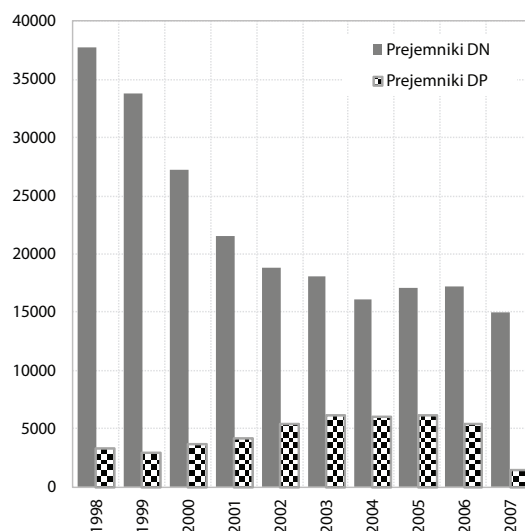
V obdobju 2000–2007 se kot problem kažeta nizka stopnja zaposlenosti starejših in naraščanje brezposelnosti terciarno izobraženih.

Spremembe Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti iz leta 1998 so zaostrile tudi pogoje za prejemanje denarnih nadomestil za brezposelnost, kar je imelo za posledico občutno zmanjševanje števila prejemnikov teh nadomestil. Do leta 2007, ko jih je bilo v povprečju le še 15.041 ali 21,1 % od skupnega števila registrirano brezposelnih, se je v primerjavi z letom 1998 skoraj prepolovilo.⁷ Zaradi krajšega prejemanja denarnih nadomestil pa se je do leta 2005 povečevalo število prejemnikov denarnih pomoči. V letu 2005 jih je bilo v povprečju 6.201 (2.870 več kot leta 1998), leto pozneje še 5.477. S spremembami Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti iz julija 2006 (Uradni list RS, št. 79/06) so bile denarne pomoči za

Število in delež prejemnikov denarnih nadomestil za brezposelnost sta se v obdobju 2000–2007 zmanjšala.

brezposelne kot ena od pravic iz zavarovanja za primer brezposelnosti ukinjene in nadomeščene s pravico do denarne socialne pomoči po Zakonu o socialnem varstvu. Denarno pomoč za brezposelne lahko do izteka pravice prejemajo le še osebe, ki so imele priznano pravico do te pomoči pred uveljavitvijo obravnavanih sprememb. V letu 2007 se je število prejemnikov denarnih pomoči tako zmanjšalo na 1.542.

Slika 9: Število prejemnikov denarnih nadomestil (DN) in denarnih pomoči (DP) za primer brezposelnosti, 1998–2007

Vir: ZRSZ.

2.1.3 Regionalna razsežnost registrirane brezposelnosti

Stopnja registrirane brezposelnosti se je od leta 2000 zmanjšala v večini regij, v letih 2006 in 2007 pa prav pri vseh statističnih regijah. Zmanjšanje stopnje registrirane brezposelnosti ni bilo v vseh regijah enakomerno. V obdobju 2000–2007 se je najbolj zmanjšala v nekaterih regijah, ki imajo nadpovprečno stopnjo brezposelnosti (Podravska, Zasavska regija), in tudi v nekaterih regijah z že sicer podpovprečno stopnjo (Notranjsko-kraška, Gorenjska). Bolj kot v slovenskem povprečju se je zmanjšala še v Spodnjeposavski regiji. Kljub pretežno nenehnemu zmanjševanju stopnje registrirane brezposelnosti se relativna razmerja med regijami in tudi do slovenskega povprečja niso bistveno spremenila. Tako so regije z nadpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti v letu 2007 še vedno iste kot leta 2000: Pomurska, Podravska, Zasavska, Savinjska in Spodnjeposavska, od leta 2002 dalje pa tudi Koroška. V letu 2007 je imela najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti Gorenjska regija, ki je tako prvič po letu

Stopnja registrirane brezposelnosti se je od leta 2000 zmanjšala v večini regij, v letih 2006 in 2007 pa prav pri vseh statističnih regijah.

Tabela 4: Izbrane skupine registrirano brezposelnih oseb, 2000–2007, Slovenija, v % od vseh zaposlenih

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ženske	50,7	50,8	51,2	52,8	53,1	53,8	54,8	54,9
Mladi (do 26. leta)	23,4	24,1	24,0	26,1	26,2	24,2	21,2	16,7
Starejši od 40 let	51,7	50,5	49,4	44,1	42,8	43,6	46,3	52,1
Brez strokovne izobrazbe	47,2	47,0	47,0	44,2	41,6	40,8	39,3	39,3
Dolgotrajno brezposelni (več kot 1 leto)	62,9	58,9	54,4	48,6	46,2	47,3	48,8	51,2
Prejemniki denarnih nadomestil za brezposelnost	25,6	21,1	18,4	18,6	17,4	18,6	20,0	21,1

Vir: ZRSZ, preračuni UMAR.

⁷ Leta 2000 je denarno nadomestilo prejemalo 27.264 ali 25,6 % od skupnega števila brezposelnih.

Tabela 5: Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah, Slovenija, 2000–2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmanjšanje 2007/ 2000	
									v o.t.	v %
SLOVENIJA	11,8	11,2	11,3	10,9	10,3	10,2	9,4	7,7	−4,1	34,4
Osrednjeslovenska	8,8	8,0	7,7	7,5	7,5	7,6	7,2	5,9	−2,9	33,0
Obalno-kraška	8,8	8,7	8,3	8,0	7,9	7,5	7,2	6,3	−2,5	29,2
Gorenjska	9,7	8,7	8,2	8,0	7,6	7,3	6,4	4,9	−4,8	49,6
Goriška	5,9	5,6	6,1	6,3	6,7	6,5	6,2	4,9	−1,0	17,6
Savinjska	13,1	13,1	13,6	13,1	12,5	12,7	11,6	9,4	−3,7	28,3
Jugovzhodna Slovenija	10,4	9,6	9,7	8,4	8,2	8,8	8,6	7,0	−3,4	32,6
Pomurska	16,7	16,3	17,7	17,6	16,8	17,1	15,7	13,4	−3,3	19,6
Notranjsko-kraška	10,4	9,4	8,8	8,6	8,1	7,9	7,0	5,4	−5,0	47,9
Podravska	18,1	17,4	17,1	15,8	14,2	13,5	12,7	10,4	−7,7	42,7
Koroška	9,9	9,9	11,3	12,2	11,4	10,6	10,1	8,1	−1,8	18,4
Spodnjeposavska	13,4	13,9	14,1	14,6	12,7	11,5	10,5	8,9	−4,5	33,5
Zasavska	14,9	14,3	14,8	15,6	14,4	13,8	12,0	9,7	−5,2	34,9

Vir: SURS, preračuni UMAR.

2000 malenkost prehitela sicer tradicionalno nizko Goriško regijo. Kljub zmanjševanju stopnje registrirane brezposelnosti pa se je razmerje med najbolj in najmanj uspešno regijo po tem kazalniku nekoliko povečalo. V letu 2007 je imela Pomurska regija kot regija z najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti za 2,7-krat višjo registrirano brezposelnost kot Gorenjska, kar je bilo nekoliko več kot leta 2006, ko je imela najslabša regija za 2,5-krat višjo stopnjo kot najboljša (razmerje 13,4 : 4,9), in obenem manj kot leta 2000, ko je znašal ta presežek 3,1-krat (razmerje 16,7 : 5,9). Na manjše povečanje medregionalnih razlik pa kaže tudi rahlo povečanje

količnika variacije v letu 2007 (za 1,6 o. t.) glede na predhodno oz. za 0,1 o. t. glede na leto 2000.

Ob upadanju registrirane stopnje brezposelnosti pa je strukturna brezposelnost še vedno problematična v vseh regijah, tudi v tistih s podpovprečno stopnjo. Tako je za leto 2007 značilno povečanje deleža brezposelnih s terciarno izobrazbo v vseh regijah. Najvišji je v Osrednjeslovenski regiji (14 %), glede na leto 2006 pa se je najbolj povečal v Notranjsko-kraški in Koroški regiji. V večini regij se je

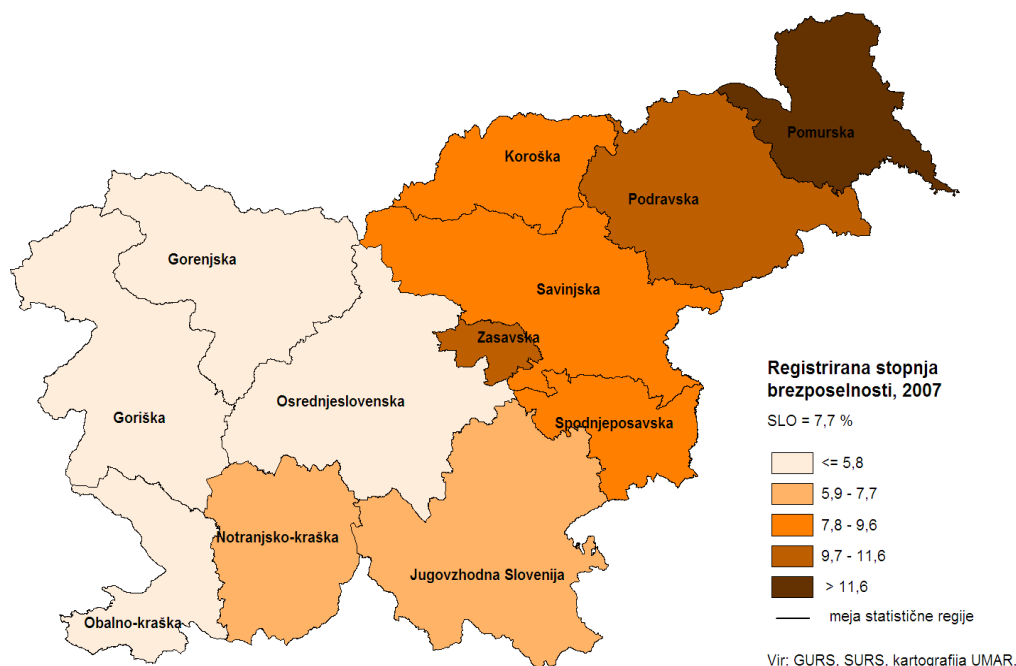
Velik problem v vseh regijah je strukturna brezposelnost.

Tabela 6: Nekatere skupine brezposelnih po regijah, 2007, v % od vseh registriranih brezposelnih

	Delež brezposelnih s terciarno izobrazbo, v %	Delež starejših od 50 let, v %	Delež brezposelnih brez izobrazbe, v %	Delež dolgotrajno brezposelnih, v %	Delež brezposelnih po izteku zaposlitve za določen čas, v %
SLOVENIJA	10,1	31,1	39,2	51,2	30,3
Osrednjeslovenska	14,0	34,3	36,6	52,8	30,4
Obalno-kraška	12,8	33,8	35,9	43,7	28,5
Gorenjska	12,0	42,5	38,0	38,3	31,9
Goriška	13,5	36,2	35,8	49,5	29,4
Savinjska	8,6	28,2	35,9	53,5	30,4
Jugovzhodna Slovenija	7,3	30,4	54,9	56,4	26,2
Pomurska	6,1	30,0	50,8	54,8	26,2
Notranjsko-kraška	13,1	34,8	37,5	42,6	33,6
Podravska	9,0	27,7	35,4	50,7	32,4
Koroška	11,3	24,9	33,4	50,6	33,7
Spodnjeposavska	8,0	34,7	43,1	53,1	29,6
Zasavska	7,0	23,0	42,4	49,8	30,9

Vir: SURS, ZRSZ, preračuni UMAR.

Zemljevid 1: Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah, 2007, v %

povečal tudi delež dolgotrajno brezposelnih, največ jih je v Jugovzhodni Sloveniji (56,4 % vseh iskalcev zaposlitve). Pogosto so med dolgotrajno brezposelnimi tudi tisti z nizko izobrazbo in starejši brezposelni (nad 50 let starosti). Delež teh v strukturi brezposelnih narašča v vseh regijah, najbolj pa v Gorenjski regiji, kjer jih je v strukturi brezposelnih tudi največ (42,3 %). Vse več je tudi brezposelnih, ki iščejo delo, ker se jim je iztekla zaposlitev za določen čas. V večini regij jih je že več kot 30 %, najbolj pa izstopata Koroška in Notranjsko-kraška, kjer jih je že dobra tretjina vseh brezposelnih.

2.2 Stopnje delovne aktivnosti po anketi o delovni sili

V obdobju 2000–2007 se je stopnja delovne aktivnosti prebivalstva (15–64 let)⁸ zvišala za 4,9 o. t., pri čemer se je stopnja pri ženskah povečala za 4,1 o. t. in pri moških za 5,5 o. t.⁹ Povečevanje se je pospešilo z letom 2004, ko je prišlo tudi do pospešitve gospodarske rasti. V obdobju 2000–2007 se je število delovno aktivnih po anketi o delovni sili v Sloveniji povečalo povprečno letno

za 1,4 %, kar je več kot v EU (1,1 %). V letu 2007 je Slovenija zabeležila zelo visoko rast zaposlenosti¹⁰, ki je spremljala visoko gospodarsko rast (6,8 %). Stopnja zaposlenosti se je v letu 2007 povečala na 67,8 % in s tem precej približala lizbonskemu cilju (70 %).

Število zaposlenih raste, stopnja zaposlenosti v Sloveniji se povečuje.

Stopnja delovne aktivnosti v starostni skupini 15–64 let v Sloveniji je bila leta 2003 blizu povprečja EU-25 (63,0 %), v letu 2004 pa je presegla povprečje EU-25 in EU-15. Povečevala se je tudi v naslednjih letih in še vedno presega povprečje EU-15 (66,9 %) in EU-27 (65,4 %). V celotnem obdobju je stopnja zaposlenosti žensk v Sloveniji večja kot v povprečju starih članic EU-15, stopnja zaposlenosti moških pa nižja od povprečja EU-15.

Stopnja zaposlenosti žensk je nad povprečjem EU in presegla lizbonski cilj (60 %).

Stopnja delovne aktivnosti žensk je v letu 2007 znašala na 62,6 % in je že leta 2004 presegla lizbonski cilj (60 %). Stopnja delovne aktivnosti žensk v starostni skupini 25–54 let v Sloveniji je primerljiva s stopnjo delovne

⁸ Leta 2000 je Evropska komisija kot merilo cilja povečanje zaposlenosti postavila stopnjo zaposlenosti prebivalstva v starostni skupini 15–64 let.

⁹ To se kaže tudi v povečevanju razlike med stopnjo brezposelnosti moških in žensk.

¹⁰ Število delovno aktivnih se je po anketi o delovni sili povečalo za 2,5 %, število formalno delovno aktivnih po registru delovno aktivnih se je povečalo za 3,5 %, zaposlenost po statistiki nacionalnih računov pa je bila v letu 2007 višja za 2,7 %.

aktivnosti žensk v skandinavskih državah. Toda po 55. letu starosti se stopnja delovne aktivnosti žensk v Sloveniji močno zmanjša in je izredno nizka, kar je posledica relativno zgodnjega upokojevanja. V letu 2007 je v Sloveniji znašala 22,2 %, povprečje v EU-27 je bilo 36,0 %, na Švedskem pa 67 %.

Stopnja delovne aktivnosti moških (starostna skupina 15–64 let) se je v obdobju 2000–2007 povečala za 5,5 o. t. in je leta 2007 znašala 72,7 %, kar je blizu povprečja EU-27 (72,5 %). Podobno kot stopnja delovne aktivnosti starejših žensk (55–64 let) je tudi stopnja delovne aktivnosti starejših moških med najnižjimi v EU.

Tabela 7: Stopnje delovne aktivnosti po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v %

	15–24 let	25–49 let	50–64 let	55–64 let	15–64 let
2000	33,6	85,6	37,3	22,5	62,9
2001	31,4	86,6	41,1	25	63,9
2002	29,2	86,3	41,3	24,4	63,4
2003	29,3	85,5	41,1	23,5	62,6
2004	34	86,3	45,8	29	65,3
2005	34,0	86,2	47,6	30,5	66,0
2006	35	86,3	49,1	35,5	66,6
2007	37,6	87,6	49,5	33,4	67,8
Razlika 2007/2000 v o.t.	+4,0	+2,0	+12,2	+10,9	+4,9

Vir: SURS.

Stopnja delovne aktivnosti mladih (15–24 let) se je v opazovanem obdobju povečala in je v letu 2007 nekoliko presegla povprečje EU-27 (37,2 %). Na »rezerve« za povečevanje delovne aktivnosti mladih pa kaže dejstvo, da je stopnja delovne aktivnosti mladih v Sloveniji v letu 2007 še vedno za 30,8 o. t. zaostajala za stopnjo delovne aktivnosti mladih na Nizozemskem, ki ima najvišjo stopnjo delovne aktivnosti zaposlenosti in najnižjo stopnjo brezposelnosti. Visoka stopnja delovne aktivnosti mladih na Nizozemskem je med drugim tudi posledica take organiziranosti strokovnega in poklicnega izobraževanja mladih, pri katerih se izobraževanje kombinira z delom.

Stopnja delovne aktivnosti mladih v Sloveniji zaostaja za povprečjem starih članic EU-15 (40,8 %). Relativno nizka stopnja delovne aktivnosti mladih (15–24 let) v Sloveniji je posledica: a) visoke vključenosti mladih v izobraževanje, ki praviloma izboljšuje možnosti za zaposlitev, vendar se zaradi neskladij med ponudbo in povpraševanjem po diplomantih pojavljajo tudi težave mladih pri vstopanju v delovno aktivnost in narašča število brezposelnih s terciarno izobrazbo, b) strukture vpisa in organiziranosti srednjega strokovnega in poklicnega izobraževanja, pri kateri se izobraževanje ne kombinira z delom, relativno nizek pa je tudi delež vpisanih v poklicne programe.

Stopnja delovne aktivnosti starejših (55–64 let) je kljub povečevanju še vedno med najnižjimi v EU in močno zaostaja za lizbonskim ciljem (50-odstotna stopnja delovne aktivnosti do leta 2010). K povečevanju stopnje delovne aktivnosti starejših prispeva tudi učinkovanje pokojninske reforme iz leta 2000. Stopnja zaposlenosti skupine 50–64 let se je v obdobju 2000–2007 povečala za 12,2 o. t., nekoliko manj pa se je v tem obdobju povečala tudi stopnja zaposlenosti starostne skupine 55–64 let. V EU je bilo v letu 2006 6 držav, ki so imele nižjo stopnjo delovne aktivnosti starejših moških, in samo 3 države z nižjo stopnjo delovne aktivnosti žensk.¹¹ Glavni vzroki za nizko stopnjo delovne aktivnosti starejših v Sloveniji so: 1. množično zgodnje upokojevanje v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja; 2. sedanja nižja povprečna starost ob upokojitvi v primerjavi z drugimi državami in 3. strukturna brezposelnost, ki prizadene zlasti starejše, ki so tudi manj vključeni v vseživljenjsko učenje. Nizka stopnja zaposlenosti starejših prebivalcev ob staranju prebivalstva še poslabšuje dolgoročno javno-finančno stabilnost pokojninskega sistema. Relativno zgodnji izstop s trga dela v Sloveniji, ki se kaže tudi v nizki stopnji zaposlenosti starejših, kaže potrebo po spremembah v pokojninskem sistemu. Na nujnost dodatne prilagoditve pokojninskega sistema demografskim spremembam pa kaže tudi to, da se je povečevanje povprečne starosti ob upokojitvi po letu 2005 zelo upočasnilo in da je bila povprečna starost ob izhodu s trga dela v Sloveniji leta 2006 1,2 leta pod povprečjem EU.

Stopnja zaposlenosti starejših se povečuje, vendar ostaja relativno nizka.

2.3 Razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja

V zadnjih letih je poudarjanje vloge fleksibilnosti trga dela na ravni EU nadomestilo oblikovanje politik t. i. »varne prožnosti«, ki naj bi hkrati zagotavljala fleksibilnost trga dela in dohodkovno varnost njenih udeležencev. Tudi za Slovenijo je oblikovanje varne prožnosti izziv, ki se trenutno še ne obravnava dovolj celovito (več glej Kajzer in drugi, 2008). Ker se kot delni merili fleksibilnosti trga dela pogosto uporabljata razširjenost začasnih in delnih zaposlitev, prikazujemo trende tudi na tem področju.

Zaposlitve s krajšim delovnim časom (delne zaposlitve) praviloma povečujejo prilagodljivost trga dela na strani ponudbe in povpraševanja. Začasne zaposlitve povečujejo možnosti za prilagajanje obsega zaposlenosti in zmanjšujejo stroške tovrstnega prilagajanja. Sorazmerno velika razširjenost začasnih zaposlitev je praviloma

Fleksibilne zaposlitve povečujejo prilagodljivost trga dela, vendar poslabšujejo dohodkovno varnost in s tem blaginjo posameznikov.

¹¹ V letu 2007 je imela Švedska trikrat večjo stopnjo zaposlenosti starejših žensk (55–64 let) kot Slovenija.

tudi posledica velikih stroškov odpuščanja in težavnosti odpuščanja. Malenfant, LaRue in Vezina (2007) ugotavljajo, da pogosto začasno delo podobno kot brezposelnost zmanjšuje blaginjo posameznika. To potrjujejo tudi podatki Eurostata, ki kažejo, da je v Sloveniji stopnja tveganja revščine posameznika z začasno zaposlitvijo skoraj trikrat večja kot pri posamezniku s stalno zaposlitvijo. Podatki za leto 2006 kažejo, da je znašala stopnja tveganja revščine posameznika z redno zaposlitvijo 4 %, z začasno zaposlitvijo pa 11 %. Nekoliko manj kot začasne zaposlitve pa po teh podatkih tveganje revščine v Sloveniji povečuje zaposlitev s krajšim delovnim časom oz. delna zaposlitev. Tveganje revščine posameznika s polno zaposlitvijo je v letu 2006 znašalo 4 %, posameznika z delno zaposlitvijo pa 7 %.

2.3.1 Razširjenost delnih zaposlitev (zaposlitev s krajšim delovnim časom)

Delež delnih zaposlitev (zaposlitev s krajšim delovnim časom) v skupni zaposlenosti v Sloveniji narašča, kar bi lahko pojasnili kot trend v smeri povečanja prilagodljivosti trga dela. Zaposlenost s krajšim delovnim časom namreč povečuje fleksibilnost trga dela na strani povpraševanja in ponudbe. Za podjetje se z uporabo povečujejo možnosti prilagajanja obsega opravljenih delovnih ur ter s tem obsega proizvodnje in stroškov dela. Na strani ponudbe delovne sile pa se delne zaposlitve največkrat pojavljajo kot možnost za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, hkrati pa povečujejo izbiro posameznika, ki morda ni pripravljen ali sposoben delati polni delovni čas. Na drugi strani pa podatki kažejo, da tudi v Sloveniji delne zaposlitve povečujejo tveganje revščine.

Tabela 8: Deleži delnih zaposlitev po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v % od vseh delovno aktivnih

	15–24 let	25–49 let	50–64 let	15–64 let
2000	13,4	3,3	10	5,3
2001	15,8	3,3	8,2	5,3
2002	17,6	3,5	8,9	5,8
2003	21,8	3,3	7,9	5,8
2004	29,1	4,4	12	8,3
2005	30,1	4,3	9,5	7,8
2006	29,8	4,3	10,4	8,0
2007	29,8	3,9	11,6	8,1

Vir: Eurostat.
Opomba: Podatek za starostno skupino 50–64 ni statistično zanesljiv.

Povečanje deleža delnih zaposlitev v Sloveniji v obdobju 2000–2007 je predvsem posledica povečevanja teh zaposlitev med mladimi (15–24 let) in starejšimi (50–64 let). Število delno zaposlenih mladih je bilo leta 2007 za 155 % večje kot leta 2000. Pri mladih gre verjetno zlasti za povečanje obsega študentskega dela, kar Slovenijo po deležu delnih zaposlitev med mladimi (29,8 % v letu 2007)

uvršča nad povprečje EU (25,6 %). Število delno zaposlenih starejših pa je bilo leta 2007 za 92 % višje kot leta 2000. Pri starejših gre predvsem tudi za povečanje števila pomagajočih družinskih članov. Večje povečanje uporabe delnih zaposlitev ugotavljamo po letu 2003, kar je verjetno povezano s pospešitvijo gospodarske rasti in predvsem pri ženskah tudi z možnostjo uveljavitve pravice do dela s krajšim delovnim časom, ki ga je uvedel Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih staršem.

Razširjenost delnih zaposlitev se je najbolj povečala med mladimi in starejšimi.

V letu 2007 je v Sloveniji imelo delno zaposlitev 8,1 % delovno aktivnih v starosti 15–64 let (povprečje EU: 17,6 %). Delež delno zaposlenih žensk je v Sloveniji (10 %) močno zaostajal za povprečjem EU (30,7 %), pri deležu delno zaposlenih moških (6,5 %) pa je zaostanek za povprečjem EU (6,9 %) minimalen. Na Nizozemskem, kjer so delne zaposlitve najbolj razširjene, pa je delno zaposlenih kar 74,7 % žensk in 22,7 % moških. Vendar pa je v Sloveniji delež delnih zaposlitev višji kot v EU med mladimi ženskami (15–24 let), in sicer 40,8-odstoten, v povprečju EU pa je 34,5-odstoten.

Zaostanek Slovenije za povprečjem EU pri razširjenosti delnih zaposlitev je velik pri ženskah in minimalen pri moških.

2.3.2 Razširjenost začasnih zaposlitev

Zaradi hitre rasti deleža začasnih zaposlitev se Slovenija uvršča vedno višje med državami EU¹². Leta 2007 je znašal delež začasnih zaposlitev 18,5 % (povprečje EU: 14,5 %). V zadnjih desetih letih se je več kot

Delež začasnih zaposlitev v Sloveniji hitro narašča, še posebej po letu 2003.

Tabela 9: Deleži začasnih zaposlitev v skupni zaposlenosti po starostnih skupinah, Slovenija, 2000–2007, v %

	15–24 let	25–49 let	50–64 let	15–64 let
2000	43,2	9,5	6,6	12,8
2001	51,0	8,8	4,8	13
2002	52,9	10,8	6,0	14,6
2003	53,0	10,2	4,4	13,5
2004	63,1	13,6	7,7	17,8
2005	62,5	13,5	6,2	17,2
2006	64,2	13,1	6,5	17,1
2007	68,3	14,0	6,7	18,4

Vir: Eurostat.
Opomba: Podatek za starostno skupino 50–64 ni statistično zanesljiv.

¹² Po deležu začasnih zaposlitev med zaposlenimi v starostni skupini 15–64 let se je Slovenija v drugem četrtletju 2007 uvrstila na 4. mesto (za Španijo, Poljsko in Portugalsko) in je prehitela Finsko, ki se je leta 2006 še uvrščala pred Slovenijo.

podvojil, še posebej hitro pa narašča po letu 2003. Ker se je z Zakonom o delovnih razmerjih v letu 2003 varovanje zaposlitve v Sloveniji zmanjšalo, bi pričakovali, da se delež ne bo bistveno povečeval. Vendar s pospešitvijo gospodarske rasti je prišlo do rasti zaposlenosti in tudi do povečanja deleža začasnih zaposlitev.

Razširjenost začasnih zaposlitev je še posebej velika med mladimi (15–24 let). V večini držav je delež začasnih zaposlitev med mladimi večji kot med drugimi zaposlenimi. Po razširjenosti začasnih zaposlitev med mladimi se je Slovenija v letu 2007 uvrstila na prvo mesto med državami EU s 66,5 % delovno aktivnih mladih, ki imajo začasno zaposlitev (ženske: 76,8 %, moški: 62,5 %). K veliki razširjenosti začasnih zaposlitev med mladimi v Sloveniji prispeva občasno delo mladih prek študentskih servisov, ki so ob sedanjih ureditvi privlačni za delodajalce z vidika možnosti hitrega prilagajanja števila delovnih ur in oseb ter z vidika manjše davčne obremenitve dela prek študentskih servisov v primerjavi z redno zaposlitvijo. Če iz začasnih zaposlitev v starostni skupini 15–24 let izločimo študentsko delo, se delež mladih z začasnimi zaposlitvami zniža na okoli 50 %, kar je na ravni povprečja EU. Velika razširjenost začasnih zaposlitev predstavlja starostno segregacijo trga dela. To pa pomeni, da se mladi srečujejo z večjo negotovostjo glede stabilnosti zaposlitve, kar lahko vpliva na njihove pomembne življenjske odločitve, med drugim tudi glede oblikovanja družine. Z vidika varne prožnosti so problem »strogi« pogoji za pridobitev nadomestila za brezposelnost, ki mladim s pogostimi začasnimi zaposlitvami otežujejo pridobitev nadomestila za primer brezposelnosti, ki bi jim zagotavljalo dohodkovno varnost.

3 Dohodki in izdatki prebivalstva

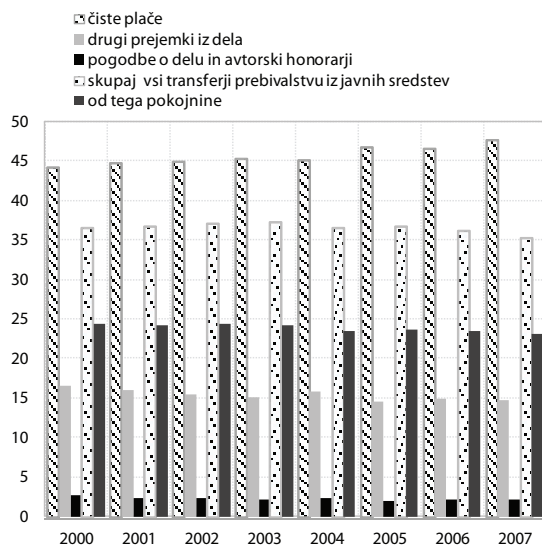
V poglavju o dohodkih in izdatkih prebivalstva predstavljamo strukturo denarnih dohodkov prebivalstva ter gibanje najpomembnejše vrste dohodkov – plače in pokojnine. Pri plačah in pokojninah ugotavljamo, kolikšna je realna rast in kaj se dogaja z neenakostjo med prejemniki glede na višino prejemka. Pri plačah smo nekoliko nazorneje analizirali spremembe v kupni moči povprečne bruto plače s prikazom potrebnega delovnega časa za nakup dobrin in plačilo storitev. Ravno podrobnejši prikaz potrebnega delovnega časa za nakup dobrin in plačilo storitev pri plači 1. decila, mediane in 9. decila nakazuje, kolikšne so razlike v potrebnem delovnem času in je vidno pri izdatkih prebivalstva po potrošnih kvintilnih razredih. Posebej je še analiziran problem zadolženosti prebivalstva, ki bo imel še globlje posledice s sedanjo ne več samo finančno krizo, temveč že s hitrim umirjanjem gospodarske rasti.

Po statističnih podatkih o tekočih denarnih neto prejemkih prebivalstva (podatki AJPes in MF) z izločenimi prispevki in dohodnino so se ti v obdobju 2000–2007 realno povečali za 24,7 % oziroma

Neto prejemki prebivalstva so se v obdobju 2000–2007 realno povečali za 24,7%.

povprečno letno za 3,2 %. Med posameznimi vrstami dohodkov prebivalstva so najpomembnejši dohodki iz delovnega razmerja, to so neto plače in drugi prejemki, ki so povezani z opravljanjem dela in pomenijo okoli 60 % skupnih prejemkov. Delež sredstev za neto plače v skupnih prejemkih se je v tem obdobju stalno povečeval. Leta 2000 je pomenil v skupnih prejemkih 44,2 %, leta

Slika 10: Struktura denarnih prejemkov prebivalstva, Slovenija, 2000–2007, v %

Vir: AJPes, MF, preračuni UMAR.

2007 pa že 47,7 %. Na sredstva za plače sta poleg rasti povprečne neto plače vplivali še rast zaposlenosti ter sprememba pri dohodnini v letih 2005 in 2007¹³, ki je pomenila za dve odstotni točki hitrejšo rast neto plače glede na rast bruto plače. Drugi prejemki od dela so rahlo zmanjševali delež v skupnih denarnih prejemkih. Leta 2000 so pomenili 16,6 % vseh prejemkov, leta 2007 pa 14,8 %. V transferjih prebivalstvu, ki pomenijo okoli 36 % vseh denarnih prejemkov, imajo pokojnine največji delež s tendenco rahlega zmanjševanja, saj so pokojnine leta 2000 pomenile 24,5 % skupnih prejemkov, v letu 2007 pa 23,3 %. Pokojnine pomenijo okoli dve tretjini vseh transferjev, nekoliko več pomenijo še transferji družinam; otroški dodatki in porodniška pomenijo okoli desetino vseh transferjev prebivalstvu. Od vseh transferjev so imeli rahlo tendenco naraščanja v deležu le socialne pomoči, nadomestila plač (začasno nezmožnim za delo) in boleznine nad 30 dni.

3.1 Gibanje plač

S stališča življenjske ravni prebivalstva je poleg možnosti zaposlitve pomembno tudi realno povečanje ravni povprečne plače, saj pomenijo plače in drugi prejemki od dela več kot 60 % vseh tekočih denarnih prejemkov prebivalstva. Plačna politika mora zato dolgoročno usmerjati gibanje plače v zasebnem in javnem sektorju približno skladno z doseženo produktivnostjo dela, da bi zagotavljala povečevanje življenjske ravni vsega prebivalstva na zdravih temeljih in omogočala tudi rast zaposlovanja. Politika določanja ravni minimalne plače pa poleg zagotavljanja temeljnega cilja – zagotavljanje najnižje družbeno sprejemljive ravni plač – pomembno vpliva na porazdelitev plač.

Realna bruto plača na zaposlenega se je v obdobju 2000–2007 povprečno letno povečala za 2,2 %. V tem obdobju je bila značilno počasnejša rast bruto plače na zaposlenega v javnem sektorju glede na rast bruto plače v zasebnem sektorju od leta 2002 dalje. V zasebnem se je realna bruto plača povprečno letno povečevala za 2,5 %, v javnem pa za 1,4 %. Vzrok za počasnejšo realno rast plač v javnem sektorju so bila več let trajajoča pogajanja o odpravi plačnih nesorazmerij v tem sektorju.

Institut minimalne plače preperečuje zniževanje plač pod dogovorjeno ravni minimalne plače in s tem zagotavlja osnovno varnost zaposlenega. O

Plače v javnem sektorju so rasle počasneje kot v zasebnem.

Institut minimalne plače kot najnižjega možnega izplačila za opravljeno delo je bil uveden s socialnim sporazumom leta 1995.

¹³ V letu 2005 je bila znižana najnižja lestvica s 17 % na 16 % in spremembe so bile pri olajšavah. V letu 2007 so bile namesto petih lestvic uvedene tri z namenom razbremenjevanja najvišjih plač.

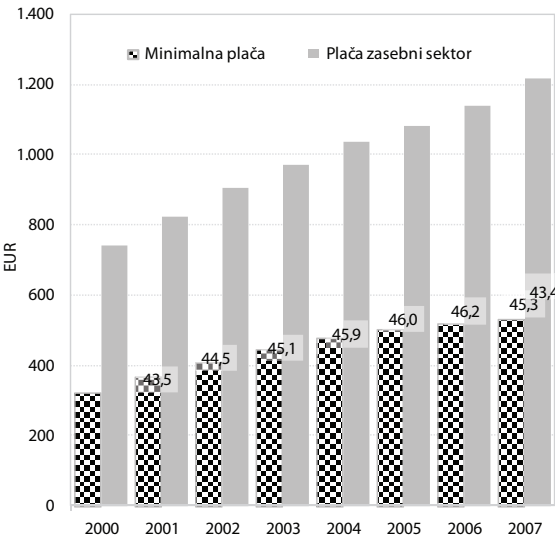
Tabela 10: Rast realne bruto plače na zaposlenega v zasebnem in javnem sektorju, Slovenija, 2001–2007, v %

Leto	Rast bruto plače na zaposlenega, v %		
	Skupaj	Zasebni sektor	Javni sektor
2001	3,2	2,3	5,1
2002	2,0	2,3	1,1
2003	1,8	2,1	1,0
2004	2,0	3,1	-0,8
2005	2,2	2,8	0,9
2006	2,2	2,8	1,0
2007	2,2	3,2	0,5
2001–2007	2,2	2,7	1,3

Vir: SURS, preračuni za bruto plače po sektorjih UMAR (zasebni sektor – SKD od A do K, javni sektor SKD od L do O).

ravni minimalne plače so se socialni partnerji dogovarjali z usklajevalnim mehanizmom, ki je bil do vključno leta 2005 ugodnejši, kot je veljal za plače, zaradi česar se je minimalna plača povečevala hitreje kot bruto plača. Z letom 2006 se je z zakonom o minimalni plači mehanizem uskladitve minimalne plače precej spremenil in ni več zagotavljal niti ohranitve realne vrednosti minimalne plače. Spremembe v politiki določanja usklajevalnega mehanizma za minimalno plačo so vidne v razmerju minimalne plače do povprečne plače zasebnega sektorja. Sprva je minimalna plača naraščala v primerjavi s povprečno plačo zasebnega sektorja, potem pa je sledilo od leta 2006 hitro upadanje minimalne plače, ki je v letu 2007 doseglo enako razmerje, kot je bilo v letu 2000.

Slika 11: Minimalna bruto plača, povprečna bruto plača in razmerje minimalne plače do bruto plače v zasebnem sektorju, Slovenija, 2000–2007

Vir: SURS, preračuni UMAR za bruto plače zasebnega sektorja (zasebni sektor – SKD od A do K).

Nihanje primerjane ravni minimalne bruto plače do povprečne bruto plače ima za posledico tudi nihanje deleža zaposlenih z nizkimi plačami (po metodologiji OECD so to zaposleni s plačami, enakimi ali nižjimi od 2/3 mediane). Leta 2000 je bilo 13,9 % zaposlenih z nizkimi plačami, z ustrezno politiko plačne politike in politike minimalne plače se je delež zmanjšal in bil leta 2005 12,7 %, nato pa se je zviševal in dosegel leta 2007 15,6 %, kar je v tem obdobju daleč najvišji doseženi odstotek.

Na porazdelitev zaposlenih po višini bruto plače vpliva tudi izobrazba. Okoli 35 % zaposlenih v javnem sektorju ima visoko izobrazbo, v zasebnem sektorju le okoli 10 %. Zaradi tega je bila v tem obdobju tudi raven povprečne bruto plače v javnem sektorju za okoli 25 % višja kot v zasebnem sektorju in je to vplivalo tudi na porazdelitev zaposlenih po višini bruto plače. Deset odstotkov zaposlenih z najnižjimi plačami je po podatkih za leto 2007 prejelo v zasebnem sektorju plačo, ki je bila enaka ali nižja od 588 evrov (110 % minimalne plače), v javnem sektorju pa plačo, ki je bila enaka ali nižja od 743 evrov (140 % minimalne plače).

Problem izhodiščnih plač v zasebnem sektorju je že ves čas pereč in močno vpliva tudi na porazdelitev plač (porazdelitev zaposlenih po višini bruto plače), saj je raven vseh izhodiščnih plač po splošni kolektivni pogodbi in kolektivnih pogodbah dejavnosti zelo nizka. K večji neenakosti plač je vplivalo tudi to, da so bila dejanska izplačila nižjih plač bližje izhodiščnim, dejanska izplačila višjih plač pa precej višja od ravni izhodiščnih plač. Večinoma še vedno do četrtega tarifnega razreda najnižje osnovne oziroma izhodiščne plače ne dosegajo ravni minimalne plače kljub precej upočasnjemu usklajevalnemu mehanizmu, ki od leta 2006 velja za

minimalne plače. V javnem sektorju se je v preteklosti problem ravni izhodiščnih plač reševal z dodatki, dogovorjenimi v kolektivnih pogodbah dejavnosti. Način dogovarjanja je imel za posledico nesorazmerja med plačami javnega sektorja. Na podlagi leta 2002 sprejetega Zakona o sistemu plač v javnem sektorju so se po dolgotrajnem dogovarjanju v septembru (s poračunom od maja) 2008 začele izplačevati plače v javnem sektorju po novem sistemu, nesorazmerja pa naj bi se odpravila do leta 2010.

Stopnja neenakosti med plačami po obeh sektorjih je bila približno enaka, le da je bila enakomernejša porazdelitev plač v javnem sektorju, kar je glede na strukturo zaposlenih po izobrazbi razumljivo. Ob analizi porazdelitve plač ugotavljamo, da je bilo do leta 2005 razmerje med vrednostjo mediane in prvega decila stabilno; v zasebnem sektorju je bila za okoli 60 % višja mediana od prvega decila, v javnem sektorju pa za okoli 80 %. Stabilno razmerje je bilo doseženo predvsem zaradi usklajevalnega mehanizma minimalne plače, ki je v preteklih letih upošteval višji uskladitveni odstotek, kot se je upošteval pri plačah, tako da se je minimalna plača povečevala hitreje od izhodiščnih plač. Pri oblikovanju plač namreč vplivajo poleg usklajevalnega mehanizma še drugi dejavniki, kot so uspešnost poslovanja podjetja, individualna uspešnost, napredovanja in podobno, ki pa ne vplivajo na rast minimalne plače. S tako dogovorjenim uskladitvenim odstotkom za minimalno plačo je lahko rasla raven minimalne plače približno skladno z ravni najnižjih plač, kar je ohranjalo približno stabilno razmerje v spodnji polovici porazdelitve plač. Z novim načinom določanja, uvedenim leta 2006, je

Neenakost bruto plač se je v obdobju 2002–2007 v obeh sektorjih povečala.

Tabela 11: Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač v zasebnem sektorju, Slovenija, 2000–2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
9. decil/1. Decil	3,22	3,30	3,22	3,32	3,28	3,31	3,36	3,44
mediana/1. Decil	1,61	1,61	1,60	1,63	1,59	1,58	1,60	1,66
9. decil/mediana	2,00	2,05	2,01	2,04	2,07	2,10	2,10	2,07
Ginijev količnik	0,293	0,294	0,286	0,289	0,286	0,288	0,289	0,292
bruto plača/mediana*100	122,6	123,8	123,3	122,9	123,0	124,3	123,8	122,8

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Opomba: Na podlagi Standardne klasifikacije dejavnosti je upoštevano, da je zasebni sektor (od A do K) in javni sektor (od L do O).

Tabela 12: Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač v javnem sektorju, Slovenija, 2000–2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
9. decil/1. Decil	3,46	3,45	3,28	3,24	3,22	3,31	3,36	3,39
mediana/1. Decil	1,85	1,87	1,80	1,81	1,77	1,78	1,79	1,83
9. decil/mediana	1,86	1,84	1,82	1,79	1,82	1,86	1,87	1,86
Ginijev količnik	0,273	0,270	0,258	0,256	0,252	0,256	0,256	0,258
bruto plača/mediana*100	112,8	112,2	112,4	112,1	112,3	113,2	113,2	112,6

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Opomba: Na podlagi Standardne klasifikacije dejavnosti je upoštevano, da je zasebni sektor (od A do K) in javni sektor (od L do O).

Tabela 13: Kazalniki neenakosti porazdelitve bruto plač, Slovenija, 2000–2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
9. decil/1. decil	3,46	3,51	3,46	3,57	3,51	3,47	3,48	3,61
mediana/1. decil	1,70	1,72	1,71	1,72	1,69	1,67	1,69	1,73
9. decil/mediana	2,04	2,04	2,03	2,08	2,08	2,08	2,06	2,08
Ginijev količnik	0,295	0,299	0,293	0,292	0,288	0,289	0,289	0,291
bruto plača/mediana*100	122,1	122,7	122,1	121,3	121,1	122,3	121,9	121,3

Vir: SURS, preračuni UMAR.

bil usklajevalni mehanizem minimalne plače celo manj ugoden kot pri plačah in ni bilo več skladnosti gibanja z najnižjimi plačami. Bruto plača prvega decila je naraščala počasneje od rasti bruto plače mediane. Razmerje med njima se je povečalo, bolj se je povečalo v zasebnem sektorju.

Pri porazdelitvi zaposlenih po višini plač so upoštevani vsi prejemniki plač, tako tisti, katerih plača se določa s kolektivno pogodbo, kot tudi zaposleni, katerih plača se določa z individualno pogodbo (poslovodni kadri). V tem obdobju je na doseženo raven bruto plače devetega decila vplivala rast bruto plač poslovodnega kadra in visoko strokovnih poklicev. Najvišje plače, ki se praviloma oblikujejo na podlagi individualnih pogodb, so v preteklih letih ves čas rasle hitreje od bruto plače mediane in s tem povečevale neenakost v zgornjem delu porazdelitve, posebej v zasebnem sektorju. V letu 2007 pa se je rast najvišjih plač nekoliko umirila, v zasebnem sektorju bolj kot v javnem. Porazdelitev skupnih plač je posledično učinek vpliva obeh porazdelitev. Vrednosti interdecilnih količnikov za porazdelitev skupnih plač so nekoliko višje zato, ker je raven plač v javnem sektorju v

povprečju višja za okoli 25 % od povprečne ravni plač v zasebnem sektorju. To velja tudi za prvi in deveti decil, mediana v javnem sektorju pa je višja za okoli 40 %. Srednji kader je v javnem sektorju plačan veliko bolje kot v zasebnem sektorju.

3.1.1 Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev

Najnazornejši prikaz sprememb kupne moči bruto plače je primerjanje količine potrebnega delovnega časa za nakup posamezne dobrine oziroma plačila storitve. Za izračun potrebnega delovnega časa za nakup dobrin in storitev smo uporabili povprečno urno bruto plačo v primerjavi z drobnoprodajnimi cenami dobrin in storitev za mesec september vsakega leta. V daljšem časovnem razponu je mogoče opaziti strukturne spremembe. Zelo značilen je trend zmanjševanja potrebnega delovnega časa za nakup dobrin, pri plačilu storitev je trend zmanjševanja potrebnega delovnega časa manj značilen, pri plačilu infrastrukturnih storitev pa celo narašča.

V prikazu o potrebnem delovnem času za nakup hrane je značilno precejšnje zmanjševanje potrebnega delovnega časa za nakup izdelkov živilske predelave razen kruha, pri kmetijskih izdelkih pa je očitni vpliv dobre oziroma slabe letine, kar je prispevalo k značilnemu nihanju potrebnega delovnega časa za nakup teh dobrin, na primer pri jabolkih, krompirju in zeleni solati.

Pri skupini dobrin, ki so povezane s stanovanjskimi izdatki, je značilno povečanje potrebnega delovnega časa. Izrazito je povečanje delovnega časa potrebnega za plačilo komunalnih storitev in gorivo, le pri elektriki in vodi se zmanjšuje. Najbolj se je potreben delovni čas zmanjšal za nakup industrijskih izdelkov stanovanjske opreme. Zaradi hitrega tehnološkega razvoja cena približno enako tehnološko zahtevnemu industrijskemu izdelku močno pada.

Dobrine, povezane s prometom, so dandanes zelo pomembne za opravljanje službe in zaradi družinskih obveznosti. Zato je toliko pomembnejše, kakšna je kupna moč na tem področju. Čeprav je pri prevoznih sredstvih značilna logika industrijskih izdelkov, za katere velja, da se za njihov nakup potreben delovni čas zmanjšuje, pa je očitni porast potrebnega delovnega časa pri plačilu

Meritve v decilih prikazujejo, kakšni so odmiki med posameznimi izbranimi točkami pri porazdelitvi plač. Običajno merimo odmike med devetim in prvim decilom ter odmike obeh skrajnih decilov od petega decila oziroma mediane. Bruto plača devetega decila pomeni, da deset odstotkov zaposlenih z najvišjimi plačami prejema bruto plačo enako devetemu decilu ali višjo. Bruto plača prvega decila pomeni, da deset odstotkov zaposlenih z najnižjimi plačami prejema bruto plačo prvega decila ali manjšo. Bruto plača petega decila ali mediane pomeni, da 50% prejemnikov plač dobiva višjo bruto plačo od mediane, 50% pa nižjo.

Razmerje med devetim in prvim decilom in mediano zaradi točkovnega načina merjenja ne upošteva dogajanj v spodnjih desetih odstotkih in zgornjih desetih odstotkih porazdelitve zaposlenih po višini plač. Za nadaljnje proučevanje sta bila zato uporabljena še dva kazalnika neenakosti, in sicer primerjava bruto plače na zaposlenega in bruto plače mediane ter ocena Ginijevega količnika (vrednost 0 pomeni, da ni neenakosti v porazdelitvi, 1 pa največjo neenakost v porazdelitvi).

Tabela 14: Potreben delovni čas za nakup hrane, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007

	1997	2000	2003	2007	2007/1997
Črni kruh (t-850) [kg]	11 minut	15 minut	16 minut	16 minut	143,4
Goveje meso brez kosti [kg]	1 ura 16 minut	1 ura 8 minut	1 ura 2 minuti	56 minut	73,7
Sveže mleko, 3,5 % maščobe[I]	6 minut	7 minut	6 minut	5 minut	77,8
Jabolka, namizna [kg]	10 minut	8 minut	10 minut	8 minut	82,6
Zamrznjena mešana zelenjava [kg]	49 minut	45 minut	30 minut	22 minut	44,2

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Tabela 15: Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev, povezanih s stanovanjem, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007

	1997	2000	2003	2007	2007/1997
Neprofitna najemnina [m²]	17 minut	16 minut	19 minut	19 minut	108,0
Voda za gospodinjstvo [m³]	6 minut	7 minut	8 minut	4 minute	77,4
Kanalščina [m³]	4 minute	4 minute	7 minut	8 minut	203,2
Kurilno olje, ekstra lahko [l]	3 minute	6 minut	4 minute	5 minut	149,8
Električna energija, dnevna tarifa [10 kWh]	10 minut	11 minut	10 minut	8 minut	81,0
Zemeljski plin, za ogrevanje [sm³]	3 minute	4 minute	4 minute	4 minute	138,5
Sesalnik, 1600–1800 W [kos]	22 ur 33 minut	22 ur 24 minut	18 ur 56 minut	15 ur 32 minut	68,9
Pralni stroj, 5–7 kg, 800–1300 obratov	78 ur 17 minut	81 ur 50 minut	73 ur 36 minut	61 ur 3 minute	78,0

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Tabela 16: Potreben delovni čas za nakup dobrin in storitev, povezanih s prometom, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007

	1997	2000	2003	2007	2007/1997
Osební avtomobil renault clio [kos]	12 mesecev	10 mesecev 3 tedni	9 mesecev 1 teden	8 mesecev 3 tedni	73,4
Obvezno avtomobilsko zavarovanje, 31–40 kW	37 ur 55 minut	42 ur 49 minut	47 ur 23 minut	41 ur 39 minut	109,9
Žensko kolo (ctb), okrog 26 prestav	38 ur 56 minut	31 ur 8 minut	27 ur 40 minut	23 ur 26 minut	60,2
Neosvinčeni motor. bencin, 95-okt. [l]	6 minut	8 minut	8 minut	8 minut	120,0
Prevoz z mestnim avtobusom	8 minut	9 minut	10 minut	8 minut	94,3

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Tabela 17: Potreben delovni čas za nakup obleke in obutve ter dobrin za higieno, kozmetiko in zdravje, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007

	1997	2000	2003	2007	2007/1997
Ženski dežni plašč, podložen	41 ur 20 minut	36 ur 31 minut	31 ur 42 minut	16 ur 1 minuta	38,8
Moška obleka, volna	41 ur 26 minut	46 ur 8 minut	35 ur 34 minut	30 ur 10 minut	72,8
Otroški džins, št. 12–14	5 ur 9 minut	4 ure 35 minut	4 ure 19 minut	3 ure 46 minut	73,1
Pralni prašek za stroj [kg]	21 minut	18 minut	20 minut	23 minut	109,9
Analgetik (aspirin), 20 tablet	22 minut	26 minut	28 minut	27 minut	120,1
Osební termometer, navadni	36 minut	34 minut	30 minut	18 minut	50,5

Vir: SURS, preračuni UMAR.

storitev, povezanih z individualnim prevozom, ter pri bencinu, ki bremeni večji delež izdatka individualnega prevoza.

Za zgoraj omenjene dobrine in storitve, povezane s skupino hrane, stanovanjem in prometom, je značilno,

da je njihova potrošnja do določene mere neelastična oziroma grobo rečeno, treba se je prehranjevati, plačati položnice za elektriko, plin in drugo ter se pripeljati do službe in domov. Za naslednje skupine je večja možnost prilagajanja njihove potrošnje glede na višino bruto plače. Za večino dobrin v skupini obleka in obutev ter

Tabela 18: **Potreben delovni čas za plačilo storitev in hrane zunaj doma, urne bruto plače, Slovenija, leta 1997, 2000, 2003 in 2007**

	1997	2000	2003	2007	2007/1997
Kemično čiščenje moške obleke	1 ura 45 minut	1 ura 47 minut	1 ura 40 minut	1 ura 28 minut	84,3
Modno moško striženje	1 ura 39 minut	1 ura 44 minut	1 ura 35 minut	1 ura 38 minut	99,1
Pleskanje prostora [m²]	17 minut	18 minut	16 minut	16 minut	91,6
Obisk gledališča	2 uri 11 minut	1 ura 58 minut	1 ura 46 minut	1 ura 40 minut	76,4
Pica (klasična)	41 minut	39 minut	37 minut	40 minut	96,7

Vir: SURS, preračuni UMAR.

dobrin v skupini higiena in kozmetika se je v tem obdobju potreben delovni čas za njihov nakup zmanjšal.

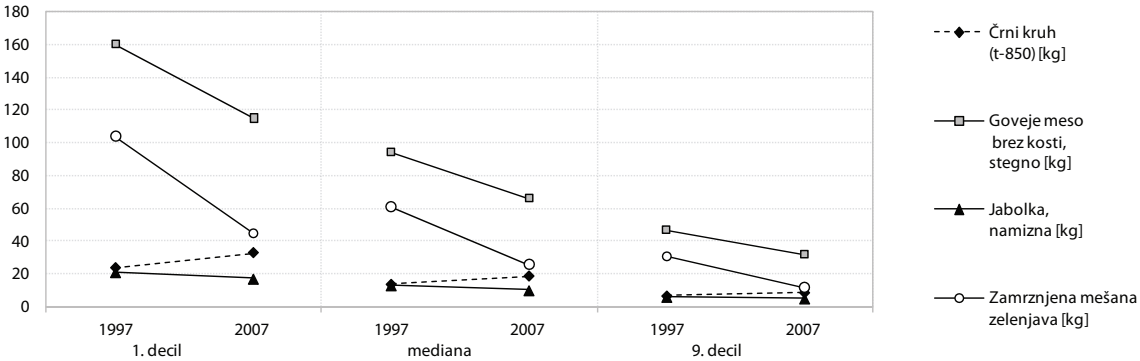
Manj kot v zgornjih skupinah se je potreben delovni čas zmanjšal za plačilo storitev gospodinjskih in stanovanjskih opravil ter osebne nege ter pri dobrinah, povezanih s kulturo, rekreacijo in izobraževanjem, ter pri dobrinah v skupini hrana zunaj. Tudi potrošnja teh dobrin se lahko bolj prilagaja glede na višino bruto plače.

Pri dosedanjih prikazih je bila upoštevana le povprečna urna bruto plača, vendar pa je za primerjavo zanimiv delovni čas, potreben za nakup posameznih dobrin in storitev za urno bruto plačo prvega decila, mediane in devetega decila. Za primerjavo smo upoštevali leti 1997 in

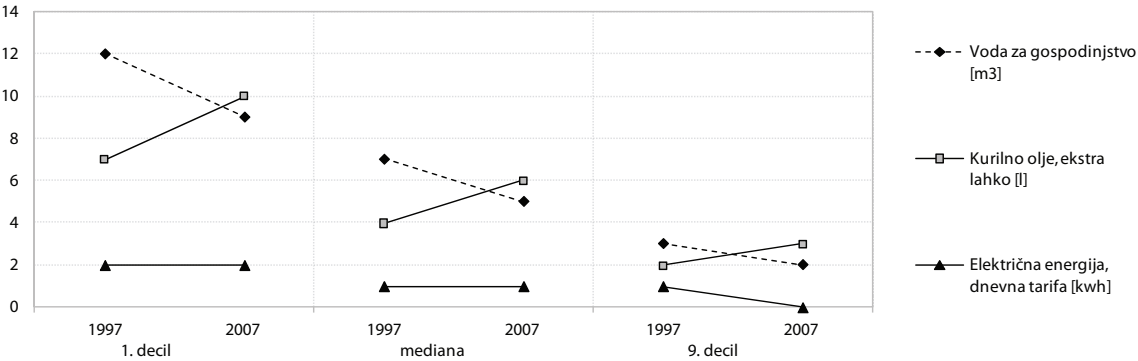
2007. Pri podatkih je treba upoštevati, da je porazdelitev zaposlenih po plačah zgoščena v desno stran z nižjimi plačami, zato je čas, potreben za nakup dobrin, pri plačah, ki so nižje od bruto plače prvega decila, sicer daljši, vendar razlika ni velika, ker je tu zgoščenost nizkih plač zelo visoka. Pri plačah, ki so višje od devetega decila, je razpršenost teh plač velika in je zato lahko močno krajši delovni čas za nakup dobrin in plačilo storitev pri plačah, ki so višje od devetega decila. Primerjava med 2007 in 1997 pa dodatno nakazuje spremembe, ki so se zgodile v teh desetih letih. Kadar se za nakup dobrine delovni čas povečuje (zmanjšuje pa kupna moč), to je primer črni kruh, prejemnik bruto plače prvega decila za nakup potrebuje leta 1997 24 minut in leta 2007 več, 33 minut, oziroma se mu je v tem obdobju delovni čas podaljšal za

Slika 12: **Potreben delovni čas za nakup dobrin in plačila storitev, urne bruto plače 1. decila, mediane in 9. decila, Slovenija, za leti 1997 in 2007**

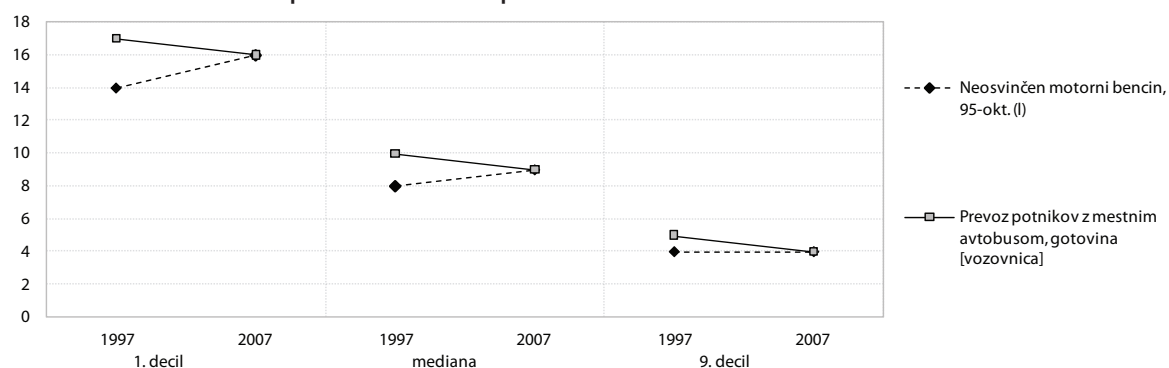
Potreben delovni čas za nakup hrane

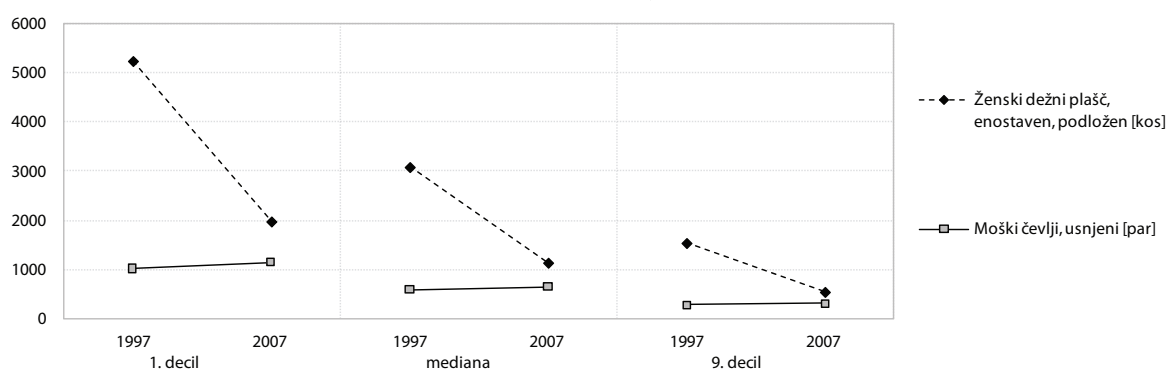
Potreben delovni čas za plačilo storitev vezanih na stanovanje

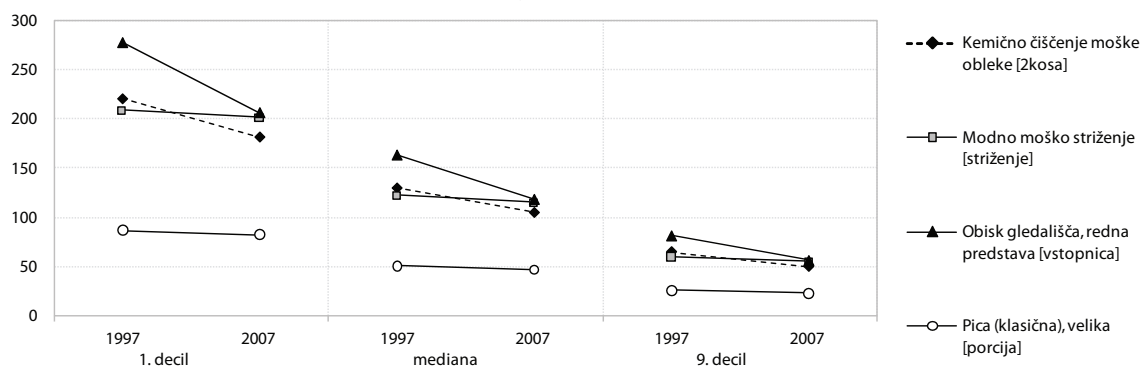
Potreben delovni čas za nakup dobrin vezanih na promet

Potreben delovni čas za nakup oblek, dobrin za higieno in zdravje

Potreben delovni čas za plačilo storitev in hrane zunaj doma

Vir: SURS, preračuni UMAR.

okoli 40 %, pri plači mediane se podaljša čas za 37 % (14 minut 1997 in 19 minut 2007), pri plači devetega decila pa za 32 % (7 minut 1997 in 9 minut 2007). Drugi primer, ko se za nakup dobrine delovni čas skrajšuje (povečuje se kupna moč), na primer za goveje meso, prejemnik bruto plače prvega decila za nakup 1 kg mesa potrebuje leta 1997 2 uri 40 minut in leta 2007 manj, 1 uro 55 minut, oziroma se mu je v tem času delovni čas skrajšal za okoli 28 %, pri plači mediane se skrajša čas za 30 % (1 ura 34 minut 1997 in 1 ura 6 minut 2007), pri plači devetega decila pa za 32 % (47 minut 1997 in 32 minut 2007). Tako kaže primerjava teh dveh let, da se, kadar se pri nakupu dobrin oziroma storitev kupna moč zmanjšuje, ta zmanjšuje bolj pri bruto plači prvega decila kot pri bruto plači devetega decila, in ko se pri nakupu dobrin

oziroma storitev kupna moč povečuje, se ta poveča manj pri bruto plači prvega decila kot pri bruto plači devetega decila. To je le nazornejši prikaz posledic povečevanja porazdelitve prejemnikov glede na višino bruto plače, ki pa je še razvidnejša iz grafov.

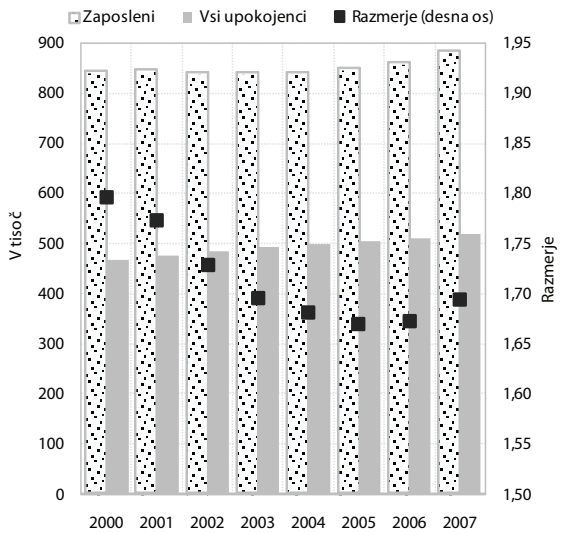
3.2 Pokojnine

V obdobju 2000–2007 število vseh vrst upokojencev stalno narašča s povprečno letno stopnjo rasti okoli 1,5 % in je leta 2007 doseglo v povprečju 518.805. Zaradi hitrejšega naraščanja števila upokojencev od rasti števila zaposlenih, ki vplačujejo v pokojninsko

blagajno, se je razmerje med številom zaposlenih in številom upokojencev v obdobju do leta 2006 stalno poslabševalo, saj se je od 1,80 zaposlenega na 1 upokojenca v letu 2000 znižalo na 1,67 zaposlenega na 1 upokojenca v letu 2006. Razmerje se je v letu 2007 zaradi naraščanja zaposlovanja rahlo izboljšalo v korist aktivnih zaposlenih in doseglo 1,69.

Število upokojencev se povečuje hitreje od števila zaposlenih.

Slika 13: Število zaposlenih in upokojencev, razmerje števila zaposlenih in števila upokojencev, Slovenija, 2000 in 2007

Vir: ZPIZ.

Čeprav manj opazno, pa vseeno zelo pomembno je na razmerje med zaposlenimi in upokojenci vplivala z letom 2000 uveljavljena pokojninska reforma. S postopnim zaostrovanjem upokojitvenih pogojev (povišanje polne upokojitvene starosti in podaljšanje pokojninske dobe za upokojitev pred polno upokojitveno starostjo) se spreminja starostna struktura novih upokojencev. Pri novih starostnih upokojenkah se je najočitneje zmanjšal delež upokojenk, starih do 54 let, povečal pa delež upokojenk starih do 60 let. Pri starostnih upokojencih se je najbolj zmanjšal delež upokojencev,

Zaradi pokojninske reforme se povečuje starost novih upokojencev.

Tabela 19: Struktura novih starostnih upokojencev po starostnih skupinah, Slovenija, 2000 in 2007, v %

	Ženske		Moški	
	2000	2007	2000	2007
do 54 let	57,3	7,3	9,3	6,6
55 do 59 let	36,2	67,9	56,2	26,6
60 do 64 let	5,6	22,2	29,9	57,7
od 65 dalje	0,9	2,6	4,6	9,1
Skupaj	100	100	100	100

Vir: ZPIZ.

starih do 60 let, in povečal delež starih do 65 let. Podoben vpliv je tudi pri drugih skupinah upokojencev. Zaradi povišanja starosti novih upokojencev se je upočasnila dinamika rasti števila novih upokojencev in s tem tudi dinamika naraščanja števila vseh upokojencev, kar pa dolgoročneje zavira poslabšanje razmerja zaposleni – upokojenec.

V primerjavi z neto plačo se raven neto starostne pokojnine zmanjšuje, saj je njena rast v obdobju ves čas počasnejša od neto plače. Podobno je gibanje pri drugih vrstah pokojnin, to so invalidske in družinske pokojnine. Pomembno je na ta gibanja v zadnjem obdobju vplivala tudi sprememba zakona o dohodnini za leti 2005 in 2007. V letu 2005 se je dohodnina znižala v znesku približno vsem enako in tako se je neto plača povečala za dve o. t. hitreje kot bruto plača. V letu 2007 so se z dohodnino razbremenile predvsem visoke plače, v povprečju pa se je neto plača ravno tako povečala hitreje od bruto plače za 2 o. t. V valorizacijskih mehanizmihi ni bilo predvideno prilagajanje pokojninske osnove in pokojnin spremenjenim povprečnim dohodninskimi stopnjami, zato se je razmerje med neto zneskoma še poslabšalo.

V obdobju 2000–2007 se je raven pokojnine v primerjavi s plačo zniževala.

Tabela 20: Povprečne nominalne neto starostne pokojnine in neto plače, Slovenija, 2000–2007, v evrih

	Neto starostna pokojnina	Letne stopnje rasti, %	Neto plača	Letne stopnje rasti, %	Razmerje med neto starostno pokojnino in neto plačo
2000	379	-	504	-	75,3
2001	412	8,6	563	11,7	73,2
2002	449	9,0	617	9,7	72,8
2003	472	5,0	664	7,5	71,1
2004	492	4,4	702	5,7	70,2
2005	508	3,2	736	6,1	69,1
2006	531	4,4	773	5,1	68,6
2007	560	5,4	835	7,9	67,1

Vir: SURS.

Opomba: Z letom 2005 je zajetje prejemnikov plač večje, ker so upoštevani tudi zaposleni pri delodajalcih z dvema in enim zaposlenim.

Porazdelitev prejemnikov bruto starostnih pokojnin po višini zneskov pokojnin kaže na manjšo neenakost kot pri plačah, saj je za konec leta 2007 interdecilni količnik 2,6 (pri plačah je za leto 2007 3,4). Tudi Ginijev količnik je le 0,21. Poleg tega, da porazdelitev ni tako razpršena, je tudi enakomernejša; se pravi, da ni tako zgoščena v delu nižjih zneskov starostnih pokojnin, saj je povprečna pokojnina le za okoli 10 % višja od srednje vrednosti. To je posledica tega, da je najvišja pokojninska osnova določena kot štirikratnik najnižje.

Neenakost je pri pokojninah manjša kot pri plačah.

3.3 Izdatki prebivalstva

Struktura izdatkov gospodinjstev se počasi spreminja. Do leta 2004 je imela največji delež v strukturi izdatkov za življenjske potrebščine¹⁴ hrana, od tega leta naprej pa gospodinjstva v povprečju največji delež namenijo za transport. To je delno povezano z okrepitevijo nakupov avtomobilov v tem obdobju (od konca leta 2002 do druge polovice 2004 in od druge polovice 2006¹⁵ naprej) in rastjo cen nafte. V gospodinjstvih, porazdeljenih glede na višino porabe po petinah, je seveda po pričakovanju največji delež izdatkov za promet le pri zgornjih dveh petinah gospodinjstev (tj. tistih z najvišjo porabo), kjer pomenijo več kot 20 %, medtem ko se v prvih treh skupinah gospodinjstev giblje pod 14 %. Za prva dva potrošna kvintilna razreda gospodinjstev je tako največji strošek hrane (za kar v prvem kvintilnem razredu namenijo kar 23 % izdatkov za življenjske potrebščine), takoj nato pa je skupina stanovanje (zaradi neelastičnosti teh izdatkov in višjih cen energentov), izdatki za promet pa so šele na tretjem mestu.

Razlike v strukturi porabe gospodinjstev glede na višino izdatkov so precejšnje, saj je prvi kvintilni razred gospodinjstev z najnižjo porabo leta 2006 namenil od vseh izdatkov za življenjske potrebščine kar 42,8 % za hrano in stanovanje, peti kvintilni razred gospodinjstev z najvišjo porabo pa le 22,4 %. V obdobju 2000–2006 se delež teh izdatkov zmanjšuje za vsa gospodinjstva, saj je za hrano in stanovanje peti kvintilni razred gospodinjstev z najvišjo porabo leta 2000 namenil 24,6 %, prvi kvintilni razred pa kar 44,3 % izdatkov.

Povečujejo pa se razlike v celotni porabi med zgornjim in spodnjim kvintilnim razredom gospodinjstev. Leta 2000 so tako gospodinjstva v zgornjem kvintilnem razredu za vse skupine življenjskih potrebščin namenila v povprečju 4,5 mio. SIT, kar je 3,6-krat več, pet let pozneje pa 4-krat več (6,2 mio. SIT) kot v najnižjem kvintilnem razredu. Čeprav porabijo gospodinjstva v najvišjem kvintilnem potrošnem razredu za hrano več kot 2-krat več izdatkov (835 tisoč SIT) kot tista v najnižjem, pa to pomeni vidno manjši delež njihovih izdatkov (le 13,4 %; v prvem 22,9 %). Najmanjše razmerje med izdatki petega in prvega kvintilnega razreda je v skupini izdatkov za stanovanje (peti kvintilni razred porabi 1,8-krat več, tj. 560 tisoč SIT v letu 2006), saj je velik del teh stroškov fiksni in se jim gospodinjstva ne morejo izogniti. Največje razmerje pa je pri izobraževanju, za katero peti kvintilni razred gospodinjstev porabi več kot 20-krat (leta 2000 10-krat) več sredstev v primerjavi s prvim kvintilnim razredom gospodinjstev (ta le 4200 SIT, kar je nominalno manj kot pred šestimi leti). Velika razlika se pojavlja še pri izdatkih za promet, za katerega je prvi kvintilni razred gospodinjstev namenil 154 tisoč SIT, zadnji pa kar 1,4 mio SIT, in pri izdatkih za obleko, pri kateri je bil znesek v prvem kvintilnem razredu (73 tisoč SIT) 7,9-krat manjši od zneska v zadnjem.

Gospodinjstva namenjajo vse več sredstev tudi za naložbe v stanovanje in za socialno varnost. V strukturi porabljenih sredstev se krepi delež izdatkov, ki niso del potrošnih dobrin. Dosegel je že 14,9 %, kar je za 4,8 odstotne točke višji delež kot pred šestimi leti, izdatki pa so se od leta 2000 povečali za več kot polovico. Zadnja leta so gospodinjstva

Tabela 21: **Struktura izdatkov za življenjske potrebščine po petih potrošnih kvintilnih razredih, Slovenija, 2000 in 2006, v %**

Vrsta izdatkov	Delež posameznih vrst izdatkov (%)											
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Kvintilni razred	I		II		III		IV		V		Skupaj	
Hrana in brezalkoholne pijače	28,0	22,9	24,7	19,8	21,6	17,9	19,3	15,9	16,3	13,4	20,2	16,6
Alkohol in tobak	2,7	3,6	2,7	3,5	2,1	3,0	2,2	2,5	1,7	1,6	2,1	2,5
Obleka in obutev	6,4	4,7	7,1	6,5	8,9	8,0	9,4	8,1	10,7	9,3	9,0	8,0
Stan., voda, elektr., plin in drugo gorivo	16,3	19,9	13,6	16,8	12,4	13,7	10,9	11,1	8,4	9,0	11,2	12,4
Pohištvo, oprema, storit. za gosp.	8,3	6,6	7,3	7,8	7,7	7,9	7,6	7,4	7,7	7,7	7,6	7,6
Zdravje	2,5	2,0	2,1	2,0	1,8	1,9	1,7	1,6	1,7	1,7	1,8	1,8
Transport	8,9	9,9	13,6	13,8	16,0	15,9	18,0	21,0	23,0	22,9	17,8	18,7
Komunikacije	3,5	6,2	3,3	5,6	3,2	5,6	3,2	5,1	3,0	4,7	3,2	5,2
Rekreacija in kultura	8,3	9,1	8,4	9,4	9,0	9,2	9,9	10,7	10,4	12,3	9,5	10,7
Izobraževanje	0,4	0,3	0,7	0,6	0,8	1,1	1,1	1,0	1,1	1,6	0,9	1,1
Hoteli in gostinske storitve	3,3	3,1	5,7	3,4	5,3	3,7	5,7	4,2	5,6	4,8	5,8	4,1
Različne dobrine in storitve	11,5	11,7	10,8	10,9	11,3	12,0	11,0	11,4	10,5	11,1	10,8	11,4
Skupaj izdatki za življenjske potrebščine	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: SURS – APG, preračuni UMAR.

Opomba: Brez upoštevanja denarne vrednosti lastne proizvodnje; I. kvintil predstavlja 20 % gospodinjstev, ki imajo med vsemi gospodinjstvi najnižjo porabo, V. kvintil pa petino gospodinjstev, ki ima najvišjo porabo.

¹⁴ Ti v povprečju predstavljajo 85 % vseh izdatkov po APG.

¹⁵ Podatki iz APG za referenčno leto (npr. 2006) so namreč izračunani na podlagi podatkov iz obdobja treh zaporednih let (npr. 2005–2007).

okrepila gradnjo hiš in obnavljanje stanovanj, na kar kažejo tudi podatki o povečevanju stanovanjskih posojil. Tako je pričakovano, da se delež izdatkov, ki so prilagodljivejši, zmanjša glede na omejena sredstva prebivalstva. Od leta 2003 se zmanjšuje delež izdatkov, katerih naraščanje lahko povežemo z rastjo življenjskega standarda. To so izdatki za rekreacijo in kulturo in hotele, kavarne in restavracije ter se jim je večinoma lažje odreči.

Gospodinjstva pa so poleg tega povečala tudi izdatke za socialno varnost in starost, saj je odgovornost posameznika za to vse večja, na kar kaže povečevanje deleža drugih izdatkov v porabljenih sredstvih, ki se je v šestih letih povečal z 2,8 % na 4,1 %.

Za strukturo porabljenih sredstev na člana gospodinjstva je torej v obdobju 2000–2006 značilno, da se delež izdatkov za hrano zmanjšuje, vendar ne v tolikšni meri kot se zmanjšuje potrebni čas za njihov nakup, saj se dohodkovno »močnejša« gospodinjstva odločajo za kakovostnejšo in s tem dražjo hrano. Spremembe v strukturi drugih skupin izdatkov v gospodinjstvih niso čisto premočrtne, vendar je očitno, da z rahlimi nihanjem ostaja nespremenjen delež izdatkov, povezanih s stanovanjem in transportom, saj tu ni velike možnosti za prilagajanje.

Z dolgoročno rastjo standarda se spreminja struktura osebne porabe: pada delež izdatkov za hrano in narašča delež izdatkov za storitve, rekreacijo in kulturo, izobraževanje ter obiskov v hotelih, kavarnah in restavracijah. Drugi izdatki večinoma ohranjajo dosežene ravni.

3.4 Zadolženost

Zadolževanje prebivalstva se v Sloveniji krepi od leta 2004. Na to je poleg ugodnega makroekonomskega okolja vplivalo več dejavnikov – zniževanje obrestnih mer, sprostitvev sredstev iz NSVS in sproščanje posojilnih pogojev ter razvoj finančnega trga.

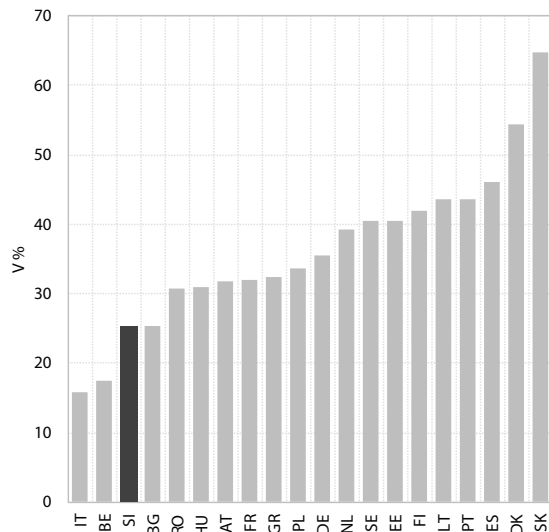
Slovenska gospodinjstva pa so kljub razmeroma visokemu zadolževanju v zadnjih letih še vedno ena od manj zadolženih v EU, kar kaže razmeroma nizek delež obveznosti v finančnih sredstvih. Zadnja leta se zadolžujemo predvsem za stanovanja, vendar pa v strukturi posojil še vedno prevladujejo nestanovanjska posojila (v državah evrskega območja je delež stanovanjskih posojil več kot 70-odstoten, v Sloveniji pa 40-odstoten).

Da je zadolževanje gospodinjstev v zadnjih nekaj letih povezano predvsem z reševanjem stanovanjskega problema, vidimo tudi iz podatkov Ankete o porabi v gospodinjstvih¹⁶.

Razmerje med porabljenimi in razpoložljivimi sredstvi na gospodinjstvo se je leta 2004 povečalo; tako smo v letih

¹⁶ Analiziramo podatke na gospodinjstvo in brez upoštevanja vrednosti lastne proizvodnje.

Slika 14: Delež obveznosti v finančnih sredstvih gospodinjstev in NPISG, izbrane države, 2006, v %

Vir: Eurostat, finančni računi.

Opomba: NPISG – neprofitne institucije, ki opravljajo storitve za gospodinjstva.

od 2004 do 2006 porabili približno 5 % več sredstev, kot smo jih zaslužili¹⁷ (preračun iz nominalnih podatkov). Največje je bilo to razmerje leta 2000 (porabili smo 10,1 % več, kot zaslužili), kjer pa je verjetno še šlo za vpliv visokega zadolževanja iz leta 1999 pred uvedbo DDV¹⁸. Nato je do leta 2003 upadlo na 3,7 %.

Od leta 2004 se v strukturi porabljenih sredstev gospodinjstev razmeroma močno krepi delež drugih izdatkov, ki niso življenjske potrebščine, in je leta 2006 že dosegel 14,9 % (4,8 o. t. višji delež kot šest let prej in 3,9 o. t. višji kot leta 2003), izdatki za te namene pa so se od leta 2004 realno povečali kar za polovico. Podatki iz nacionalnih računov (ki so nekoliko bolj ažurni in so na voljo že za leto 2007) kažejo na povečano trošenje za trajne dobrine od leta 2003 (tu niso upoštevana stanovanja, ker spadajo med investicije, ne pa v potrošnjo). Najbolj pa se je trošenje za te vrste dobrin povečalo prav v letu 2007 (realno kar za 16 %), kar je povezano tudi z gospodarsko konjunkturo in večjo rastjo mase plač. Tako so za nakup vozil po teh podatkih gospodinjstva leta 2007 namenila še petino več, za gospodinjstve aparate in pohištvo pa približno desetino več sredstev kot leto prej. Slednje je seveda tudi posledica povečanih nakupov stanovanj od leta 2005; od takrat pa do leta 2007 sta bili najeti skoraj 2 mrd. EUR stanovanjskih posojil.

V letu 2008 pa se že kaže upočasnitev rasti zadolževanja, s tem pa tudi umirjanje potrošnje za trajne dobrine,

¹⁷ Pri tem je treba opozoriti, da je v kategoriji »drugi izdatki« zajeto tudi varčevanje, kjer torej ne gre za dejanski strošek gospodinjstva.

¹⁸ Podatki iz APG za referenčno leto (npr. 2006) so namreč izračunani na podlagi podatkov iz obdobja treh zaporednih let (npr. 2005–2007).

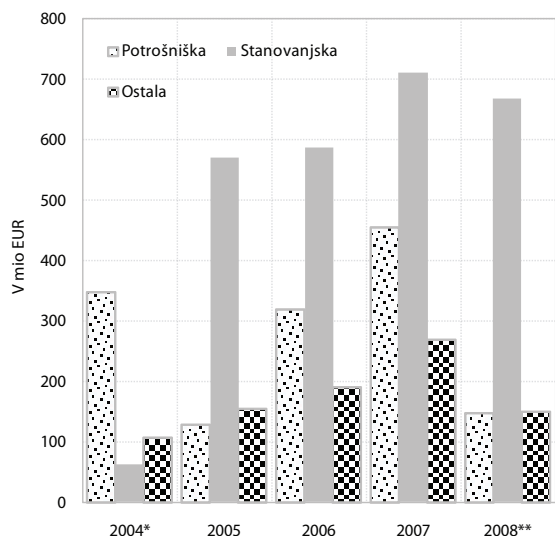
Tabela 22: Porabljena sredstva na gospodinjstvo, Slovenija, 2000–2006

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Porabljena sredstva	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Izdatki za življenjske potrebe	89,9	90,0	89,5	89,0	87,7	86,9	85,1
Hrana in brezalkoholne pijače	18,2	17,8	17,4	16,3	15,2	14,5	14,1
Alkoholne pijače	1,9	1,8	1,9	2,0	2,1	2,1	2,2
Oblačila	8,1	8,0	7,9	7,7	7,3	7,0	6,8
Stanovanje, voda, električna, plin in drugo gorivo	10,0	10,5	10,4	10,4	10,3	10,5	10,6
Pohištvo, gospod. oprema in storitve za gospod.	6,8	6,7	6,3	6,1	6,1	6,3	6,4
Zdravje	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5
Transport	16,1	15,2	14,2	15,2	16,2	16,6	15,9
Komunikacije	2,9	3,4	3,9	4,1	4,1	4,3	4,4
Rekreacija in kultura	8,5	8,9	9,5	9,8	9,7	9,5	9,1
Storitve za izobraževanje	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9
Hoteli, kavarne in restavracije	5,2	5,2	5,4	5,2	4,5	4,1	3,5
Različne dobrine in storitve	9,7	9,8	9,9	9,8	9,7	9,6	9,7
Drugi izdatki, ki niso del potrošnih dobrin	10,1	10,0	10,5	11,0	12,3	13,1	14,9
Izdatki za stanovanje, hišo	7,2	7,0	7,3	7,6	8,7	9,5	10,7
Drugi izdatki	2,9	3,0	3,2	3,4	3,6	3,6	4,2
Razmerje med porabljenimi in razpoložljivimi sredstvi	1,101	1,063	1,048	1,037	1,057	1,047	1,052

Vir: SURS-APG, preračuni UMAR.

predvsem v drugi polovici leta kot posledica umiranja normalnega cikla v nakupih trajnih dobrin in tudi kot posledica krize. Tako so gospodinjstva do novembra najela za 70 % manj potrošniških posojil kot v enakem obdobju leta prej, stanovanjskih pa približno enako

Slika 15: Najeta posojila gospodinjstev in NPISG, Slovenija, 2004–2008

Vir: BS, preračuni UMAR.

Opomba: *Podatki za leto 2004 ne vključujejo januarja, zato niso popolnoma primerljivi z drugimi leti, ** Podatki za leto 2008 so na voljo do novembra. Vrednost najetih posojil je izražena z neto tokom posojil, tj. razlika med dvema stanjema. NPISG – neprofitne institucije, ki opravljajo storitve za gospodinjstva.

(opozorilo: to sicer ni razvidno iz grafa, saj so prikazani tokovi do decembra in ne do novembra 2007).

Ko se zadolžena gospodinjstva znajdejo v položaju, da dolga ne morejo več odplačevati, govorimo o njihovi prezadolženosti. V tem trenutku ukvarjanje s problemom prezadolženosti v Sloveniji še ni sistematično in celovito urejeno¹⁹. Razviti bi bilo treba ustrezne kazalnike za merjenje (pre)zadolženosti. Kazalnika servisiranja dolga, ki bi prikazal odplačila posojil v posameznem obdobju glede na razpoložljivi dohodek v istem obdobju in bi nam pokazal, koliko odplačila posojil (anuitete) dejansko bremenijo dohodek gospodinjstev, nimamo. V letu 2008 so sicer banke in hranilnice vzpostavile sistem SISBON, ki bo omogočil medsebojno izmenjavo in obdelavo osebnih podatkov o komitentih fizičnih oseb. Oktobra 2008 pa se je začel uporabljati Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (osebni stečaj). Za spremljanje prezadolženosti bi bilo nujno treba vzpostaviti celovito statistiko, na podlagi katere bi oblikovali mere za analizo prezadolženosti in ukrepe za njeno preprečevanje. Pozornost bi bilo treba nameniti predvsem socialno šibkejšim skupinam prebivalstva, ki niso posojilno sposobne ter so tako prisiljene najemati dražje in bolj tvegane vrste posojil. Potrošniki bi morali biti ustrezno obveščeni o razpoložljivih finančnih produktih, kajti zadolževanje samo po sebi ni negativen pojav, če so potrošniki ustrezno obveščeni o določenih finančnih produktih in tako ne precenijo lastnih zmožnosti odplačila posojila.

¹⁹ Primere dobrih praks iz tujine - gl. Ferk, Barbara: Zadolževanje in prezadolženost prebivalstva, Delovni zvezek UMAR 1/2007.

4 Socialno-ekonomska stratifikacija prebivalstva v letih 1998, 2002 in 2006

Metodologija

Analiza ekonomskega položaja prebivalcev Slovenije je opravljena na podlagi podatkov anket o porabi gospodinjstev (APG) v Sloveniji, ki jih izvaja Statistični urad Republike Slovenije. V vzorec je bilo leta 1998 vključenih 3.867 gospodinjstev z 11.693 člani, leta 2002 3.687 gospodinjstev z 10.556 člani, leta 2006 pa 3.709 gospodinjstev z 9.826 člani. Dejansko so to zbirne datoteke za po tri leta: prva za leta 1997, 1998 in 1999 po cenah maja 1998, druga za leta 2001, 2002 in 2003 po cenah maja 2002, tretja pa za leta 2005, 2006 in 2007 po cenah maja 2006. Podatki za posamezno triletno obdobje so označeni s srednjim letom obdobja (1998, 2002 in 2006).

Opredelitev dohodka in dohodkovnih razredov

Dohodek je opredeljen kot tekoči denarni razpoložljivi dohodek. Ta zajema dohodek iz delovnega razmerja,¹ prejemke iz občasnega dela (na podlagi pogodb² in neposrednih plačil ter prek študentskega servisa), dohodek iz samozaposlitve,³ pokojnine,⁴ socialne⁵ in družinske⁶ prejemke, dohodek iz lastnine⁷ ter denarne pomoči in darila.⁸ Tekoči dohodek je zmanjšan za dane transferje (preživnine, vzdrževalnine, denarna darila in prostovoljne prispevke). V tako opredeljen dohodek gospodinjstva niso zajeti enkratni visoki dohodki,⁹ vrednost lastne proizvodnje, porabljene v gospodinjstvu, neplačane stanarine (za lastniško stanovanje), zmanjšanje prihrankov ali najeta posojila. Dohodek gospodinjstva je neto dohodek, to je dohodek po plačilu prispevkov za socialno varnost in dohodnine.

Da bi omogočili ustrezno primerjavo med osebami, ki živijo v gospodinjstvih različne velikosti in sestave, smo dohodek gospodinjstev delili s številom ekvivalentnih članov. S tem smo dobili ekvivalentni dohodek gospodinjstva, ki je hkrati ekvivalentni dohodek oseb v posameznem gospodinjstvu. Število ekvivalentnih članov je izračunano na podlagi modificirane OECD ekvivalenčne lestvice, ki jo uporabljata tudi Eurostat in Statistični urad Republike Slovenije. Prva odrasla oseba v gospodinjstvu ima utež 1, vsaka naslednja odrasla oseba utež 0,5, vsak otrok, mlajši od 14 let, pa utež 0,3. Vsoto uteži za člane nekega gospodinjstva imenujemo število ekvivalentnih članov oz. ekvivalentna velikost gospodinjstva.

Gospodinjstva smo glede na ekvivalentne dohodke razdelili na 4 dohodkovne razrede:

1. **Nižji** – ima ekvivalentne dohodke pod 60 % mediane ekvivalentnih dohodkov oseb v Sloveniji, tj. pod pragom revščine po definiciji Eurostata.
2. **Spodnji srednji** – ima ekvivalentne dohodke nad pragom revščine, toda pod 1,2 mediane ekvivalentnih dohodkov.
3. **Zgornji srednji** – ima ekvivalentne dohodke med 1,2 in 2 medianama.
4. **Višji** – ima ekvivalentne dohodke nad 2 medianama ekvivalentnih dohodkov.

¹ Dohodki iz delovnega razmerja so plače (tudi iz tujine), regres za dopust, nadomestilo za prehrano, nadomestilo za prevoz ter drugi denarni prejemki od organizacije.

² To so avtorske pogodbe in pogodbe o delu.

³ Dohodki iz samozaposlitve so dohodek iz kmetijske dejavnosti, dohodek iz dejavnosti, plača podjetnika, regres za dopust, nadomestilo za prehrano in nadomestilo za prevoz.

⁴ V ta vir dohodka so vključeni tudi dodatek za rekreacijo in pokojnine iz tujine.

⁵ Socialni prejemki zajemajo nadomestilo za brezposelne, druge prejemke iz socialnega zavarovanja, denarno socialno pomoč, subvencijo stanarine, invalidnine in priznavalnine z dodatki ter štipendije.

⁶ Družinski prejemki so otroški dodatek, denarno nadomestilo za čas starševskega dopusta, starševski dodatek, pomoč za opremo novorojenca in dodatek za nego otroka.

⁷ Dohodki iz lastnine so neto dohodek od oddajanja stanovanja, hiše, garaže in drugih nepremičnin v najem, dividende, obresti ter dohodek na podlagi patentov, licenc in drugih pravic.

⁸ Med denarne pomoči in darila štejemo preživnino od nekdanjega zakonca in za otroka, redno denarno pomoč, vzdrževalnino ostarele osebe in denarna darila.

⁹ Enkratni visoki dohodki so npr. prejemki od prodaje premičnin in nepremičnin, vrednostnih papirjev in drugih deležev v kapitalu, nadomestila za nacionalizirano in razlašeno imetje, dobitki pri igrah na srečo, dediščine, življenjska zavarovanja in prejemki od zavarovalnic za kritje škode.

Tabela 23: **Porazdelitev oseb v dohodkovne razrede, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %**

Dohodkovni razred	Delež vseh oseb, v %		
	1998	2002	2006
Nižji	14,0	11,9	11,8
Spodnji srednji	54,1	55,0	53,1
Zgornji srednji	26,9	28,2	30,4
Višji	5,1	4,9	4,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; izračuni Stropnik.

V obravnavanem obdobju so razvidni premiki v porazdelitvi oseb v tako opredeljene dohodkovne razrede v opazovanem obdobju. Na eni strani se kažejo v zmanjšanju deleža oseb v nižjem razredu med letoma 1998 in 2002 ter zmanjšanju deleža oseb v spodnjem srednjem razredu med letoma 1998 in 2006. Skupno zmanjšanje znaša nekaj več kot 3 odstotne točke. Na

Tabela 24: **Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih in velikosti gospodinjstva, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %**

Število članov gospodinjstva	% oseb v dohodkovnem razredu				Skupaj (vse osebe)
	Nižji	Spodnji srednji	Zgornji srednji	Višji	
1998					
1	12,9	5,1	2,3	2,1	5,3
2	20,0	14,3	14,5	22,4	15,5
3	18,2	17,9	30,7	32,8	22,1
4	19,8	35,4	37,0	31,2	33,5
5	12,9	14,6	11,2	10,2	13,2
6 in več	16,4	12,7	4,3	1,2	10,3
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2002					
1	21,5	6,3	3,4	4,4	7,2
2	19,7	15,6	16,5	22,3	16,6
3	14,6	19,1	28,3	36,8	22,0
4	21,3	33,0	38,1	30,7	32,9
5	10,8	15,8	10,0	4,3	13,0
6 in več	12,2	10,2	3,8	1,6	8,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2006					
1	31,3	6,7	4,1	6,6	8,8
2	21,2	21,8	20,0	20,5	21,1
3	14,3	21,9	26,9	42,6	23,5
4	19,1	31,0	37,6	24,4	31,3
5	6,7	10,7	8,3	4,6	9,2
6 in več	7,4	8,0	3,2	1,2	6,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik.

drugi strani pa je vidna krepitev zgornjega srednjega razreda (za 3,5 odstotne točke). Isto je razvidno iz kazalnikov socialne povezanosti: v obdobju 1998–2002 sta se zmanjšala stopnja tveganja relativne revščine in Ginijev količnik (kazalnik neenakosti porazdelitve dohodka), po letu 2002 pa oba kazalnika stagnirata.

4.1 Velikost gospodinjestev

V obdobju 1998–2006 se je povečeval delež oseb, ki živijo v enočlanskih in dvočlanskih gospodinjstvih (skupno za 3,5 oz. 5,6 o. t.), zmanjševal pa se je delež tistih, ki živijo v štiričlanskih in zlasti pet- in veččlanskih gospodinjstvih (v slednjih za okrog 4 o. t.). Za približno 9 do 10 o. t. v posameznem štiriletnem obdobju se je povečal delež oseb v enočlanskih gospodinjstvih v nižjem dohodkovnem razredu, kar kaže na znatno

Najbolj se je poslabšal ekonomski položaj enočlanskih gospodinjestev.

Tabela 25: **Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih in velikosti gospodinjstva, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %**

Število članov gospodinjstva	% oseb v dohodkovnem razredu				Skupaj (vse osebe)
	Nižji	Spodnji srednji	Zgornji srednji	Višji	
1998					
1	33,9	52,3	11,7	2,0	100,0
2	17,9	49,6	25,1	7,3	100,0
3	11,4	43,7	37,3	7,5	100,0
4	8,2	57,2	29,8	4,7	100,0
5	13,6	59,7	22,8	3,9	100,0
6 in več	22,1	66,2	11,1	0,6	100,0
Skupaj	14,0	54,1	26,9	5,1	100,0
2002					
1	35,7	48,1	13,2	3,0	100,0
2	14,1	51,5	27,9	6,5	100,0
3	7,9	47,7	36,3	8,1	100,0
4	7,7	55,2	32,6	4,5	100,0
5	9,9	67,0	21,6	1,6	100,0
6 in več	17,7	68,4	13,0	0,9	100,0
Skupaj	11,9	55,0	28,2	4,9	100,0
2006					
1	42,2	40,2	14,0	3,6	100,0
2	11,9	54,8	28,7	4,6	100,0
3	7,2	49,5	34,8	8,6	100,0
4	7,2	52,6	36,5	3,7	100,0
5	8,6	61,7	27,3	2,4	100,0
6 in več	14,1	68,9	16,0	0,9	100,0
Skupaj	11,8	53,1	30,4	4,7	100,0

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik.

poslabšanje ekonomskega položaja teh gospodinjstev, kar je posledica poslabševanja dohodkovnega položaja oseb, starih 65 in več let. Prav tako narašča delež oseb iz enočlanskih gospodinjstev, ki po svojih dohodkih spadajo v nižji dohodkovni razred. Leta 2002 je bil ta delež (35,7 %) trikrat višji od povprečnega deleža teh oseb v Sloveniji (11,9 %), leta 2006 pa kar 3,6-krat višji (42,2 % v primerjavi s povprečjem 11,8 %). V nižjem dohodkovnem razredu sta bila nadpovprečna še deleža oseb v gospodinjstvih z dvema članoma ter zlasti tista s šestimi in več člani. Za enočlanska gospodinjstva velja, da se je delež v nižjem dohodkovnem razredu povečal predvsem zaradi zmanjševanja deleža v spodnjem srednjem razredu. Značilno je tudi, da se je vsaka štiri leta več enočlanskih gospodinjstev uvrstilo ne samo v nižji, temveč tudi v zgornji srednji in višji razred.

V višjem dohodkovnem razredu je nadpovprečen delež oseb v gospodinjstvih z dvema članoma (razen leta 2006) in tremi člani. V obdobju 1998–2006 se je v tem dohodkovnem razredu predvsem povečal delež oseb, ki živijo v tričlanskih gospodinjstvih (za približno 10 odstotnih točk).

4.2 Tipi gospodinjstev

Poslabševanje dohodkovnega položaja enočlanskih gospodinjstev oseb, starih 65 let in več, je poglaviten vzrok za povečevanje deleža enočlanskih gospodinjstev v nižjem dohodkovnem razredu. Tako je bil leta 2006 delež te skupine v nižjem dohodkovnem razredu več kot štirikrat višji od njenega povprečnega deleža v celotnem prebivalstvu (leta 1998 je bil 2,7-krat višji). Leta 2006 je bila skoraj polovica teh enočlanskih gospodinjstev v nižjem dohodkovnem razredu, nadaljnjih 41 % pa v spodnjem srednjem razredu.

Med letoma 1998 in 2002 je narasel delež enočlanskih gospodinjstev mladih (do 30 let)²⁰ na dnu dohodkovne razporeditve. To lahko pojasnimo z Zakonom o socialnem varstvu, po katerem se pravica do denarne socialne pomoči ugotavlja glede na skupne dohodke gospodinjstva. Če se je odrasel otrok brez lastnih dohodkov ali z nizkimi dohodki prijavil kot samostojno gospodinjstvo, je bil verjetno upravičen do denarne socialne pomoči, če pa bi bil prijavljen kot član gospodinjstva svojih staršev, pa do nje ne bi bil upravičen. Zakon je torej spodbujal mlade ljudi brez dohodkov, da so prijavili lastno enočlansko gospodinjstvo. Predvsem zaradi zaostritve pogojev za upravičenost do denarnih

Najbolj se je poslabšal dohodkovni položaj enočlanskih gospodinjstev oseb, starih nad 65 let, in mladih do 30 let.

Najbolj se je izboljšal dohodkovni položaj parov z enim otrokom.

socialnih pomoči v letu 2001 se je močno zmanjšal motiv za prijavljanje lastnega gospodinjstva mlade osebe in se je zato do leta 2006 znižal delež tistih oseb do 30 let, živečih v enočlanskih gospodinjstvih, ki so po svojih dohodkih v nižjem dohodkovnem razredu.

Za razliko od tega so osebe, stare 30–64 let, ki živijo same, med letoma 1998 in 2002 presegle povprečni delež vseh oseb v višjem dohodkovnem razredu. Do leta 2006 se je v višjem dohodkovnem razredu precej povečal tudi delež parov z enim otrokom do 18 let, pomembno pa se je znižal delež parov z dvema otrokoma do 18 let in drugih gospodinjstev, v katerem so vsi člani v sorodu. Pari z enim otrokom do 18 let in pari z vsaj enim otrokom nad 18 let so več kot sorazmerno zastopani v zgornjem srednjem in višjem dohodkovnem razredu.

Poleg enočlanskih gospodinjstev visoke deleže v nižjem dohodkovnem razredu izkazujejo leta 2006 še gospodinjstva ene osebe z otroki do 18 let. Osebe iz vseh tipov gospodinjstev razen enočlanskih gospodinjstev oseb, starih 65 let in več, so bile najpogostejše v spodnjem srednjem razredu.

4.3 Formalni (zaposlitveni) status nosilca gospodinjstva

Dohodkovni položaj gospodinjstva je v precejšnji meri posledica formalnega (zaposlitvenega) statusa nosilca gospodinjstva. V nižjem dohodkovnem razredu je leta 1998 v takih gospodinjstvih živel le 38,1 % oseb, v drugih dohodkovnih razredih pa jih je bilo med 71,7 % in 80,0 %. V obdobju do leta 2006 se je v nižjem dohodkovnem razredu delež oseb iz gospodinjstev, katerih nosilci so zaposleni, nižal, v višjem dohodkovnem razredu pa zviševal, kar nedvomno kaže na pozitiven vpliv zaposlitve nosilca na dohodkovni položaj gospodinjstva. Za osebe iz gospodinjstev z upokojenim nosilcem ugotavljamo nasprotna trenda: v nižjem dohodkovnem razredu jih je vse več, v višjem pa vse manj. Le v nižjem dohodkovnem razredu je tudi pomemben delež (13–14 %) oseb iz gospodinjstev z brezposelnim nosilcem. V nižjem dohodkovnem razredu sta bili kar dve tretjini teh oseb.

Leta 1998 je bila več kot tretjina oseb v nižjem dohodkovnem razredu iz gospodinjstev z upokojenim nosilcem; leta 2002 je ta delež znašal že 40,5 %, leta 2006 pa 43,3 %.²¹ Delež oseb iz takih gospodinjstev je bil nižji v vsakem naslednjem dohodkovnem razredu.

Izboljšuje se dohodkovni položaj gospodinjstev z zaposlenim nosilcem, slabša pa se z upokojenim in brezposelnim nosilcem.

²⁰ Tretjina teh oseb je bila zaposlena, tretjina brezposelna in tretjina dijakov/šolencev.

²¹ V istem obdobju se je povprečni delež oseb iz gospodinjstev z upokojenim nosilcem povečal za manj kot eno odstotno točko.

Tabela 26: Porazdelitev oseb in njihovega dohodka po dohodkovnih razredih, Slovenija, 1998, 2002, 2006, v %

Dohodkovni razred	1998		2002		2006	
	Osebe, v %	Dohodek, v %	Osebe, v %	Dohodek, v %	Osebe, v %	Dohodek, v %
Nižji	14,0	6,1	11,9	5,3	11,8	5,7
Spodnji srednji	54,1	45,1	55,0	45,2	53,1	43,2
Zgornji srednji	26,9	36,5	28,2	38,3	30,4	40,2
Višji	5,1	12,2	4,9	11,1	4,7	10,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

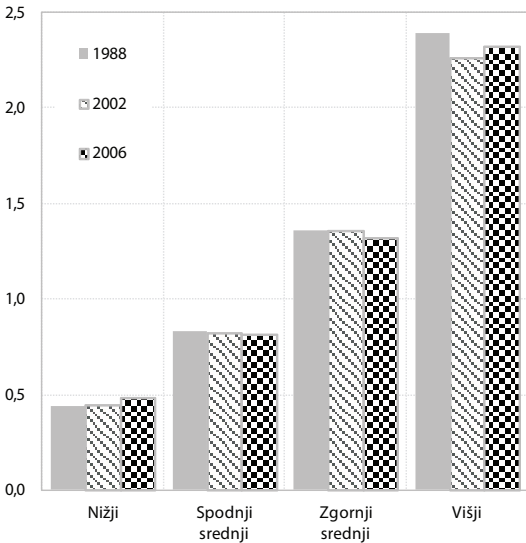
Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik.

4.4 Porazdelitev in realna sprememba dohodka

Razlike med deležem vseh oseb in deležem vsega tekočega denarnega razpoložljivega dohodka oseb po dohodkovnih razredih so eden od pokazateljev dohodkovne neenakosti. Leta 1998 so osebe v nižjem dohodkovnem razredu predstavljale 14,0 % vseh oseb, razpolagale pa so s samo 6,1 % dohodka. Na drugi strani pa je 5,1 % oseb, kolikor jih je bilo v višjem dohodkovnem razredu, razpolagalo z 12,2 % dohodka. Do leta 2002 se je položaj v nižjem dohodkovnem razredu omilil in je razlika med deležema oseb in dohodkov leta 2006 znašala 6,1 odstotne točke. Razlika se je zmanjšala tudi v višjem dohodkovnem razredu, torej se dohodkovna neenakost zmanjšuje. Za razliko od teh pozitivnih trendov se v spodnjem srednjem in zgornjem srednjem razredu ohranjata razliki med deležema oseb in dohodkov v višini približno 10 odstotnih točk.

Po podatkih APG se je tekoči denarni razpoložljivi dohodek na osebo v Sloveniji v obdobju 1998–2002 realno povečal za 14,7 % (nominalno za 49,6 %), v obdobju

Slika 16: Razmerje med deležem dohodka in deležem oseb, po dohodkovnih razredih, Slovenija, 1998, 2002, 2006

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik, UMAR.

2002–2006 pa za 19,6 % (nominalno za 33,1 %). Pri tem se je najbolj zvišal dohodek na osebo v nižjem dohodkovnem razredu, in sicer za 17,5 % oz. 29,4 %. Dohodek na osebo v višjem razredu se je v obdobju 1998–2002 zvišal za samo 6,4 %, ²² v obdobju 2002–2006 pa nadpovprečno (za 21,4 %).

V višjem in nižjem dohodkovnem razredu se je med letoma 2002 in 2006 dohodek na osebo nadpovprečno povečal.

Tabela 27: Nominalno in realno povečanje dohodka, Slovenija, 1998–2002 in 2002–2006, indeks

Dohodkovni razred	1998–2002		2002–2006	
	Indeks povečanja dohodka na osebo			
	nominalni	realni	nominalni	realni
Nižji	152,4	117,5	142,9	129,4
Spodnji srednji	147,3	112,4	131,7	118,2
Zgornji srednji	150,0	115,1	129,6	116,1
Višji	141,3	106,4	134,9	121,4
Skupaj	149,6	114,7	133,1	119,6

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik.

4.5 Struktura virov dohodka

Rezultati ankete kažejo, da je v strukturi virov dohodka v obdobju 1998–2006 prišlo le do manjših sprememb. Dohodek iz delovnega razmerja je predstavljal 59–60 % vseh virov tekočega denarnega dohodka, dohodek iz samozaposlitve okrog 6 %, pokojnine 25–26 %, socialni prejemki 2–3 %, družinski prejemki okrog 3 % itd.

Dohodek iz delovnega razmerja predstavlja v nižjem dohodkovnem razredu le petino vsega dohodka.

Dohodek iz delovnega razmerja pomeni bistveno manjši delež v dohodku nižjega dohodkovnega razreda (19,9 % leta 2006) kot v povprečju (60,1 %). Poleg tega je delež

²² Iz teh podatkov je mogoče posumiti o popolni zаетosti dohodkov oseb iz višjega razreda v anketi iz leta 2002; to še zlasti zato, ker se je dohodek na osebo v zgornjem srednjem razredu povečal bolj kot povprečno.

dohodka iz delovnega razmerja v dohodku nižjega dohodkovnega razreda v obdobju 1998–2006 upadal. Za pokojnine veljajo obratne ugotovitve.

4.6 Pomen socialnih in družinskih prejemkov

Med vsemi socialnimi in družinskimi prejemki je največji delež oseb v Sloveniji prejemal otroški dodatek: približno 12 %. Sledijo štipendije in nadomestilo za brezposelne, ki jih je prejemale po 2–3 % oseb.

V obdobju 1998–2002 se je delež otroških dodatkov povečal v celotni masi socialnih in družinskih prejemkov ter v celotni masi tekočega denarnega razpoložljivega dohodka, kar je bila posledica pomembnega povečanja otroških dodatkov maja 1999. V obdobju 2002–2006 se je relativni pomen otroških dodatkov nekoliko zmanjšal.

V obdobju 2002–2006 se je občutneje povečal pomen denarnih socialni pomoči.

V opazovanem obdobju (zlasti v obdobju 2002–2006) je prišlo do vidnejše spremembe tudi pri denarni socialni pomoči: zaradi višje ravni minimalnega dohodka se je razširil krog upravičencev in zato tudi višina izdatkov iz državnega proračuna ter pomen tega prejemka za družinske dohodke.

Tabela 28: Relativni pomen socialnih in družinskih prejemkov v masi socialnih in družinskih prejemkov, Slovenija, 1998, 2002 in 2006, v %

	1998	2002	2006
Denarna socialna pomoč	3,5	4,7	10,0
Drugi socialni prejemki	4,7	8,3	7,1
Invalidnine, priznavalnine z dodatki	2,7	2,6	2,6
Nadomestilo za brezposelne	20,3	16,4	14,2
Štipendije	13,0	14,8	13,6
Otroški dodatek	22,7	35,9	33,7
Denarno nadomestilo za čas porodniškega dopusta	12,4	16,2	17,3
Starševski dodatek	0,2	0,4	0,6
Paket za novorojenca	0,2	0,6	0,8
Dodatek za nego otroka	20,4	0,1	0,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Vir: SURS, datoteke APG 1998, 2002 in 2006; preračuni Stropnik.

5 Dostopnost storitev in dobrin

Razvoj in posodobitev socialnih in zdravstvenih storitev sta v središču aktualnih evropskih politik. Gre za dejavnosti, ki se hitro razvijajo in ustvarjajo nova delovna mesta, njihov pomen pa postaja vse večji tudi zaradi spreminjanja demografske slike. V ospredju evropskih politik je zagotavljanje njihove večje kakovosti, boljše dostopnosti in hkrati javnofinančne vzdržnosti. V okviru teh splošnih ciljev so politike posameznih držav različne, kljub temu pa se kažejo nekatere skupne značilnosti, kot so npr. decentralizacija v smislu organizacije storitev na lokalni ali regionalni ravni, prenos izvajanja nalog z javnega na zasebni sektor in razvoj javno-zasebnih partnerstev ter uporaba drugih oblik dodatnega financiranja (poleg javnega). Nekateri od teh trendov so značilni tudi za Slovenijo in pomembno vplivajo na dostopnost storitev.

Posodobitev socialnih in zdravstvenih storitev je v središču aktualnih evropskih politik.

Zato tudi v tokratnih Socialnih razgledih predstavljamo kratek prikaz stanja in razvoja preskrbljenosti slovenskega prebivalstva z nekaterimi življenjsko pomembnimi dobrinami in storitvami. Osredotočamo se na dostopnost socialnih in zdravstvenih storitev splošnega pomena, za katere sporočilo Evropske komisije iz leta 2006²³ poudarja, da so stebri evropske družbe in gospodarstva ter da imajo v njej posebno mesto »predvsem zato, ker prispevajo k več bistvenim ciljem in vrednotam Skupnosti, kot so visoka raven zaposlenosti in socialne varnosti, visoka raven varovanja človeškega zdravja, enakost med spoloma ter gospodarska, socialna in ozemeljska kohezija. Poleg tega so posebne tudi zato, ker so potrebe, ki jih zadovoljujejo, življenjskega pomena; tako zagotavljajo temeljne pravice, kot sta dostojanstvo in integriteta oseb.« Temu dodajamo še dostopnost izobraževanja, stanovanj, interneta, kulture in medijev, ki so prav tako bistvenega pomena za življenjski standard in socialno vključenost prebivalstva.

5.1 Dostopnost zdravstvenih storitev

5.1.1 Zmogljivost zdravstvene mreže

Slovenija po kazalnikih preskrbljenosti s kadri v zdravstvu močno zaostaja za evropskim povprečjem. Zaradi hitro rastočega povpraševanja po zdravstvenih storitvah, ki je povezano z rastjo dohodka na prebivalstvo, napredkom

²³ Sporočilo Komisije Izvajanje programa Skupnosti iz Lizbone: Socialne storitve splošnega pomena v Evropski uniji, Bruselj 26. 4. 2006.

medicinske tehnologije, zdravstveno ozaveščenostjo in staranjem prebivalstva,

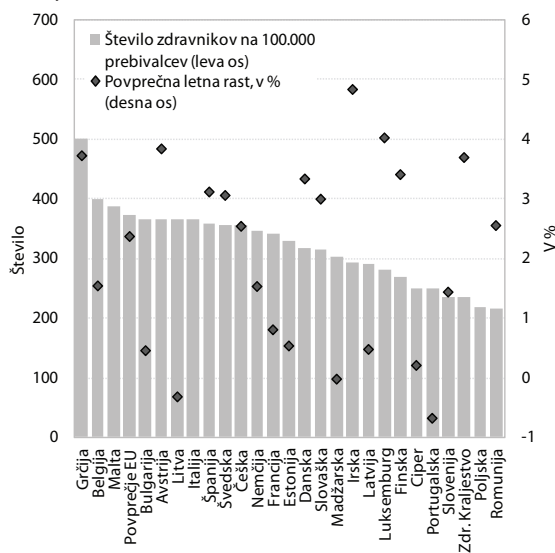
se večina evropskih držav sooča z naraščajočim problemom pomanjkanja zdravnikov in medicinskih sester. V Sloveniji je razmerje števila zdravnikov na 100.000 prebivalcev slabše kot v večini držav EU. V letu 2007 smo imeli na 100.000 prebivalcev zaposlenih 247 zdravnikov²⁴, v povprečju v državah EU pa 326. Število zaposlenih zdravnikov se je v Sloveniji v obdobju 1996–2006 povečalo v povprečju letno komaj za 1,4 %, v EU pa v istem obdobju v povprečju letno za 2,4 %. V zadnjem obdobju (2001–2006) se je rast števila zaposlenih zdravnikov v Sloveniji nekoliko pospešila na povprečno 1,7 % letno. Analize IVZ RS kažejo zlasti na pomanjkanje zdravnikov na primarni ravni v nekaterih delih države ter na pomanjkanje specialistov pediatrov.²⁵ Po projekcijah kadrovanja²⁶ naj bi se število zdravnikov v obdobju 2008–2013 povečalo za 11,4 %. Število zobozdravnikov je v Sloveniji v letu 2007 doseglo 62,8 na 100.000 prebivalcev, kar je okoli povprečja EU-27. Trenutno je dobra petina zavarovancev

Po številu zdravnikov na 100.000 prebivalcev je Slovenija na repu EU, po številu zobozdravnikov enaka povprečju EU, po številu medicinskih sester in tehnikov pa nad povprečjem EU.

brez izbranega zobozdravnika, projekcije kadrovanja do leta 2013 pa kažejo, da se bo položaj zaradi upokojevanja in nezadostnega priliva diplomantov še poslabšal. Število medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov na 100.000 prebivalcev je v letu 2007 v Sloveniji doseglo 791, kar je v primerjavi z drugimi evropskimi državami relativno ugodno (EU v letu 2005: 736). Vendar je ob tem treba opozoriti, da je bistveno nižji kot v evropskih državah pri nas delež medicinskih sester z višjo in visoko izobrazbo, ki pa se zadnja leta hitro povečuje.

Število bolniških postelj na prebivalca v Sloveniji se še naprej hitro zmanjšuje, čeprav primerjava z evropskimi državami kaže, da so zmogljivosti že zdaj relativno nizke. V letu 2007 smo imeli 466 bolniških postelj na 100.000 prebivalcev²⁷ (476 v letu 2006), povprečje EU pa je v letu 2005 znašalo 590. Trend zmanjševanja števila bolniških postelj je sicer že vrsto let povezan s skrajševanjem povprečne ležalne dobe v bolnišnicah in vse bolj tudi z uveljavljanjem dnevne bolnišnice. Vendar se je v Sloveniji v obdobju 2000–2006 število postelj na 100.000 prebivalcev zmanjšalo kar za 15,6 %, medtem kot se je ta kazalnik za povprečje EU v obdobju 2000–2005 znižal le za slabo desetino.

Slika 17: Število zaposlenih zdravnikov na 100.000 prebivalcev v letu 2006 in povprečne letne stopnje rasti števila zaposlenih zdravnikov v obdobju 1996–2006, EU-27

Viri: Eurostat, 2008 in WHO Database 2007; preračuni UMAR.

²⁴ Po podatkih Inštituta za varovanje zdravja (IVZ) je bilo v letu 2007 v Sloveniji 4.981 zaposlenih zdravnikov (vključno s specializanti, sekundariji in pripravniki).

²⁵ Ocena Inštituta za varovanje zdravja (IVZ) na podlagi podatkov ZZZS o opredeljenih osebah pri izbranih osebnih zdravnikih (IVZ, 2006).

²⁶ Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008–2013 (Uradni list RS, št. 72/08). V projekcijah so upoštevane demografske značilnosti populacije zdravnikov (diplomanti, upokojevanje, odselitve, priselitve, umrljivost ter retrospektivni trendi).

Čakalne vrste v akutni in neakutni obravnavi so se po uvedbi novega modela financiranja nekoliko skrajšale. Leta 2003 je bil v bolnišnični sistem

V letih 2006 in 2007 se je pospešilo podeljevanje koncezij v mreži javne zdravstvene službe, zasebnikov brez koncezije pa je še vedno malo.

zdravstvenega varstva vpeljan model plačevanja akutne bolnišnične obravnave na podlagi skupin primerljivih primerov in leta 2004 še model plačevanja neakutne bolnišnične obravnave na podlagi bolnišničnih oskrbnih dni. Nov model je omogočil kakovostne podatke, ki so podlaga za porazdelitev sredstev v programu akutne bolnišnične obravnave, spremembe pri opredelitvah programov in njihovo prestrukturiranje ter sprotne spremljanje finančnih prihrankov pri posameznih programih. Po navedbah študije (Ceglar, Marušič 2007) se je število akutno obravnavanih bolnikov v obdobju 2003–2006 povečalo za desetino, obseg realiziranega programa v neakutni obravnavi pa za kar 256 %. Število čakajočih na akutno obravnavo se je med letoma 2003 in 2006 zmanjšalo za skoraj petino. Nadaljevalo se je tudi skrajševanje povprečne ležalne dobe, ki se je v navedenem obdobju skrajšala za 9 %, kar je povečalo stroškovno učinkovitost izvajalcev – delež izgub bolnišnic se je zmanjšal.

Po podatkih ZZZS zavzema delež zasebnikov med splošnimi zdravniki v letu 2007 že nekaj več kot četrtino (26,8 %). Tako je bilo ob koncu leta 2007 v zdravstvu 1262

Nadaljnje podeljevanje koncezij v zdravstvu brez predhodno določene mreže izvajalcev javne zdravstvene službe lahko poslabša dostopnost do javnih zdravstvenih storitev na primarni in sekundarni ravni.

²⁷ Podatki se nanašajo na število vseh postelj v bolnišnicah (ne le akutnih); v podatku sta vključena tudi Diagnostični center Bled in MC Medicor (IVZ).

zasebnikov s koncesijo (zdravnikov in zobozdravnikov) in 192 brez koncesije. Najbolj se je v zadnjih dveh letih povečal delež splošnih zdravnikov zasebnikov (brez pediaterov), in sicer z 18,7 % v letu 2005 na 25,1 % v letu 2007. Rast deleža zasebnikov je posledica upadanja števila zdravnikov v javnih zavodih in povečevanja števila zasebnikov. Lani se je precej bolj kot v preteklih letih povečalo predvsem število zasebnih zdravnikov specialistov: delež zasebnikov med vsemi zdravniki specialisti se je tako povečal z 9,8 % v letu 2006 na 11,3 % v letu 2007.²⁸ Število zasebnikov brez koncesije (192) se je od leta 2002 povečalo le za 20 (večina jih je v zobozdravstvu), kar kaže, da v Sloveniji ni ustreznih možnosti za širitev čiste zasebne zdravstvene dejavnosti. Tudi podatki ZZS kažejo na hitrejšo širitev zasebnitva v javni zdravstveni mreži v zadnjih letih. Število pogodb z zasebnimi izvajalci se je v letu 2007 v primerjavi z letom 2006 povečalo za 110, v obdobju 2000–2004 v povprečju letno za 46. Delež zasebnih izvajalcev v finančnih sredstvih za zdravstvene programe pa je v letu 2007 znašal 13,1 %. V obdobju zadnjih petih let se je ta delež povečal kar za 4,5 o. t. Nasprotno od pričakovanega pozitivnega učinka širitve zasebnitva na dostopnost do zdravstvenih storitev, večjo konkurenčnost in s tem povečanje učinkovitosti izvajalcev lahko nadaljnje podeljevanje koncesij v zdravstvu brez predhodno določene mreže izvajalcev javne zdravstvene službe, s pomočjo katere bi ugotovili, kje v državi dejansko obstaja potreba po koncesionarijih, ter brez ustrezne ureditve, ki bi omogočila pregledno podeljevanje koncesij, poslabša dostopnost do javnih zdravstvenih storitev na primarni in sekundarni ravni.

5.1.2 Izdatki za zdravstvo

V Sloveniji za zdravstvo namenimo nekoliko višji delež BDP kot v povprečju države EU-27. Delež celotnih izdatkov za zdravstvo v BDP je v letu 2006 znašal 8,3 %, ²⁹ v EU-27 pa 8,2 %. Višje izdatke za zdravstvo kot Slovenija je v letu 2006 imelo 13 držav EU-27.

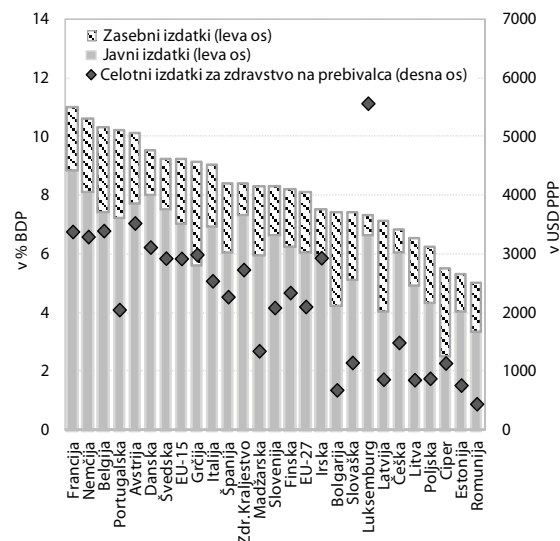
V letih 2001–2006 je bila povprečna letna realna rast celotnih izdatkov za zdravstvo v Sloveniji 3,2-odstotna, kar je bilo precej manj od povprečne letne rasti BDP (4,3 %). V tem obdobju so se javni izdatki za zdravstvo v povprečju letno realno povečali za 3,3 %, zasebni izdatki pa realno za 4,0 % letno. V večini drugih držav, za katere razpolagamo s podatki (članice OECD), je bila v navedenem obdobju

V primerjavi z večino držav EU je v Sloveniji rast izdatkov za zdravstvo nižja od rasti BDP.

²⁸ Podatki Zdravniške zbornice Slovenije prikazujejo število zdravnikov po stanju (vključno s specializanti) in ne število zdravnikov iz ur, zato se razlikujejo od podatkov ZZS, vendar so gibanja podobna.

²⁹ Izdatki in viri financiranja zdravstva (SURS), 23. 10. 2008. Podatki o izdatkih za zdravstvo so zbrani po mednarodno primerljivi metodologiji sistema zdravstvenih računov (metodologija SHA, ki jo uvajajo članice Eurostat, OECD in WHO).

Slika 18: Celotni, javni in zasebni izdatki za zdravstvo kot delež v BDP in v USD PKM na prebivalca, EU-27, 2006, v %

Vir: OECD Health Data 2008 za vse države, razen za Bolgarijo, Ciper, Estonijo, Latvijo, Litvo, Malto in Romunijo; za navedene države je vir podatkov WHO The World Health Report, 2008; za Slovenijo SURS, Izdatki za zdravstvo (Prva objava 23. 10. 2008), povprečje za EU-27 in EU-15 za javne in zasebne izdatke izračun UMAR.

Opomba: Za Bolgarijo, Ciper, Estonijo, Latvijo, Litvo, Malto in Romunijo so podatki za leto 2005, izdatki na prebivalca v USD PKM pa za leto 2004; povprečji za EU-27 in EU-15 v USD PKM sta za leto 2004.

povprečna letna realna rast javnih izdatkov za zdravstvo višja od rasti BDP. V Sloveniji je bila nizka rast javnih izdatkov za zdravstvo deloma povezana z racionalizacijo izvajanja nekaterih zdravstvenih programov in ukrepi za obvladovanje izdatkov za zdravila, vendar predvsem tudi z zelo nizko rastjo plač zaposlenih v zdravstvu ter nizko rastjo investicij.³⁰ Ob teh gibanjih je treba opozoriti na kadrovske problem, problem izrabljenosti medicinske opreme ter na zaostajanje za uvajanjem novejših medicinske tehnologije in novih zdravil.

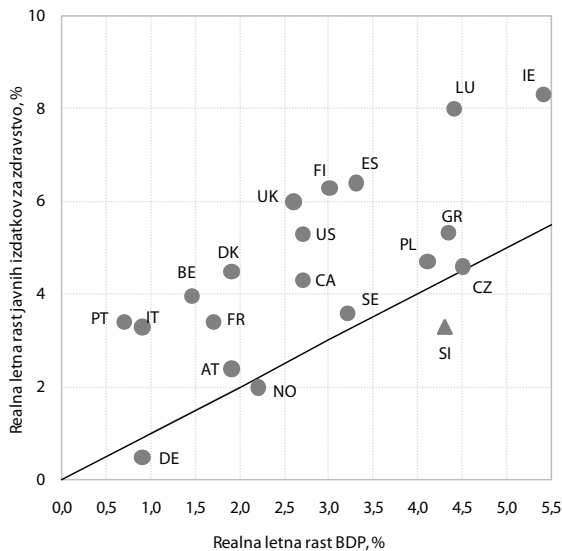
V strukturi celotnih izdatkov za zdravstvo je delež zasebnih izdatkov v letu 2006 dosegel 27,7 %, kar je nekoliko manj kot v letu 2005 (28,0 %) in približno na ravni povprečja EU-27 (27,4 %). Višji delež zasebnih izdatkov za zdravstvo od Slovenije je imelo v letu 2006 devet držav EU-27, največ Grčija, Ciper, Latvija in Bolgarija. V strukturi zasebnih izdatkov³¹ pomenijo v Sloveniji 47,0 % izdatki iz naslova

Ob nizki rasti javnih izdatkov za zdravstvo se v strukturi celotnih izdatkov za zdravstvo povečuje delež zasebnih.

³⁰ Sredstva za zaposlene so se v obdobju 2001–2006 realno povečala za komaj 0,9 % v povprečju letno ter bruto investicije iz javnih sredstev za 3,1 % (Izdatki sektorja država po namenih (SURS), 28. 12. 2007).

³¹ K zasebnim izdatkom so po metodologiji OECD zajeti tudi izdatki gospodarskih družb, ki so v Sloveniji v letu 2006 predstavljali 10,5 % celotnih zasebnih izdatkov (0,2 % BDP), ter izdatki neprofitnih institucij, ki pa so z deležem 0,04 % v strukturi celotnih zasebnih izdatkov verjetno še vedno nekoliko podcenjeni.

Slika 19: Povprečne letne realne stopnje rasti javnih izdatkov za zdravstvo in BDP, izbrane države, 2001–2006, v %

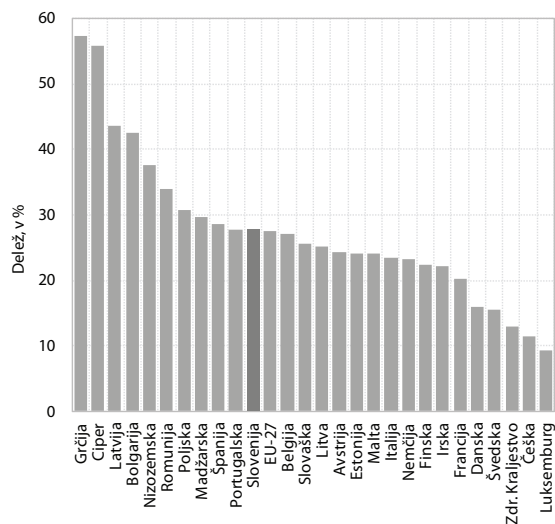

Vir: OECD Health Data 2008; za Slovenijo SURS, Izdatki za zdravstvo (Prva objava 23. 10. 2008).

Opomba: Za Belgijo je prikazano obdobje 2000–2005.

prostovoljnih zdravstvenih zavarovanj. Neposredni izdatki gospodinjstev so v Sloveniji v primerjavi z državami EU nizki in predstavljajo v strukturi zasebnih izdatkov 42,5 % (v EU-27 skoraj 80 %), povečujejo pa se hitreje kot izdatki iz naslova prostovoljnih zdravstvenih zavarovanj.

Slika 20: Delež zasebnih izdatkov v celotnih izdatkih za zdravstvo v letu, EU-27, 2006, v %

Vir: OECD Health Data 2008 za vse države, razen za Bolgarijo, Ciper, Estonijo, Latvijo, Litvo, Malto in Romunijo; za navedene države je vir podatkov WHO 2008; za Slovenijo SURS, Izdatki za zdravstvo (Prva objava 23. 10. 2008), povprečje za EU-27 in EU-15 izračun UMAR.

Opomba: Za EU-27, Bolgarijo, Ciper, Estonijo, Latvijo, Litvo, Malto, Romunijo in Luksemburg je podatek za leto 2005.

5.2 Dostopnost socialnovarstvenih storitev

5.2.1 Socialnovarstvena mreža

Zmogljivost (število mest) socialno-varstvenih institucij v javni mreži in število uporabnikov njihovih storitev se je po letu 2000 precej povečalo. V domovih za starejše je bilo v letu 2007 16,4 % več oskrbovancev kot v letu 2000, v posebnih socialnovarstvenih zavodih 49,8 % več³² in v varstveno-delovnih centrih 32,6 % več. Širitev je značilna zlasti za obdobje 2000–2005, v zadnjih dveh letih pa se je upočasnila. Prav tako v zadnjih letih ni bilo sistemskih sprememb, ki bi vplivale na dostopnost

Dostopnost socialnovarstvenih storitev je v letih 2006 in 2007 ostala na približno enaki ravni, kot je bila v letu 2005.

(pogoji za sprejem, plačljivost ali brezplačnost storitev, možnost oprostitve plačil plačljivih storitev itd.). Tudi v teritorialni razporeditvi javne mreže institucij ni bilo večjih sprememb: nespremenjena je tako kot prejšnja leta ostala pri centrih za socialno delo, druge institucije pa so v zadnjih dveh letih doživele manjše spremembe, ki kažejo na nadaljevanje trendov prejšnjih let. Varstveno-delovni centri in centri za usposabljanje, delo otrok in odraslih s posebnimi potrebami so se razvijali v smeri odpiranja manjših bivalnih skupnosti, tudi v posebnih socialnovarstvenih zavodih, ki so namenjeni institucionalni oskrbi odraslih oskrbovancev s posebnimi potrebami, se nadaljuje načrtovana politika deinstitucionalizacije. Domovi za starejše so pričeli delovati na nekaj novih lokacijah, ki so večinoma enote obstoječih zavodov, pomoč na domu, dnevni centri, oskrbovana stanovanja in druge storitve v sklopu dolgotrajne oskrbe starejših pa večinoma ostajajo na ravni preteklih let.

Čeprav se zmogljivosti domov za starejše povečujejo, je čakajočih na sprejem vse več: v letu 2007 je bilo odklonjenih kar 14.565 prosilcev (v domovih pa je bilo v tem letu 13.856 oskrbovancev). V skladu z Resolucijo o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje do leta 2010 naj bi bilo do leta 2010 vključenih v domove za starejše vsaj 5 % prebivalcev, starih 65 let ali več, vendar se temu cilju že nekaj let ne približujemo: najugodnejše razmerje smo dosegli leta 2003, ko je bilo v domovih 4,5 % starejših, od takrat pa se je vključenost postopoma zniževala.

Povečevanje zmogljivosti v domovih za starejše ne dosega potreb starejših ljudi.

³² Dejansko je bilo povečanje števila oskrbovancev v domovih za starejše večje, okrog 25 %, prikazano veliko povečanje v posebnih socialnovarstvenih zavodih pa je zgolj posledica spremembe statističnega zajemanja podatkov – glej opombo k tabeli 29.

Tabela 29: Število oskrbovancev na število prebivalcev, starih 65 let in več, Slovenija, 2000–2007

leto	število oskrbovancev	štev. preb., starih 65 let in več	na 100 prebivalcev, starih 65 let in več
2000	11.905	281.406	4,2
2001	12.346	288.548	4,3
2002	13.051	294.654	4,4
2003	13.498	300.155	4,5
2004	13.098	306.484	4,3
2005	13.641	312.874	4,4
2006	13.699	319.631	4,3
2007	13.856	326.847	4,2

Vir: SURS, preračuni UMAR.

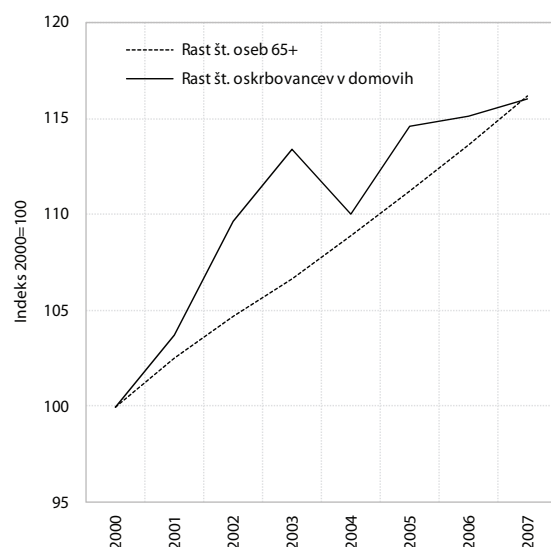
Opomba: Do vključno leta 2003 so se oskrbovanci dislociranih enot domov za starejše, ki so namenjeni posebnim oblikam varstva odraslih, statistično šteli k domovom za starejše, od leta 2004 pa jih SURS prišteva k posebnim socialnovarstvenim zavodom. Zaradi tega se je v letu 2004 zmanjšalo število oskrbovancev domov za starejše, izjemoma pa se je povečalo število oskrbovancev posebnih socialnih zavodov. Preračuni zmogljivosti za starejše do vključno leta 2003 so zato nekoliko precejšeni.

V obdobju 2000–2007 je bila rast števila oskrbovancev v domovih za starejše sicer večinoma hitrejša kot rast števila starejših (navidezno zmanjšanje števila oskrbovancev v letu 2004 je le posledica spremembe pri statističnem prikazovanju podatkov), pri čemer je bolj intenzivna rast zmogljivosti značilna zlasti za prva leta tega obdobja, v zadnjih letih pa rast števila oskrbovancev ne dosega več rasti števila starejših. Ob tem se spreminja struktura oskrbovancev: v domovih za starejše je vse več oskrbovancev starih 80 let ali več (56 % v letu 2006) in hkrati vse več takih, ki so bili sprejeti zaradi bolezenskih vzrokov (78 % v letu 2006). Na naraščanje obsega potreb po dolgotrajni oskrbi kaže tudi povečevanje števila prejemnikov dodatka za pomoč in postrežbo po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju: po stanju december v primerjavi z letom prej je število prejemnikov v letu 2005 naraslo za 1,9 %, v letu 2006 za 2,3 % in v letu 2007 za 4,6 %. V decembru 2007 je bilo prejemnikov 29.288, povprečno število prejemnikov v tem letu se je v primerjavi z letom 2006 povečalo za 4,1 %, najbolj pa se je povečalo število prejemnikov tovrstnega dodatka za najtežje prizadete (za 18,8 %) ³³.

Sistem dolgotrajne oskrbe je še vedno ločen na pravice iz več sistemov (socialnovarstvenega, zdravstvenega, pokojninsko-invalidskega), nov sistem pa je v pripravi. Predvidoma naj bi uvedel novo vejo socialnega zavarovanja, posebno zavarovanje za dolgotrajno oskrbo. V skladu s predlogom, ki je bil v javni razpravi, naj bi bilo zavarovanje sestavljeno iz obveznega in

³³ Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Mesečni statistični pregled, december 2007.

Slika 21: Rast števila starih 65 let in več ter števila oskrbovancev v domovih za starejše, Slovenija, 2000–2007

Vir: SURS.

Opomba: Zmanjšanje v letu 2004 je posledica spremembe pri statističnem prikazovanju podatkov.

prostovoljnega. Obvezno zavarovanje bi temeljilo na načelih solidarnosti in vzajemnosti ter naj bi upravičencem zagotavljalo plačilo storitev dolgotrajne oskrbe v okviru predpisanih standardov in v določenem deležu, ki bi ga krilo to zavarovanje. Prostovoljno zavarovanje pa bi bilo možno za kritje tistih stroškov dolgotrajne oskrbe oziroma njihovega dela, ki niso kriti iz obveznega zavarovanja. Nov sistem bo moral v primerjavi s sedanjim zagotoviti večjo enakost v dostopu do storitev in drugih pravic, zato je utemeljeno pričakovati, da se bo tudi zaradi tega (in ne zgolj zaradi demografskih sprememb) povečalo število upravičencev. To je za pripravljavce sistema hkrati problem in izziv, kako zagotoviti, da bo nov sistem tudi javnofinančno vzdržan.

Nov sistem dolgotrajne oskrbe, ki je v pripravi, bo moral zagotoviti večjo enakost v dostopu in javnofinančno vzdržnost.

5.2.2 Izdatki za dolgotrajno oskrbo

V letu 2006 so se celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo v Sloveniji v primerjavi s predhodnim letom zmanjšali z 1,19 % BDP na 1,15 %. V tem je bilo 0,66 % BDP izdatkov za dolgotrajno zdravstveno oskrbo in 0,49 % BDP za dolgotrajno socialno oskrbo. Delež celotnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo je v Sloveniji približno na ravni povprečja 19-ih evropskih držav (1,2 % BDP v letu 2006), za katere razpolagamo s primerljivimi podatki.

Dolgotrajna oskrba obsega storitve dolgotrajne zdravstvene in dolgotrajne socialne oskrbe.

Tabela 30: Izdatki za dolgotrajno oskrbo po virih sredstev in namenu, Slovenija, 2003–2006

	V tisoč EUR				Delež v BDP, v %				Struktura, v %				Realni indeks
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	
Dolgotrajna oskrba	276	304	342	358	1,10	1,12	1,19	1,15	100,0	100,0	100,0	100,0	119,0
v tem:													
javni viri	214	239	273	281	0,85	0,88	0,95	0,91	77,5	78,6	79,7	78,7	120,8
zasebni viri	62	65	69	76	0,25	0,24	0,24	0,25	22,5	21,4	20,3	21,3	112,9
v tem:													
dolgotrajna zdravstvena oskrba	157	176	200	206	0,62	0,65	0,70	0,66	56,7	57,8	58,5	57,6	120,9
dolgotrajna socialna oskrba	120	128	142	152	0,48	0,47	0,49	0,49	43,3	42,2	41,5	42,4	116,5

Vir: SURS, Izdatki za zdravstvo (Prva objava 23. 10. 2008).

Praviloma namenjajo dolgotrajni oskrbi več stare kot nove članice EU.

V obdobju 2003–2006 so se celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo v Sloveniji realno povečali za skoraj 19 %. K rasti so prispevali predvsem javni izdatki (sredstva države, občine, ZZSZ in ZPIZ), ki so se v navedenem obdobju realno povečali za 20,8 %, izdatki iz zasebnih virov pa za 12,9 %. Hitrejša rast javnih izdatkov se je v strukturi celotnih izdatkov odrazila na upadanju deleža zasebnih izdatkov, in sicer predvsem pri financiranju storitev dolgotrajne socialne oskrbe (s 44,6 % na 41,0 %). Tako je v letu 2006 pri storitvah dolgotrajne socialne oskrbe razmerje med javnimi viri (iz državnega in občinskih proračunov) in zasebnimi viri (pretežno neposredno iz žepa – doplačila za nastanitev in prehrano v domovih za

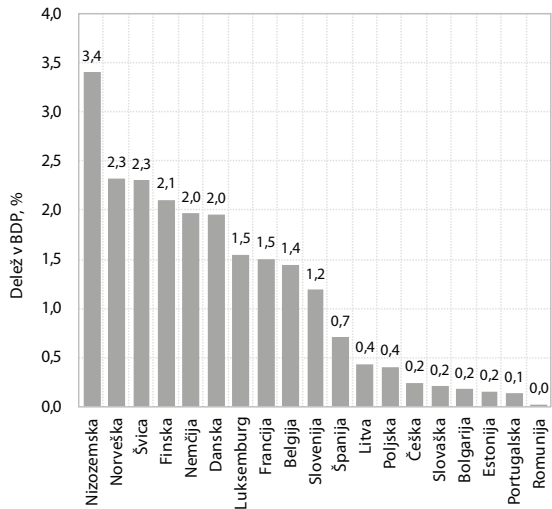
starejše ali drugih oblikah institucionalne oskrbe) znašalo 59,0 : 41,0. Zdravstvene storitve dolgotrajne oskrbe se pretežno (93,2-odstotno v letu 2006) financirajo iz javnih virov,³⁴ vendar se je delež zasebnih virov od leta 2003 nekoliko povečal (s 5,6 % na 6,8 %).

5.3 Dostopnost vzgojno-varstvenih ustanov in izobraževanja

Na dostopnost vzgojno-varstvenih ustanov in izobraževanja vplivajo število vpisnih mest po ravneh izobraževanja, prostorska razporeditev vzgojno-varstvenih in izobraževalnih ustanov, način financiranja navedenih ustanov in oblike finančnih in nefinančnih pomoči. V mednarodni literaturi je najpogostejše uporabljeni kazalnik dostopnosti vzgojno-varstvenih ustanov in izobraževanja vključenost³⁵ prebivalstva v izbrano raven izobraževanja. Na to, ali se bo posameznik vpisal v izbrano raven izobraževanja, pa vplivajo tudi njegove preference, zmožnosti in izpolnjevanje formalnih pogojev za vpis.

Vključenost otrok v organizirane oblike predšolske vzgoje ima različne pozitivne učinke; olajšuje učenje v poznejših življenjskih obdobjih, pozitivno vpliva na učne dosežke in stopnjo bralne pismenosti ob koncu osnovne šole ter povečuje enakost možnosti za vključitev v višje ravni izobraževanja (Starting strong II: Early childhood education and care, 2006; Wossman, Schultz 2006, str. 27). Otroci, ki prihajajo iz socialno deprivilegiranega

Slika 22: Celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo¹ izraženi kot delež v BDP, izbrane države, 2006², v %

Vir: Eurostat Portal (januar 2009) in OECD Health Data 2008 (za Nizozemsko, Finsko, Francijo, Španijo, Poljsko in Slovaško); za Slovenijo SURS: Izdatki za zdravstvo (objava 23. 10. 2008).

Opomba: ¹Celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo po mednarodni metodologiji sistema zdravstvenih računov vključujejo izdatke za dolgotrajno zdravstveno oskrbo (HC.3) in izdatke za dolgotrajno socialno oskrbo (HC.R.6.1.). ²Leto 2006 je prikazano za Slovenijo in za države, za katere je vir podatkov OECD Health Data 2008; za preostale države je prikazano leto 2005.

³⁴ Sredstva ZZSZ, ki so namenjena storitvam dolgotrajne oskrbe v domovih za starejše, v posebnih socialnih zavodih, podaljšanemu bolnišničnemu zdravljenju in delu patronažne službe, ki izvaja DO na domu, ter sredstva SPIZ, ki so namenjena dodatkom za pomoč in postrežbo.

³⁵ Najpogostejše uporabljena kazalnika za merjenje dostopnosti izobraževanja sta bruto stopnje vključenosti v izbrano raven izobraževanje in neto stopnje vključenosti prebivalstva izbrane starosti v izbrano raven izobraževanja. Bruto stopnje vključenosti v izobraževanje: (število vseh vpisanih v izbrano raven izobraževanja / število prebivalcev v starosti 20–29 let) * 100. Neto stopnje vključenosti v izobraževanje: število vpisanih v izbrano raven izobraževanja v izbrani starosti / število prebivalcev v izbrani starosti) * 100.

okolja, imajo v okviru predšolske vzgoje praviloma boljše možnosti za razvoj sposobnosti in pridobivanje veščine ter spretnosti kot v družinskem okolju. Spodbude, ki so jih deležni, jim omogočajo, da je njihov položaj na začetku osnovne šole

Predšolska vzgoja ima vrsto pozitivnih učinkov na poznejši razvoj otrok, kar še posebej velja za otroke iz deprivilegiranih okolij.

primerljivejši s položajem otrok iz spodbudnejšega okolja in da dosegajo dobre učne uspehe, kar jim omogoča lažjo dostopnost terciarnega izobraževanja. Z vključitvijo otrok v organizirane oblike predšolske vzgoje država torej tudi povečuje enakost možnosti v formalnem šolskem sistemu (Wossman, Schultz 2006, str. 14, 19). Zaradi številnih prednosti, ki jih ima vključitev otrok v vrtce, OECD priporoča univerzalen dostop do organizirane predšolske vzgoje. To ne pomeni nujno, da morajo biti v organizirano predšolsko vzgojo vključeni vsi otroci v predšolski starosti, saj se pri povpraševanju po predšolski vzgoji

zaradi različnih družinskih okoliščin pojavljajo razlike, ampak da imajo možnost za vključitev

Delež otrok v organiziranih oblikah predšolske vzgoje se v zadnjih letih povečuje in se približuje povprečju EU-27.

vsotroci, katerih starši to želijo (Starting strong II: Early childhood education and care, 2006).

Delež otrok v predšolski starosti, vključenih v vrtce, se je med letoma 2006/07 in 2007/08 povečal. V letu 2007/08 je ta delež v starosti 1–2 let znašal 44,6 %, ³⁶ v starosti 3–5 let pa 82,6 %, kar je pomenilo nadaljevanje pozitivne tendence v obdobju 2000/01–2007/08. Med letoma 2006/07 in 2007/08 se je povečalo tudi število vrtcev, vendar pa je njihovo število manjše kot v letu 2000/01. Slovenija se je po vključenosti otrok v organizirane oblike predšolske vzgoje v starosti 3–5 let v letu 2006 (šolsko leto 2005/06) skoraj izenačila z evropskim povprečjem; vključenost v organizirane oblike predšolske vzgoje pa se je v obdobju 2000–2006 povečevala

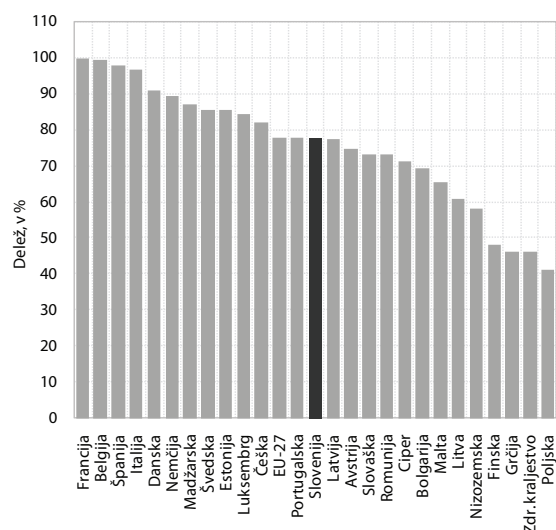
V zvezi z dostopnostjo vzgojno-varstvenih ustanov je prisoten problem nezadostnega števila vpisnih mest glede na povpraševanje staršev.

hitreje kot v večini drugih evropskih držav. Kljub pozitivni tendenci pa univerzalen dostop v Sloveniji ni zagotovljen vsem otrokom, saj se pojavljata problema v zvezi s krajevno in finančno dostopnostjo. V nekaterih krajih dostopnost ovira nezadostno število vpisnih mest glede na povpraševanje staršev, nekateri starši pa otrok v vrtce ne vključijo zaradi previsokih finančnih obremenitev, čeprav bi to želeli. Ta problem bo vsaj delno ublažil zakon, ki zagotavlja brezplačni vrtec za drugega otroka v vrtcu. Po Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o vrtcih (ZVrt-D) ³⁷ iz leta 2008 starši, če je v vrtec vključen več kakor en otrok iz družine, za starejšega otroka plačujejo za en razred nižjo ceno, za mlajše otroke pa so plačila oproščeni. Vendar pa problem predstavlja dejstvo, da vsi otroci zaradi premajhnih zmogljivosti nimajo možnosti vpisa v vrtce.

³⁶ Po stanju prebivalstva 30. 6. 2007.

³⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o vrtcih (ZVrt-D), Uradni list RS, št. 25/08.

Slika 23: Delež otrok v starosti 3–5 let, vključenih v organizirane oblike predšolske vzgoje, ¹ EU-27, 2006, v %

Vir: Eurostat; preračuni UMAR.

Opomba: ¹ ISCED 0.

Število učencev v osnovnih šolah je v letu 2007/08 doseglo 163.208 in se je v primerjavi z letom 2006/07 za malenkost zmanjšalo, kar je pomenilo nadaljevanje negativne tendence iz preteklih let. V obdobju 2000/01–2007/08 se je zaradi upadanja števila rojstev zmanjšalo število osnovnih šol z 816 na 792. V tem obdobju se je tudi zaradi odseljevanja mladih s perifernih območij zmanjšalo število podružničnih osnovnih šol ³⁸, zaradi odseljevanja mladih iz urbanih središč na suburbanizirana območja pa se je zmanjšalo število samostojnih šol, medtem ko se je število matičnih osnovnih šol povečalo.

Število učencev v osnovnih šolah in število osnovnih šol upadata.

Zaradi upadanja velikosti generacij za vpis v srednje šole se število mladih v srednjih šolah zmanjšuje. V šolskem letu ³⁹ 2007/08 je bilo v srednje izobraževanje vključenih 91.623 mladih, kar je za 4,9 % manj kot v letu 2006/07. Slovenija ima med evropskimi državami najvišjo stopnjo vključenosti mladih, starih 15–19 let, v srednje izobraževanje. V letu 2006 je bilo v srednje šole vključenih 79,5 %

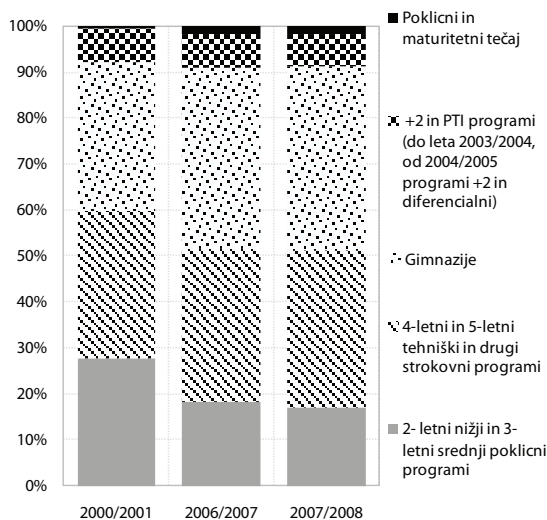
Število mladih v srednjih šolah se zmanjšuje. Delež mladih v srednjih šolah je med najvišjimi med državami EU-27. Povečuje se tudi delež mladih, ki končajo tiste programe srednjega izobraževanja, ki omogočajo neposreden vpis v terciarno izobraževanje.

³⁸ Osnovna šola daje osnovno vzgojo in splošno osnovno izobrazbo (Zakon o osnovni šoli, Uradni list RS, št. 12/96). Vzgojno-izobraževalni proces organizira kot samostojna osnovna šola, matična (osrednja) osnovna šola ali podružnična šola. Podružnica je del matične osnovne šole in deluje pod njenim strokovnim vodstvom, je pa na drugi lokaciji.

³⁹ Po podatkih ob začetku šolskega leta.

generacije, stare 15–19 let (EU-27: 57,0 %), vključenost v srednje izobraževanje pa se je v obdobju 2000–2005 povečala hitreje od evropskega povprečja.

Slika 24: Struktura mladih, vključenih v srednje izobraževanje, glede na vrsto izobraževalnega programa, Slovenija, 2000/01–2007/08

Vir: SURS; preračuni UMAR.

Na dostopnost terciarnega izobraževanja vpliva tudi porazdelitev vpisanih glede na programe srednjega izobraževanja, pri čemer je pomembno, kolikšen delež mladih je vpisanih oz. konča programe, ki omogočajo (neposreden) vpis v terciarno izobraževanje. V Sloveniji se struktura mladih, vključenih v srednje šole, in struktura mladih, ki končajo izobraževanje, glede na programe, postopoma spreminjata. V strukturi naraščata delež vpisanih in delež mladih, ki so končali programe, ki omogočajo nadaljevanje izobraževanja na terciarni ravni⁴⁰.

Ustanavljanje višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov v regiji ima nekatere pozitivne posledice. Pri mladih se zmanjšajo potrebe po bivanju v študentskih domovih in drugih oblikah nastanitvenih zmogljivosti ter potrebe po prevozu, hkrati pa s tem povezani stroški. Pri odraslih, pri katerih se pri vključevanju v izobraževanje pogosto postavljajo ovire, med katerimi sta tudi (pre)

velika oddaljenost kraja prebivanja/dela od kraja izobraževanja in pomanjkanje ustrezne izobraževalne ponudbe v domačem okolju, pa ustanavljanje višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov v regiji povečuje možnosti za izobraževanje. V letu 2006/07 je bilo v Sloveniji 63 visokošolskih zavodov in 50 višjih strokovnih šol, njihovo število pa je v obdobju 2000/01–2006/07 hitro naraščalo. Narašča tudi število krajev z višjo strokovno šolo oziroma z visokošolskim zavodom, kar povečuje krajevno in regionalno dostopnost terciarnega izobraževanja. Slednjo dostopnost povečuje tudi izvajanje posameznih študijskih programov izven sedeža visokošolskega zavoda.

Mreža višješolskih strokovnih šol in visokošolskih zavodov se še vedno širi.

V obdobju 2000/01–2007/08 se je presežek prijav⁴¹ glede na število vpisnih mest na visokošolskem strokovnem in univerzitetnem študiju zmanjšal; v letu 2007/08 je bilo število prijav za 1,2 % večje od števila vpisnih mest (leta 2006/07 je ta presežek znašal 4,0 %; leta 2000/01: 13,0 %). Med letoma 2006/07 in 2007/08 pa sta se zmanjšali število vpisnih mest in število prijav.

Presežek prijav na visokošolskem dodiplomskem študiju se je v obdobju 2000/01–2007/08 precej zmanjšal.

V študijskem letu 2007/08 je bilo v terciarno izobraževanje⁴² 115.445 vpisanih, od tega jih je bilo 16.424 vpisanih na višješolski strokovni študij, 89.337 na visokošolski strokovni in univerzitetni študij ter 9.684 na podiplomski študij. V primerjavi z letom 2006/07 se je število vpisanih za malenkost zmanjšalo, in sicer zaradi zmanjšanja števila vpisanih na visokošolskem dodiplomskem študiju, kar je pomenilo prekinitev pozitivne tendence iz obdobja 2000/01–2006/07. Med letoma 2006/07 in 2007/08 se je izboljšalo razmerje med številom rednih študentov in številom prebivalcev v starosti 19–23 let; leta 2007/08 je znašalo 57,3 % (leta 2006/2007: 56,2 %).

Vključenost prebivalstva v terciarno izobraževanje v Sloveniji je med najvišjimi v EU, ob tem pa še hitreje narašča.

V letu 2007/08 je razmerje⁴³ med številom vpisanih v terciarno izobraževanje in številom prebivalcev v starosti 20–29 let v Sloveniji doseglo 39,9. Slovenija se po vrednosti tega razmerja uvršča med vodilne evropske

⁴⁰ V Sloveniji omogoča vpis v terciarno izobraževanje uspešno opravljena gimnazijska matura, poklicna matura ali zaključni izpit po ustreznem štiriletnem srednješolskem programu. Pogoji za vpis na univerzitetni študijski program je gimnazijska matura, za nekatere študijske programe pa tudi poklicna matura po ustreznem srednješolskem programu skupaj z opravljenim izpitom iz enega od maturitetnih predmetov. Izobraževalni programi v srednjem izobraževanju, ki omogočajo vpis v terciarno izobraževanje, so: gimnazijski program, 4- in 5-letno srednje tehniško in drugo strokovno izobraževanje, poklicno tehniško izobraževanje (PTI), poklicni tečaj in maturitetni tečaj (Razpis za vpis na visokošolski študij v študijskem letu 2008/09; Razpis za vpis v višje strokovno izobraževanje v študijskem letu 2008/09).

⁴¹ Upoštevan je prvi prijavni rok.

⁴² Terciarno izobraževanje zajema višješolsko strokovno izobraževanje, visokošolski dodiplomski študij in visokošolski podiplomski študij.

⁴³ Evropska komisija kot glavni kazalnik za merjenje dostopnosti terciarnega izobraževanja navaja bruto stopnje vključenosti v terciarno izobraževanje. S kazalnikom merimo sposobnost izobraževalnega sistema za vključitev v izbrano raven izobraževanja (Otero, McCoshan 2005). Z njim merimo splošno vključenost prebivalstva v izbrano raven izobraževanja. Izračun kazalnika: (število vseh vpisanih v terciarno izobraževanje / število prebivalcev v starosti 20–29 let) * 100.

Tabela 31: Število vpisanih v terciarnem izobraževanju in struktura vpisanih glede na vrsto študijskega programa, Slovenija, 2000/01–2007/08

	Število 2007/08	Sprememba števila vpisanih, rast v %		Struktura vpisanih glede na vrsto študijskega programa, delež v %		
		2007/08 / 2006/07	2007/08 / 2000/01	2000/01	2006/07	2007/08
Skupaj	115.445	−0,4	26,2	100,0	100,0	100,0
Višješolski strokovni	16.424	3,7	240,7	5,3	13,7	14,2
Visokošolski strokovni (bolonjski in stari)	36.912	−5,4	−7,0	43,4	33,6	32,0
Univerzitetni (bolonjski in stari)	52.425	0,0	21,7	47,1	45,2	45,4
Specialistični	495	−28,8	160,5	0,2	0,6	0,4
Magistrski (bolonjski in stari)	7.607	12,8	103,8	4,1	5,8	6,6
Doktorski	1.582	26,6	–	–	1,1	1,4

Vir: SI – Stat podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Izobraževanje (2008); Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2007/08, Prva objava (2008); preračuni UMAR.

države, v obdobju 2000–2006 pa je to razmerje naraščalo hitreje od evropskega povprečja (Slovenija: za 11,2 o. t.; EU-27: 4,7 o. t.). V primerjavi z drugimi evropskimi državami je visoka tudi vključenost mladih, starih 20–24 let, v terciarno izobraževanje; v letu 2006 smo bili po omenjeni vključenosti s 45,1 % vodilna evropska država in precej nad evropskim povprečjem (28,2 %), v primerjavi z letom 2000 pa se je precej povečala (za 12,9 o. t.; E-27: za 4,2 o. t.).

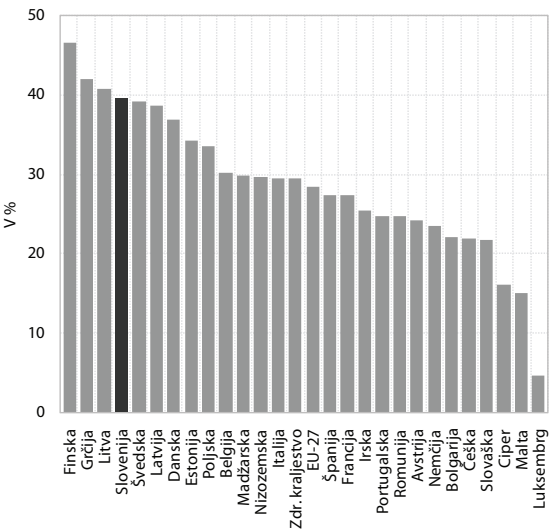
Poklic, status aktivnosti in dohodkovni položaj ter izobrazba staršev posameznika namreč poleg njegovih preferenc in drugih dejavnikov vplivajo na to, ali se bo posameznik vpisal na visokošolski

Na to, ali se bo posameznik vključil v visokošolski študij, vpliva tudi njegov socioekonomski položaj, ki ga določa izobrazba staršev.

študij. Raziskave (Asplund 2007) kažejo, da obstaja povezanost med doseženo izobrazbo staršev in učnimi dosežki v osnovni in srednji šoli, kar vpliva tudi na vpisne možnosti v terciarno izobraževanje. Verjetnost, da se bodo vpisali v visokošolski študij, je večja pri otrocih iz višjih socialnih slojev. Socialnoekonomski status posameznika torej (posredno) vpliva na to, ali se bo posameznik vpisal na visokošolski študij, kar pa dolgoročno vpliva tudi na medgeneracijski prenos dohodka (Asplund, 2007, str. 133).

V Sloveniji se kažejo razlike v vključenosti na visokošolski študij glede na poklic in izobrazbo staršev študentov⁴⁴, vendar pa so te v primerjavi z drugimi evropskimi državami razmeroma majhne. Raziskava Eurostudent III, ki je potekala v obdobju 2005–2008 v triindvajsetih evropskih državah oziroma pokrajinah,⁴⁵ je zajela tudi analizo socialnoekonomskega položaja študentov (vključenost v študij glede na izobrazbo in poklic matere/očeta). Izsledki raziskave kažejo, da se v Sloveniji kažejo razlike v vključenosti posameznikov v visokošolski študij⁴⁶ glede na izobrazbo matere, vendar pa so navedene razlike v številnih evropskih državah še precej večje. V primerjavi z drugimi evropskimi državami je razmeroma dobra tudi vključenost posameznikov iz družin, v katerih mati opravlja delavski poklic.⁴⁷ Podobno se kažejo tudi razlike v vključenosti glede na izobrazbo očeta. Ob tem je treba

Slika 25: Razmerje med številom vpisanih v terciarno izobraževanje in številom prebivalcev v starosti 20–29 let, EU-27, 2006

Vir: Eurostat; preračuni UMAR.

⁴⁴ Mednarodna literatura kot kazalnika vključenosti študentov na visokošolski študij glede na socio-ekonomske značilnosti posameznika pogosto navaja delež študentov glede na izobrazbo in poklic staršev, kar kaže na dostopnost visokošolskega študija v relativnem smislu. V absolutnem smislu dostopnost študija različnim socialnim slojem merimo s kazalnikom indeksi rasti števila študentov izbranega socialnega sloja.

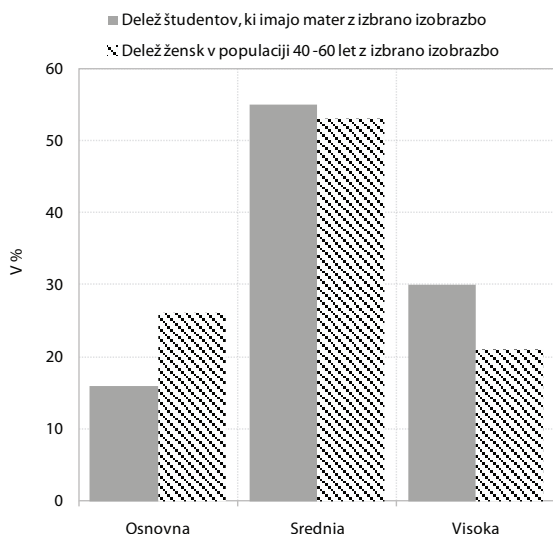
⁴⁵ Pri Združenem kraljestvu sta bila Anglija in Wales v raziskavo zajeta skupaj, Škotska pa posebej. Vse druge države so bile zajete kot celota.

⁴⁶ V mednarodno raziskavo so bili zajeti redni in izredni študenti akademsko usmerjenih študijskih programov Isced 5A (Orr, 2008). V Sloveniji sem štejemo univerzitetni dodiplomski in magistrski študij.

⁴⁷ Poklici od 5 do 9 po Standardni klasifikaciji poklicev.

opozoriti, da so se v Sloveniji zaradi rasti števila vpisnih mest v visokem šolstvu v preteklosti izboljšale absolutne možnosti za vpis posameznikov iz nižjih socialnih slojev. Država dostopnost terciarnega izobraževanja socialno ogroženim posameznikom povečuje z republiški štipendijami; v letu 2007 je republiško štipendijo prejelo 12.483 vpisanih v terciarno izobraževanje, kar je 4,4 % manj kot v letu 2006 in 12,0 % več kot leta 2000. Delež študentov, ki so prejeli republiško štipendijo, je v letu 2007 znašal 10,8 %.⁴⁸

Slika 26: Struktura študentov glede na izobrazbo matere in struktura žensk v starosti 40–60 glede na izobrazbo, Slovenija, 2006/07, v %

Vir: Data reporting module Eurostudent III (2005–2008) (2008).

Poleg vključenosti mladih v izobraževanje je pomembno, da se v izobraževanje vključujejo tudi odrasli. V Sloveniji je bilo v letu 2007 v razne oblike vseživljenjskega učenja⁴⁹ (formalno in neformalno izobraževanje) vključenih 14,8 % prebivalstva v starosti 25–64 let, s čimer precej presega evropsko povprečje (EU-25: 9,7 %), vendar pa precej zaostaja za nekaterimi severnoevropskimi državami. Poleg tega s starostjo vključenost v vseživljenjsko učenje hitro upada, kar predstavlja poleg nizke vključenosti nizko izobraženih v izobraževanje razvojni problem.

Stopnja vključenosti v vseživljenjsko učenje je v Sloveniji višja od evropskega povprečja.

⁴⁸ Zajeti so redno in izredno vpisani.

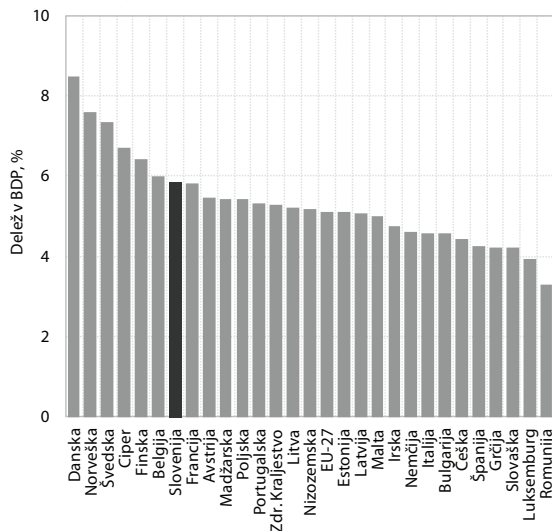
⁴⁹ Kazalnik vključenost v vseživljenjsko učenje meri delež prebivalstva v starosti 25–64 let, vključenega v izobraževanje ali usposabljanje v obdobju štirih tednov pred izvajanjem ankete. Vir podatkov za izračun kazalnika je anketa o delovni sili. V letu 2006 se je metodologija izračunavanja kazalnika izboljšala. Vrednost kazalnika se izračunava na podlagi letnih povprečij četrletnih podatkov in ne več le na podlagi enega četrletnega podatka. Podatki so na novo izračunani tudi za preteklo obdobje.

5.3.1 Izdatki za izobraževanje

V letu 2006 je delež celotnih javnih izdatkov za izobraževanje znašal 5,72 % BDP (5,74 % BDP v letu 2005)⁵⁰, potem ko je v letih 2000–2004 nekoliko upadel. S tem deležem je Slovenija precej nad povprečjem EU-27 (5,09 % v letu 2004), kar je v veliki meri povezano z visoko vključenostjo v izobraževanje. V evropskih državah nameni večina držav za izobraževanje med 4–6 % BDP, povprečje pa močno presegajo nekatere severnoevropske države, predvsem Danska, Švedska in Norveška z nad 7–8 % BDP. Po podatkih za obdobje 2001–2004 se je delež javnih izdatkov za izobraževanje v večini držav EU povečal, v povprečju EU-27 za 0,12 o. t., najbolj na sekundarni in terciarni ravni (za 0,04 o. t. in 0,08 o. t.), kar je tudi v skladu s cilji lizbonske strategije. Na obseg javnih izdatkov za izobraževanje vplivajo številni dejavniki, poleg stopnje vključenosti v izobraževanje tudi demografska struktura, raven plač pedagoškega osebja, organiziranost izobraževalnega sistema in sistem financiranja izobraževanja.

Delež celotnih javnih izdatkov za izobraževanje v BDP se v Sloveniji v zadnjih letih ohranja na visoki ravni.

Slika 27: Celotni javni izdatki za formalno stopenjsko izobraževanje v BDP, EU-27, 2004, v %

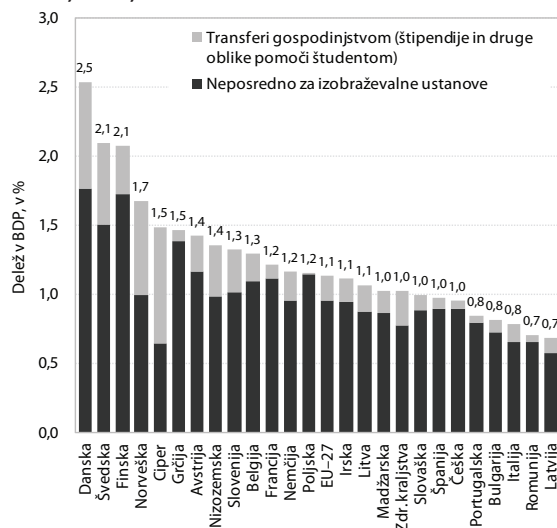
Vir: Population and social condition – Eurostat Queen Tree (2007); za Slovenijo: Izdatki za formalno izobraževanje, Slovenija – SURS (7. 12. 2007).

V Sloveniji se je v strukturi javnih izdatkov za izobraževanje v letih 2005 in 2006 povečal delež izdatkov za predšolsko in srednješolsko izobraževanje ter znižal delež izdatkov za osnovnošolsko in terciarno izobraževanje. V letu 2006 je bila realna rast javnih izdatkov za formalno izobraževanje nekoliko višja kot v preteklih letih (5,2 %), medtem ko je v obdobju 2000–2005 dosegala v povprečju letno 3,4 %. Najbolj so se v letu 2006 povečali izdatki za predšolsko (za 13,5 %) in srednješolsko izobraževanje (za 8,3 %),

⁵⁰ Upoštevan je BDP po objavi septembra 2008 (Nacionalni računi – SURS, sept. 2008).

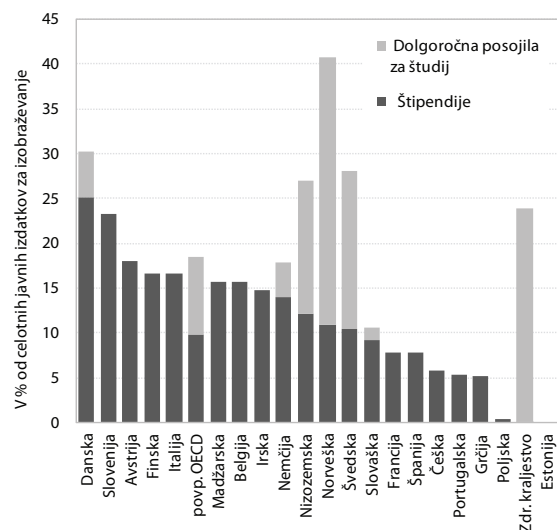
in sicer na obeh ravneh predvsem zaradi visoke rasti investicij. V terciarnem izobraževanju je bila v letu 2006 realna rast 4,0-odstotna (v letih 2000–2005 v povprečju letno 3,2-odstotna), glede na predhodna leta pa se je že drugo leto zapored najbolj umirila rast izdatkov za osnovnošolsko izobraževanje (2,6 % v 2006 in 3,0 v 2005; v letih 2000–2005 pa v povprečju letno 4,5 %).⁵¹

Slika 28: Celotni javni izdatki za formalno stopenjsko terciarno izobraževanje v BDP in po namenu porabe, EU-27, 2004, v %

Vir: Population and social condition – Eurostat Queen Tree (2007); za Slovenijo: Izdatki za formalno izobraževanje, Slovenija – SURS (7. 12. 2007).

Slika 29: Delež transferjev gospodinjstvom v celotnih javnih izdatkih za terciarno izobraževanje, 2006¹ (2004), v %

Vir: Education at a glance 2007; za Slovenijo: Izdatki za formalno izobraževanje, Slovenija – SURS (7. 12. 2007). Opomba: ¹Za Slovenijo je v grafu podatek za leto 2006, za preostale države leto 2004.

⁵¹ Na predšolski ravni se je občutno povečalo javno financiranje, ker so občine v obravnavanih letih prevzemale večji del bremena povišanja cen programov v javnih vrtcih.

V strukturi po virih se v Sloveniji delež zasebnih izdatkov⁵² postopoma znižuje že od leta 1995 (na 12,9 % v letu 2006 oz. 0,8 % BDP), vendar še vedno presega povprečje EU-27 (11,5 %).⁵³

5.4 Stanovanja

Ob koncu leta 2007 je stanovanjski sklad obsegal 820.400 stanovanj, kar je za 5,5 % več kot ob popisu 2002 in 1 % več kot v letu 2006. V obdobju zadnjih treh let se število stanovanj v gradnji stalno povečuje, več je tudi dokončanih (v letu 2007 8.357, kar je daleč največ po letu 2002). Prav tako se povečuje povprečna površina stanovanj: v letu 2007 je bila povprečna površina vseh stanovanj 76,6 m² (za 2 m² več kot ob popisu 2002), novozgrajeno stanovanje pa je bilo v povprečju veliko že 111 m². Stanovanja v nemestnih naseljih so v povprečju nekaj nad 10 m² večja kot v mestnih. Od vseh stanovanj jih je bilo 20 % brez centralne kurjave, 7 % pa brez kopalnice.

Stanovanjski standard prebivalcev Slovenije se večinoma postopoma izboljšuje.

Najemni stanovanjski fond je relativno skromen, saj znaša manj kot 10 % vseh stanovanj (v državah EU-15 znaša 25–50 % stanovanjskega fonda⁵⁴). Od vseh naseljenih stanovanj jih je bilo v Sloveniji ob popisu 2002 (novejših podatkov ni) le 6,6 % neprofitnih in socialnih.⁵⁵ Od leta 1995 do leta 2007 je bilo pridobljenih vsega skupaj le 6308 novih neprofitnih stanovanj, kar kaže na majhne možnosti za najem neprofitnega stanovanja. Hkrati je relativno visok delež stanovanj nenaseljen. Po popisu iz leta 2002 je bilo naseljenih 86 % vseh stanovanj, kar kaže na slabo izrabo stanovanjskega fonda (10 % je bilo nenaseljenih, 4 % pa so bili namenjeni le za občasno uporabo).

Večina slovenskih gospodinjstev prebiva v lastniških in solastniških stanovanjih.

2002 (novejših podatkov ni) le 6,6 % neprofitnih in socialnih.⁵⁵ Od leta 1995 do leta 2007 je bilo pridobljenih vsega skupaj le 6308 novih neprofitnih stanovanj, kar kaže na majhne možnosti za najem neprofitnega stanovanja. Hkrati je relativno visok delež stanovanj nenaseljen. Po popisu iz leta 2002 je bilo naseljenih 86 % vseh stanovanj, kar kaže na slabo izrabo stanovanjskega fonda (10 % je bilo nenaseljenih, 4 % pa so bili namenjeni le za občasno uporabo).

Potem, ko je bil za leto 2003 značilen padec cen, se je z letom 2004 začela intenzivna rast. Cene stanovanj so se po podatkih GURS v obdobju 2003–2007 povečale za okrog 80 %, cene stanovanjskih hiš pa za okrog 100 %. Umirjanje v letu 2007 se kaže pri cenah stanovanj, pri cenah stanovanjskih hiš pa še ne. Pri slednjih se je trend

⁵² Zasebni izdatki vključujejo izdatke gospodinjstev in drugih zasebnih subjektov, plačane neposredno izobraževalnim ustanovam (izdatki za šolnine, malice, šolo v naravi, nastanitev v dijaških in študentskih domovih).

⁵³ Zajeta so vsa stanovanja na območju Republike Slovenije. Po metodologiji SURS je stanovanje vsaka gradbeno povezana celota, ki je namenjena za stanovanje in ima eno ali več sob z ustreznimi pomožnimi prostori ali je brez njih ter ima vsaj en poseben vhod.

⁵⁴ Mandič 2006.

⁵⁵ V Sloveniji smo do leta 2003 ločevali med neprofitnimi in socialnimi stanovanji. Z uveljavitvijo novega Stanovanjskega zakona (Uradni list RS, št. 69/03) pa sta se prej ločeni kategoriji združili v kategorijo »neprofitna najemna stanovanja«.

V zadnjih letih je v razvitih družbah opazen trend naraščanja deleža lastniških stanovanj. Stanovanje postaja vse pomembnejša oblika premoženja in varovala za stara leta. Porast lastniških stanovanj in pomena stanovanjskega premoženja je eden od odgovorov na problem v zvezi s staranjem prebivalstva, a tudi eden od njegovih vzrokov, saj ima pomembne demografske vplive. Stanovanjsko premoženje je lahko oblika dodatnega pokojninskega ali zdravstvenega zavarovanja in dopolnilni vir socialne varnosti v starosti. Hkrati pa usmerjenost k lastniškemu stanovanju, še posebej če ni drugih alternativ, za mlade pomeni pritisk na zmanjševanje drugih stroškov ter večanje dohodkov z intenzivnejšim delom, kar vpliva na odlašanje s starševstvom.

Lastniška stanovanja so dostopna le redkim mladim.

T. i. premoženjska funkcija stanovanja se pojavlja tudi v Sloveniji. Po podatkih Popisa gospodinjstev in stanovanj v letu 2002 je 8 % vseh stanovanja takih, ki so v zasebni lasti, vendar jih ne uporablja lastnik, ampak sorodnik ali drug uporabnik, ki zanj ne plačuje najemnine. Velik del tega pojava predstavljajo stanovanja, ki so formalno v lasti starejše generacije (ki ji je v preteklih ugodnih okoliščinah uspelo pridobiti več stanovanj, kot jih sama uporablja), ki jih daje v uporabo odraslim otrokom kot prehodno rešitev (ti imajo malo možnosti za vstop v najemno razmerje in relativno neugodne možnosti za stanovanjska posojila). Lastništvo nad temi stanovanji starejši generaciji omogoča, da svoje premoženje pozneje uporabi kot vir »dodatne pokojnine« ali kritja zdravstvenih izdatkov. Seveda pa to odpira vprašanje obstoja tradicionalne smeri medgeneracijskih transferjev od starejše generacije k mlajši, katere pomemben del je tudi dedovanje nepremičnin.

(Srna Mandič)

obrnili v prvem polletju 2008 (podatki GURS kažejo za to obdobje le še nizko rast, podatki SURS pa celo izrazit padec cen družinskih hiš). Na znižanje cene stanovanj je vplivalo nekoliko spremenjeno razmerje med ponudbo in povpraševanjem po stanovanjih. Čeprav v ponudbi stanovanj na trgu v letu 2007 še ni bilo večjih sprememb, se je povpraševanje že zmanjšalo (naraščanje inflacije, zviševanje obrestnih mer za dolgoročno posojila). Za I. polletje 2008 je zato že značilen padec obsega transakcij.

Cene stanovanj in stanovanjskih hiš so v obdobju po letu 2003 strmo naraščale. Cene stanovanj so se umirile v letu 2007, podobno pa se v letu 2008 kaže tudi za cene hiš.

Za izboljšanje možnosti za pridobitev lastniškega stanovanja in za ustrezno preskrbo z neprofitnimi najemnimi stanovanji so bili sicer sprejeti nekateri ukrepi stanovanjske politike (dajanje ugodnih dolgoročnih posojil za nakup, gradnjo ali obnovo stanovanja⁵⁶ in premiranje varčevanja v okviru nacionalne stanovanjske varčevalne sheme, subvencije neprofitne stanovanjske najemnine, subvencije za prvo reševanje stanovanjskega vprašanja z nakupom ali gradnjo, subvencije za najem tržnega stanovanja). Toda stanovanje je za mlade še vedno v veliki meri odvisno od družinske pomoči pri nakupu⁵⁷ ali pa od tega, da jim starši ali drugi sorodniki omogočijo brezplačno uporabo svojega (dodatnega) stanovanja (v Sloveniji več gospodinjstev živi v stanovanjih sorodnikov kot v neprofitnih stanovanjih). Omejene možnosti najema ter visoke cene najemnih stanovanj in draga lastniška stanovanja so nedvomno

vzrok, da v Sloveniji živi pri starših 48 % moških in 39 % žensk v starosti 18–34 let, kar je med novimi članicami EU drugi najvišji odstotek.⁵⁸

Preskrbljenost s stanovanji in stanovanjski standard sta torej v največji meri rezultat uporabe lastnih virov. Zavzetost države je na stanovanjskem področju minimalna – z vidika socialnih ciljev ter vidika odpravljanja tržnih motenj in olajševanja vstopa na stanovanjski trg. Z evropskega primerjalnega vidika je Slovenija nedvomno med državami z minimalistično stanovanjsko politiko, saj ima v primerjavi z EU-25 najnižji obseg stanovanjskih subvencij, druginajnižji obseg javnih sredstev, namenjenih za stanovanje, in tretji najnižji odstotek gospodinjstev v najemnem stanovanju (Mandič 2007), na kar so vplivali način privatizacije družbenega stanovanjskega fonda in ugodna stanovanjska posojila v preteklosti. Bistveno pomembnejšo vlogo kot država ima družina, kar se kaže tudi z zapoznelim odhodom mladih iz stanovanja staršev. Del razlage je v tem, da sta stanovanjska in zaposlitvena kariera povezani; mladi ostajajo v stanovanju staršev, dokler ne napredujejo dovolj v zaposlitveni karieri in postanejo »insajderji« na trgu dela. To je pomembno za vstop v pri nas prevladujoč avtonomni stanovanjski status – lastništvo nad stanovanjem; »insajderstvo« na trgu dela je potrebno za akumulacijo prihrankov in dostopa do stanovanjskega posojila oziroma njegovo zavarovanja (še vedno so začasno zaposleni pri dostopu do bančnega posojila diskriminirani, kar največji meri prizadene mlade kot skupino, ki jo delodajalci največkrat zaposlujejo za določen čas).

5.5 Internet

Razširjenost uporabe interneta v Sloveniji nekoliko zaostaja za povprečjem v EU, najbolj problematična je prepočasna rast števila starejših in manj izobraženih

⁵⁶ Stanovanjski sklad Republike Slovenije je v obdobju od ustanovitve leta 1991 do leta 2006 dal dolgoročno posojilo 30.997 proslcem (69 % od skupno 44.743 vseh vlog), od tega 60,7 % mladim družinam.

⁵⁷ Po podatkih Stanovanjske ankete 2005 je bil v obdobju 1998–2005 v 36,5 % vseh primerov eden od virov nakupa ali gradnje finančna pomoč sorodnikov, v 54,6 % primerov pa je bilo od sorodnikov pridobljeno zemljišče ali stavba za nadzidavo.

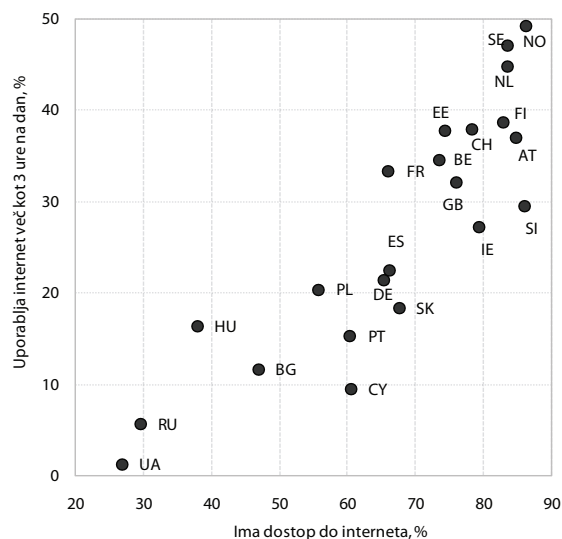
⁵⁸ Gl. Mandič 2007, Odhod v prvo samostojno stanovanje.

uporabnikov interneta. V Sloveniji je v letu 2008⁵⁹ internet uporabljalo⁶⁰ 56 % prebivalstva v starosti 16–74 let, kar je manj kot v povprečju EU-27, kjer je delež uporabnikov v tem letu dosegel 61 % (v EU-15 66 %). Širjenje uporabe interneta je bilo v zadnjih dveh letih počasnejše kot v EU, tako da se je v tem obdobju povečal tudi zaostanek za povprečjem EU, ki se je sicer po letu 2004, odkar so na voljo primerljivi podatki, zniževal. Primerjave z EU kažejo, da ima Slovenija neizkoriščene možnosti za širitev uporabe interneta predvsem pri starejših prebivalcih, v zadnjih dveh letih pa glede na EU izstopa tudi počasen napredek pri prebivalstvu srednjih let. V Sloveniji se razširjenost uporabe interneta s starostjo zmanjšuje hitreje kot v povprečju EU, hkrati pa je med mladimi (16–24 let) delež uporabnikov interneta višji kot v EU.⁶¹ Medtem ko se pri mladih pozitivna razlika do povprečja EU ohranja na relativno visoki ravni, pa podatki za prebivalstvo v starosti 25–54 let kažejo nazadovanje v primerjavi z EU, saj se je rahla prednost iz leta 2006 v zadnjih dveh letih spremenila v zaostanek. Največji razkorak pri uporabi interneta imamo pri prebivalstvu, starejšem od 55 let, kjer se je povečevanje zaostanka za EU v zadnjem letu sicer ustavilo, vendar ne tudi pri najstarejših prebivalcih (nad 65 let). Za prebivalstvo srednjih let (25–54) je značilno, da je zaostanek za EU višji pri prebivalcih z nižjo izobrazbo, vendar pa se je v zadnjih dveh letih položaj glede na EU poslabšal pri vseh skupinah ne glede na izobrazbo. Ravno nasprotno pa za prebivalstvo nad 55 let velja, da po uporabi interneta za EU najmanj zaostajajo nizko, najbolj pa srednje izobraženi prebivalci.

Bolje je Slovenija razvita glede dostopa gospodinjstev do interneta, ki se je v zadnjih letih hitro povečeval. V prvem trimesečju leta 2008 je 59 % slovenskih gospodinjstev imelo dostop do interneta, kar je za 1 odstotno točko manj kot v povprečju EU-27. Na rast deleža gospodinjstev z dostopom do interneta je v zadnjih letih ugodno vplival hiter razmah širokopasovnih povezav do interneta,⁶² kar povezujemo z izboljševanjem ponudbe in dostopnosti teh storitev zaradi večje konkurence na tem trgu po letu 2005.⁶³ Tako je Slovenija po širokopasovnem dostopu

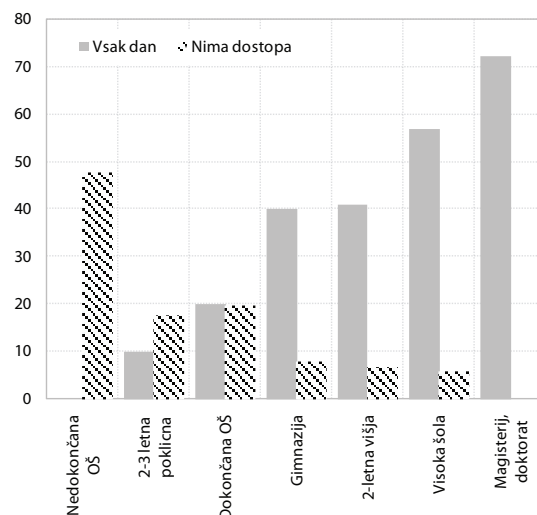
do interneta že presegla povprečje EU (Slovenija 50 %, EU 48 %). Mednarodne primerjave kažejo, da so razlike v dostopnosti do interneta med mestnimi in podeželskimi naselji v Sloveniji nekoliko manjše kot v EU, saj je ob rahlo višji dostopnosti v gosto naseljenih območjih delež gospodinjstev z internetno povezavo v redkeje poseljenih naseljih⁶⁴ višji kot v povprečju EU in približno tolikšen kot v povprečju EU-15.

Slika 30: Dostop do interneta in njegova uporaba, izbrane evropske države, 2006, v %

Vir: ESS

Slika 31: Uporaba in dostop do interneta glede na doseženo izobrazbo, Slovenija, 2006

Vir: SJMMK, 2006.

⁵⁹ Podatki se nanašajo na prvo četrtletje leta.

⁶⁰ Tisti, ki so internet uporabljali v zadnjih treh mesecih.

⁶¹ Dejstvo, da pri nas mlajši prebivalci uporabljajo internet bolj kot v EU, se ujema tudi z ugotovitvijo, da Slovenci v primerjavi s povprečjem EU prednjačijo pri uporabi interneta za različne izobraževalne namene, manj pogosto kot v EU pa ga uporabljajo za nekatere bolj vsakodnevne storitve (internetno bančništvo, iskanje informacij o blagu in storitvah ipd.), pa tudi za zahtevnejše komunikacijske storitve.

⁶² Delež gospodinjstev s širokopasovno povezavo do interneta, ki se je v letu 2006 (podatki se nanašajo na prvo četrtletje leta) skoraj podvojil, se je v letu 2007 povečal še za nadaljnjih 10 odstotnih točk na 44 % in je bil nekoliko nad povprečjem EU ter rahlo pod povprečjem EU-15. Podatki za prvo trimesečje 2008 kažejo nadaljnji vzpon dostopa do interneta s širokopasovno povezavo, saj je tako povezavo imela že polovica slovenskih gospodinjstev.

⁶³ Razvezava zanke ISDN-ADSL septembra 2005 je omogočila vstop novih ponudnikov na trg xDSL internetnih povezav. V letu 2008 pa se je najbolj povečal širokopasovni dostop do interneta po kabelski povezavi.

⁶⁴ Redko poseljena območja z manj kot 100 prebivalci na km².

5.6 Kultura

Prosti čas je pomemben del posameznikovega življenja, ki ga lahko zapolni z različnimi dejavnostmi (kulturnimi, športnimi ipd.). Udejstvovanje v kulturnih dejavnostih pozitivno vpliva na kakovost bivanja posameznika, poleg tega pa ima še nekatere druge učinke. Vpliva na stališča in vrednote posameznika, na njegovo razumevanje družbe ter na medosebne odnose, spodbuja družbeno vključenost in razvoj družbe ter ustvarjanje družbene kohezije. To, v katerih dejavnostih se bo posameznik udeleževal, je odvisno predvsem od njegovih preferenc, finančnih zmožnosti ter od obsega in kakovosti ponudbe raznih dejavnosti v njegovem okolju.

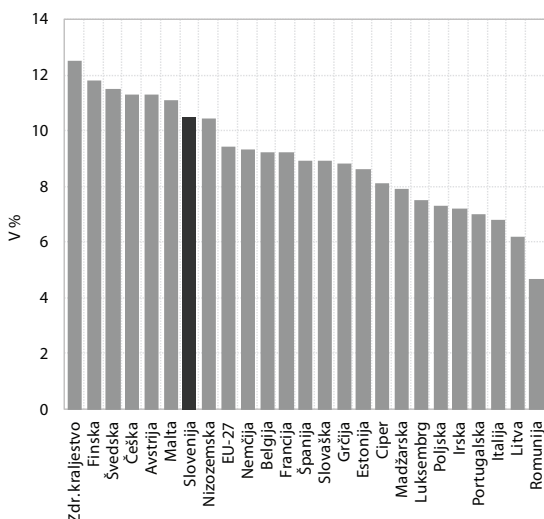
Delež izdatkov⁶⁵, ki jih slovenska gospodinjstva namenjajo za kulturo in rekreacijo⁶⁶, je višji od evropskega povprečja, v obdobju 2000–2006 pa se je v nasprotju z evropskim povprečjem povečal. Ta delež je v letu 2006 znašal 10,5 % (v letu 2005 10,7 %), kar nas uvršča v zgornjo polovico evropskih držav.

V obdobju 2000–2006 se je delež izdatkov za kulturo in rekreacijo povečal, in sicer za 0,4 o. t., rast omenjenih izdatkov pa je bila hitrejša kot v večini evropskih držav (v več evropskih državah se je omenjeni delež celo znižal) in od povprečja EU-27, kjer je ta delež upadel (za 0,2 o. t.). Kakšne so možnosti lokalnega prebivalstva pa tudi

Udeležba posameznika v kulturnih in športnih dejavnostih povečuje kakovost življenja.

Število gledališč se je v obdobju 2000–2006 povečalo, medtem ko se je število kinematografov, muzejev in razstavišč zmanjšalo.

Slika 32: Delež izdatkov za kulturo in rekreacijo v skupnih izdatkih gospodinjstev, EU-27, 2006, v %

Vir: EUROSTAT; preračuni UMAR.

⁶⁵ Po metodologiji nacionalnih računov.

⁶⁶ Po metodologiji COICOP-HBS.

prebivalstva iz okolice za udeležbo v kulturnih dejavnostih, je mogoče ugotoviti iz podatkov o mreži muzejev in galerij, gledališč, kinematografov in drugih izvajalcev kulturnih dejavnosti⁶⁷. V letu 2006 smo imeli 38 gledališč, kar je manj kot leta 2005 (tega leta jih je bilo 42), v primerjavi z letom 2000 pa se je njihovo število povečalo. Opozoriti je treba, da se kljub povečanju števila gledališč med regijami kažejo razlike v krajevni dostopnosti gledališč. Gledališče je v letu 2006 imela polovica slovenskih regij; največ, 26 od 38 gledališč, jih je bilo po pričakovanju v Osrednjeslovenski regiji, Jugovzhodna Slovenija, Pomurska, Notranjsko-kraška, Koroška, Spodnjeposavska in Zasavska regija pa so bile brez gledališča. Nasprotno pa se je število kinematografov v obdobju 2000–2006 zmanjšalo, v letu 2006 jih je bilo 57. Toda prostorska dostopnost kinematografov je veliko boljša, vse regije imajo kinematograf. Zmanjšalo se je tudi število muzejev, muzejskih zbirk, likovnih razstavišč in galerij; v letu 2006 jih je bilo 177.

Obisk muzejev⁶⁸, gledališč in kinematografov⁶⁹ se je v obdobju 2000–2006 povečal, najhitrejšo rast števila obiskovalcev pa so imeli kinematografi. Število obiskovalcev kinematografov se je v navedenem obdobju povečalo za 21,1 %, število obiskovalcev muzejev pa za 7,2 %, najpočasnejšo rast obiska pa so imela gledališča (2,7 %). Med letoma 2005 in 2006 se je število obiskovalcev teh ustanov zmanjšalo, obisk muzejev in kinematografov pa se je povečal.

Branje strokovnih publikacij, literature in drugega pisnega gradiva izboljšuje pismenost posameznika. Pismenost je v mednarodni raziskavi z naslovom Literacy in the information age (2000) opredeljena kot sposobnost za razumevanje in uporabo tiskanih informacij pri vsakdanjih dejavnostih doma, na delu in v skupnosti, da bi dosegli cilj ter razvijali svoje znanje in zmožnosti, od česar imata korist posameznik

Včlanjenost prebivalcev v knjižnice, število obiskov in izposoja se povečujejo.

Tabela 32: Obisk muzejev, gledališč in kinematografov, Slovenija, 2000–2006

	Obisk (število)	Število obiskov na prebivalca		
	2006	2000	2005	2006
Muzeji ¹	2.349.652	1,1	1,1	1,2
Gledališča ²	842.256	0,4	0,5	0,4
Kinematografi	2.685.324	1,1	1,2	1,3

Vir: SURS, CENEX, Filmski sklad RS; preračuni UMAR.

Opomba: ¹ Muzeji, muzejske zbirke, likovna razstavišča in galerije. ² Zajeti so poklicna in eksperimentalna gledališča, ljubiteljska gledališča, neodvisne gledališke skupine in producenti gledališke dejavnosti.

⁶⁷ Podatki, prikazani v nadaljevanju, se nanašajo na tiste organizacije s področja dejavnosti muzejev, galerij in gledališč, ki so o svoji dejavnosti poročale SURS-u.

⁶⁸ Upoštevani so muzeji, muzejske zbirke, likovna razstavišča in galerije.

⁶⁹ Zajete so tiste ustanove, ki so poročale o svoji dejavnosti.

in družba. Države z večjimi razlikami v (funkcionalni) pismenosti prebivalstva imajo tudi bolj neenako porazdelitev dohodka (Learning a living, 2005; Literacy in the information age, 2000). Poleg tega lahko branje širi posameznikovo obzorje, krepijo mentalne zmogljivosti in povečujejo kritično mišljenje.

Včlanjenost prebivalstva v knjižnice in obisk knjižnic sta se v obdobju 2000–2005 povečala. V Sloveniji imamo več vrst knjižnic (eno narodno in univerzitetno knjižnico (NUK), visokošolske oz. univerzitetne knjižnice, specialne knjižnice in splošne knjižnice). V vse knjižnice je bilo v letu 2005 včlanjenih 52,2 % prebivalstva, v splošne knjižnice pa 25,7 % prebivalstva. Včlanjenost v knjižnice, obisk knjižnic in izposoja knjižničnega gradiva ter število enot tega gradiva se povečujejo. Kljub pozitivni tendenci pa velja opozoriti, da precejšen del prebivalcev v knjižnice ni včlanjen⁷⁰.

Polovica prebivalstva je včlanjena v knjižnice.

Tabela 33: Vključenost prebivalstva v knjižnice, skupaj in splošne knjižnice, 2000–2005, Slovenija, v %

	2000	2004	2005
Knjižnice ¹ , skupaj ²			
Delež prebivalstva, včlanjenega v knjižnice	50,3	52,4	52,2
Število obiskov na člana knjižnice	14,3	15,2	15,3
Število obiskov na prebivalca	7,2	8,0	8,0
Število izposojenih enot knjižničnega ¹ gradiva na člana	23,3	23,1	23,0
Število izposojenih enot knjižničnega gradiva na prebivalca	11,7	12,1	12,0
Splošne knjižnice			
Delež prebivalstva, včlanjenega v splošno knjižnico	24,7	26,9	25,7
Število obiskov na člana knjižnice	15,1	16,7	17,3
Število obiskov na prebivalca	3,7	4,4	4,5
Število izposojenih enot knjižničnega gradiva na člana	39,3	38,4	40,6
Število izposojenih enot knjižničnega gradiva na prebivalca	9,7	10,2	10,4

Vir: SURS, NUK; preračuni UMAR.
Opomba: Knjižnično gradivo zajema knjižno in neknjižno gradivo. ¹Pri skupnem številu knjižnic so zajete narodna in univerzitetna knjižnica, visokošolske knjižnice, specialne, splošne in šolske knjižnice. Pri šolskih knjižnicah je zaradi izvajanja raziskave na vsakih nekaj let za leto 2000 upoštevan podatek za leto 2002, pri letih 2004 in 2005 pa podatek za leto 2006.

5.7 Mediji

V Sloveniji je ponudba tiskanih medijev vsako leto večja. Zadnja nacionalna raziskava branosti,⁷¹ ki analizira povprečni doseg tiskanih medijev v prvi polovici leta 2008, je zajela 150 različnih tiskanih medijev, ki so dosegli

naklado 10.000 prodanih izvodov (v prvem polletju leta 2002, ko so opravili prvo raziskavo branosti, so med dovolj branih tiskanih medijev uvrstili 138 naslovov). Med drugim je zajela osem plačljivih dnevnih časopisov, na trgu pa je tudi en brezplačni dnevni časopis. V teh dnevnikih izhaja 20 prilog, ki so večinoma tedenske. Časopisne hiše izdajajo tudi štiri večdnevne, 18 tednikov (od tega enega raziskava še ni vključila) in devet dvotednikov. Največ je mesečnikov (64), bralci pa imajo na voljo tudi štiri večmesečnike in 23 brezplačnikov, ki ne izhajajo dnevno.

Zadnji podatki o nakladah tiskanih medijev⁷² kažejo, da je imel v prvem četrtletju 2008 med dnevniki najvišjo prodano naklado nekaj manj kot 100.000, naslednji dobrih 70.000, sledita pa dnevnik s šestdeset in petdeset tisoč. Na trg je vstopil tudi brezplačni dnevnik, ki je imel v prvem četrtletju višjo naklado kot kateri koli plačljivi dnevnik (103.545). Med tedniki je najvišja naklada nekaj nad 130.000, sledita pa mu tednika z okoli 50.000 izvodi. Naklada štirinajstdnevnikov je manjša – 25.000 in manj. Podobno je pri mesečnikih. Po velikosti naklade pa izstopajo razne tedenske priloge drugih časopisov, ki pa jih ne moremo šteti med samostojne publikacije.

Kljub vse pestrejši ponudbi tiskanih medijev pa analize dosegov izida posamezne tiskane izdaje kažejo, da se zanimanje za tiskane izdaje časopisov in revij zmanjšuje. Do leta 2005 so dosegi posameznih izidov vztrajno naraščali, po tem obdobju pa se je začel njihov doseg zmanjševati. Padec je bil posebej izrazit v letu 2007 in prvem četrtletju leta 2008. Na splošno so najvišji dosegi pri prilogah, ki izhajajo v več časopisih iste časopisne hiše, za njimi pa so tedniki. Kljub padanju dosega izidov pa se razmerja med prvimi tremi najbolj branimi dnevniki, prilogami in tedniki praktično ne spreminjajo.

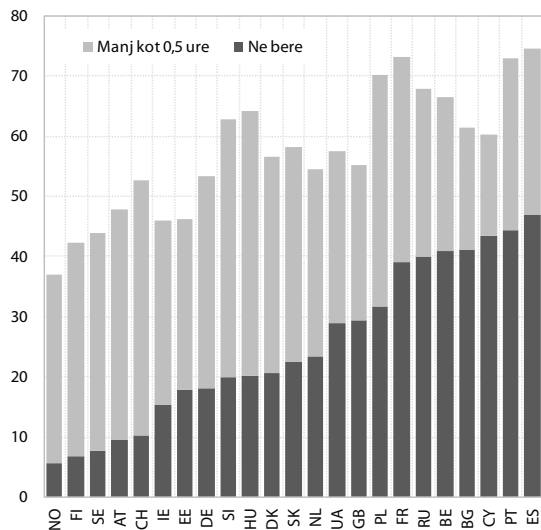
Po raziskavi Slovensko javno mnenje⁷³ vidimo, da je v letu 2006 v primerjavi z letom 2004 več ljudi odgovorilo, da sploh ne berejo časopisov, približno enako število ljudi pa je odgovorilo, da časopisu namenijo manj kot pol ure dnevno. Slovenski bralci se obnašajo podobno kot bralci Evropske unije, saj v EU v poprečju največ ljudi časopisom namenja do pol ure na dan, tesno za njimi pa so tisti, ki časopisu namenjajo največ eno uro, in tisti, ki časopisov sploh ne berejo. Podobno med bralci časopisov ni veliko zanimanja za politične in druge resne teme.

Skrajšuje se čas, ki ga ljudje namenjajo informativnim, političnim ali aktualnim vsebinam. Čeprav je povsod isti trend skrajševanja, obstajajo razlike glede na kraj bivanja. Povsod največ ljudi namenja branju časopisa manj kot pol ure (mesto: 33,1 %, primestje: 41,9 %, vas: 49,2 %). Najmanj berejo časopise ljudje z nedokončano osnovno šolo. Največ teh namreč časopisu ne namenja

⁷⁰ Podatkov o bralnih navadah prebivalstva, ki v knjižnice ni vključeno in si knjižničnega gradiva ne izposoja, nimamo na voljo.
⁷¹ Valicon, julij 2008.

⁷² Slovenska oglaševalska zbornica, maj 2008.
⁷³ Fakulteta za družbene vede – Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij: SJM 2006/1, Evropska družboslovna raziskava; Ljubljana, december 2006.

Slika 33: Branje časopisov, izbrane evropske države, 2006

Vir: ESS.

nobenega časa. V povprečju največ časa (do ene ure) časopisom namenijo ljudje z dvoletno višjo šolo, pri vseh drugih anketiranih pa je največ ljudi ne glede na stopnjo izobrazbe odgovorilo, da časopisu namenijo največ pol ure na dan.

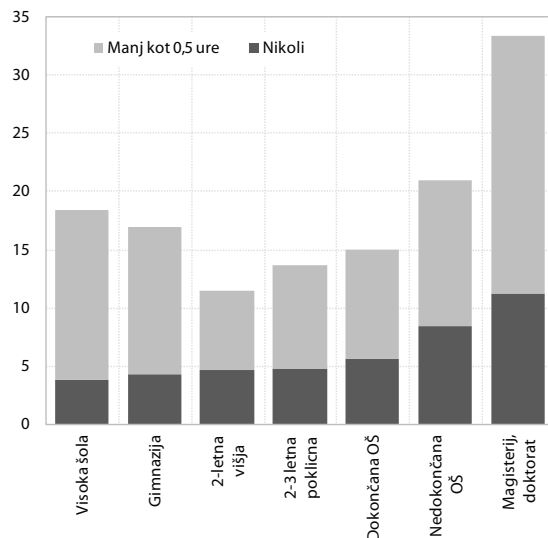
Na področju elektronskih medijev⁷⁴ je v letu 2006 delovalo 63 radijskih in 51 televizijskih programov. To pomeni dva radijska in en televizijski program več kot v letu 2005. Med radijskimi programi je bilo 41 programov posebnega pomena⁷⁵ (javni programi, lokalni programi ali regionalni programi posebnega pomena), med televizijskimi programi je bilo tovrstnih programov 24.

Po raziskavi Slovenskega javnega mnenja največ ljudi na običajni dan v tednu gleda televizijo od pol ure do ene ure na dan, povečal pa se je delež tistih, ki televizije sploh ne gledajo. Četrtnina ljudi gleda televizijo od pol ure do ene ure na dan. Za oddaje z informativno, politično ali aktualno vsebino največ anketirancev namenja manj kot pol ure časa, sledijo pa tisti, ki so tem vsebinam namenili od pol ure do ene ure časa. Narasel pa je delež tistih, ki tem vsebinam sploh ne namenijo nobenega časa. V povprečju EU je zanimanje za te vsebine nekoliko večje, saj je odstotek tistih, ki teh vsebin sploh ne gledajo, manjši, največ ljudi pa tem vsebinam namenja največ eno uro dnevno.

⁷⁴ Statistični urad RS, Dejavnost RTV organizacij, Slovenija, 2006, 11. december 2007.

⁷⁵ Po Zakonu o medijih (Uradni list RS, št. 110/06 – UPB1) so to radijski in televizijski program RTV Slovenija, lokalni radijski in televizijski programi, regionalni radijski in televizijski programi, študentski radijski in televizijski programi ter nepridobitni radijski in televizijski programi. Dejavnost teh programov, ki so posebnega pomena za slovensko kulturo, podpira država s sredstvi državnega proračuna.

Slika 34: Gledanje TV po izobrazbi, Slovenija, 2006

Vir: SJMMK.

Prebivalci Slovenije v mestih namenijo več časa za gledanje TV. Odstotek tistih, ki televiziji sploh ne namenijo nobenega časa, je tu najnižji (2,9 %, v primestju: 5,5 %, v vaseh: 5,6 %), odstotek tistih, ki televiziji namenijo več kot dve uri in pol časa na dan, pa najvišji, in sicer 25 % (v primestju: 16 %, v vaseh: 15,4 %).

Glede radijskih vsebin pa je največ anketirancev radio poslušalo več kot tri ure na dan. Kljub temu se je nekoliko povečal odstotek tistih, ki radia sploh ne poslušajo (z 11,1 % v letu 2004 na 12,5 % v letu 2006). Poslušanost radia s stopnjo izobrazbe v Sloveniji upada. Kar 25,3 % (povprečje EU: 17,4 %) anketiranih je odgovorilo, da radijskih vsebin z informativno, politično ali aktualno tematiko sploh ne posluša, največji delež pa tem vsebinam namenja manj kot pol ure na dan.

6 Družbena kohezija in revščina

Družbena kohezija

Pojem družbene kohezije (social cohesion), ki je bil podrobno razčlenjen v Socialnih razgledih 2006, se nanaša na vse vidike družbenega življenja, predvsem na primarne vezi, solidarnost, skupne vrednote, zavezanosti družbi in zaupanje v družbi. Tako široko pojmovan koncept združuje koncept socialne izključenosti in koncept socialnega kapitala.

Ker je socialna izključenost/vključenost eden od vidikov družbene kohezije, sta ta dva pojma v strokovni in zlasti politični uporabi zelo nejasno razmejena in zato pogosto uporabljana kot sopomenska. Od tod tudi nabor sedmih strukturnih kazalnikov, sprejetih na Evropskem svetu v Laeknu. Imenujejo se kazalniki družbene kohezije, prikazujejo pa socialno izključenost in denarno revščino. V Sloveniji je od teh sedmih kazalnikov dostopnih (izračunanih) pet. To so: neenakost porazdelitve dohodka (razmerje kvartilnih razredov 80/20), stopnja tveganja revščine (po socialnih transferjih), delež otrok (od 18–24 let), ki so opustili šolanje, stopnja dolgotrajne brezposelnosti (delež brezposelnih 12 mesecev in več) in gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (to so gospodinjstva, v katerih noben član med 18. in 59. letom ne dela). Kazalniki družbene kohezije za Slovenijo v primerjavi z EU kažejo ugodno sliko⁷⁶.

Tabela 34: Kazalniki družbene kohezije za Slovenijo, primerjava z EU-25, 2006

	Slovenija	EU-25
Stopnja tveganja revščine, v %	12,0	16,0
Delež otrok, ki so opustili šolanje, v %	5,2	15,2
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti	2,9	3,7
Gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, %	7,2	9,8
Razmerje kvartilnih razredov (80/20)	3,4	4,8

Vir: Eurostat.

Tudi delež otrok (med 0 in 17 let), ki živijo v gospodinjstvih brez delovno aktivnih članov (kar sicer ni kazalnik družbene kohezije), je v Sloveniji zelo nizek; leta 2007 je bil 2,5 % (v EU-27 9,4 %). Ker je brezposelnost oziroma neaktivnost najmočnejši dejavnik tveganja revščine, je tudi stopnja tveganja revščine otrok v Sloveniji sorazmerno nizka (leta 2006 12 %; v EU-25 19 %).

⁷⁶ Pri teh kazalnikih ni upoštevano premoženjsko stanje prebivalstva.

6.1 Revščina

Stopnja tveganja revščine se kljub metodološkim spremembam⁷⁷ v obdobju 2000–2007 postopoma zmanjšuje (leta 2000 je znašala 13%, leta 2007 11,5 %). V EU-25 pa je tveganje revščine vseskozi na isti ravni⁷⁸ (16 %). Po zadnjih podatkih je stopnja tveganja revščine tudi v letu 2007 v primerjavi s predhodnim letom nekoliko upadla (z 11,7 % na 11,5 %). Leta 2007 je tako okrog 233.000 oseb živelo pod pragom tveganja revščine, ki je mesečno znašal 495 evrov⁷⁹. Če se pri izračunu upoštevajo še nadenarni dohodki, je bilo tveganje revščine še nekoliko nižje (11,0 %). V letu 2007 pa se je v primerjavi s predhodnim letom revščina nekoliko poglobila. Relativna vrzel tveganja revščine, ki kaže, koliko so posamezniki oddaljeni od praga tveganja, se je namreč rahlo povečala (z 18,5 % leta 2006 na 19,4 % leta 2007)⁸⁰.

Za ohranjanje in izboljševanje življenjske ravni so v okviru socialne države vzpostavljeni različni mehanizmi socialnih zavarovanj in porazdelitve dohodkov. Gre za zagotavljanje dostojnega preživetja posameznikov in družin ter za zmanjševanje revščine. Temu so namenjeni socialni transferji, ki so v Sloveniji zelo učinkoviti, saj bi bila stopnja tveganja revščine brez teh transferjev (socialnih in družinskih prejemkov) dvakrat višja (23,1 %). Vpliv socialnih transferjev na zniževanje revščine je v Sloveniji večji kot v povprečju držav EU, kar je posledica dobre ciljnosti socialnih prejemkov, namenjenih najbolj ogroženim družbenim skupinam.

Podatki o neenakosti porazdelitve dohodka kažejo za Slovenijo precej ugodno sliko, saj se uvrščamo med države EU z najnižjo dohodkovno neenakostjo in eno najnižjih stopenj tveganja revščine.

Čprav podatki za Slovenijo o dohodkovni neenakosti – Ginijev količnik⁸¹ (23,2 %) in kvartilni količnik⁸² (3,3) ter

⁷⁷ Gre za spremembo od leta 2005 dalje, ko so predvsem zaradi administrativnih virov in večjega vzorca omogočile višjo statistično vrednost podatkov.

⁷⁸ Gre za obdobje 2000–2006, ker za vse države EU-25 do 31. 12. 2008 podatki za leto 2007 še niso bili dosegljivi.

⁷⁹ Za štiričlansko družino z dvema odraslima in dvema otrokoma je prag tveganja revščine znašal 1040 evrov. Družina, ki je imela mesečne razpoložljive dohodke nižje od tega zneska, je veljala za relativno revno. V Sloveniji tako kot v državah EU velja koncept relativne revščine, pri čemer se ugotavlja delež oseb, ki imajo dohodek, nižje od praga tveganja revščine, ki je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka v državi.

⁸⁰ V prispevku so vsi preračuni revščine prikazani brez vstetih dohodkov v naravi. V Socialnih razgledih 2006 pa so bili objavljeni izračuni revščine z upoštevanjem tudi dohodkov v naravi. Do spremembe je prišlo pri Evropskem statističnem uradu.

⁸¹ Ginijev količnik je mera koncentracije dohodka. Kolikor višji je, toliko večja je dohodkovna neenakost. Če bi bil enak 0 %, bi bila dohodkovna enakost popolna.

⁸² Kvartilni količnik (razmerje 80/20) kaže razmerje med povprečnim ekvivalentnim dohodkom v najvišjem in najnižjem dohodkovnem razredu, pri čemer je lestvica dohodkov razvrščena v pet razredov.

Tabela 35: Stopnja tveganja revščine in dohodkovna neenakost (izračun po EU-SILC), Slovenija, 2005, 2006 in 2007

	Dohodek brez dohodka v naravi			Dohodek z dohodkom v naravi		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Povprečni ekvivalentni razpoložljivi dohodek – mesečno, v evrih	9.535	10.109	10.719	9.886	10.371	10.941
Stopnja tveganja revščine, v %	12,1	11,7	11,5	11,4	11,1	11,0
Prag tveganja revščine – mesečno, v evrih	440	466	495	460	480	509
Prag tveganja revščine za gospodinjstvo dveh odraslih in dveh otrok – mesečno, v evrih	924	978	1.040	965	1.009	1.069
Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji (starostne in družinske pokojnine so vštete med dohodke), v %	25,8	24,2	23,1	24,8	23,2	22,8
Stopnja tveganja revščine pred vsemi socialnimi transferji, ¹ v %	42,2	40,7	39,7	40,9	39,3	39,2
Stopnja tveganja revščine moških, v %	10,6	10,3	10,1	9,6	9,5	9,4
Stopnja tveganja revščine žensk, v %	13,6	13	12,9	13,2	12,6	12,4
Stopnja tveganja revščine otrok (0–15 let)	11,9	11,8	11,7	11	11,1	11,0
Stopnja tveganja revščine mladih (16–24 let)	10,4	9,1	9,2	10	8,9	8,7
Stopnja tveganja revščine aktivnih (16–64 let)	10,4	9,8	9,8	9,9	9,3	9,3
Stopnja tveganja revščine starih (65 let in več)	20,4	20	19,4	19,2	19	18,5
Neenakost porazdelitve dohodka – razmerje kvintilnih razredov (80/20)	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2
Neenakost porazdelitve dohodka – Ginijev količnik, v %	23,8	23,8	23,2	23	23	22,6

Vir: SURS.
Opomba: ¹ Med socialne transferje so zajete tudi starostne in družinske pokojnine.

povprečna stopnja tveganja revščine (11,5 %) – kažejo za Slovenijo dokaj ugodno sliko, to ne velja za nekatere skupine, ki jih revščina najbolj prizadene.

Največje je tveganje revščine v gospodinjstvih z vzdrževanimi otroki, v katerih ni nihče zaposlen (54,5 %), v enočlanskih gospodinjstvih žensk, starih 65 in več let (47,1 %), pri brezposelnih (35,9 %), v enostarševskih gospodinjstvih z vsaj enim vzdrževanim otrokom (28,6 %) in pri najemnikih stanovanj (25,7 %). Tveganje revščine je za ženske skoraj 3 o. t. višje kot pri moških. Iz podatkov je razvidno, da imajo ženske v večini v nadaljevanju opisanih strukturnih kategorij višjo stopnjo tveganja revščine kot moški. Glede na starost so najvišjemu tveganju prav tako izpostavljene ženske (stare nad 65 let), pri katerih je stopnja tveganja revščine kar 24,9-odstotna. Pri tej starosti je razlika med moškimi in ženskami največja, saj je pri starih moških tveganje revščine pod povprečjem (10,8 %). Glede na delovno aktivnost imajo najvišjo stopnjo tveganja revščine brezposelni, in sicer 35,9 % (moški 38,2 %, ženske 34 %), drugi delovno neaktivni (19,1 %) (moški 20 %, ženske 10,3 %) in upokojeni 16,6 % (moški 11,1 %, ženske 20,1 %). Glede na tip gospodinjstva so najvišji stopnji tveganja revščine izpostavljena enočlanska gospodinjstva oseb, starih 65 let in več (43,8 %), pri mlajših od 65 let, ki prav tako živijo sami, pa je stopnja tveganja revščine 33,6 %. Sledijo enostarševska

Čeprav podatki o neenakosti porazdelitve dohodka in splošni stopnji tveganja revščine kažejo za Slovenijo ugodno sliko, pa obstajajo določene skupine, ki jih tveganje revščine najbolj prizadene (glej tudi Statistično prilogo).

gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom (28,6 %) in gospodinjstva dveh odraslih z vsaj tremi vzdrževanimi otroki (velika družina) (15,2 %). Glede na stanovanjsko razmerje pa so najbolj materialno ogrožene najemnice stanovanj, pri katerih je stopnja tveganja revščine 29,3 % (pri najemnikih 21,9 %).

6.1.1 Nedenarna revščina

Revščina je lahko denarna in nedenarna. Na nedenarno revščino pomembno vplivajo življenjski pogoji, kot so stanovanje, neposredno življenjsko okolje, zdravje, izobrazba, omrežja socialnih opor itd. Nedenarna revščina za Slovenijo je bila prvič izračunana leta 2005 s pomočjo nove statistične raziskave EU-SILC.⁸³ Nabor kazalnikov iz te raziskave je imel za cilj tudi ugotoviti, kako ljudje živijo in kako so vključeni v družbo.

Po nekaterih izbranih kazalnikih nedenarne revščine lahko razberemo, da se je leta 2007 v primerjavi z

⁸³ SURS je na podlagi raziskave o življenjskih pogojih (EU-SILC) pridobil dobre podatke o materialnih in socialnih razmerah v Sloveniji. Raziskava EU-SILC (v okviru katere se na podlagi administrativnih podatkov izračunavajo tudi stopnje tveganja revščine) v anketnem delu raziskava vsebuje vrsto podatkov o nematerialni revščini, ki pa še niso vsi obdelani, tudi primerjave z državami EU še niso mogoče. Vzorec je reprezentativen in zajema 13.496 gospodinjstev. Iz omenjene ankete pa so na voljo že nekateri podatki, ki jih je SURS objavil aprila 2007, januarja 2008 in decembra 2008. Anketni podatki se nanašajo na leto, v katerem je bila anketa izvedena, to so leta 2005, 2006 in 2007.

letom 2005 življenjski položaj ljudi nekoliko poslabšal, pri drugih pa nekoliko izboljšal. Toda razlike niso velike, tudi časovni okvir treh let je še prekratek za opaznejše spremembe. Tako leta 2007 13 % vprašanih gospodinjstev ni imelo ustrezne prehrane,⁸⁴ leta 2005 je bilo takih 11 % gospodinjstev, 32 % gospodinjstev si ni moglo privoščiti enotedenskih letnih počitnic (leta 2005 35 %); 54 % gospodinjstev pa ni bilo zmožno poravnati nepričakovanih izdatkov⁸⁵ (leta 2005 56 %). Razlike med dohodkovnimi kvintili pa so velike. Ustrezne prehrane leta 2007 ni imela četrtna gospodinjstev v najnižjem dohodkovnem razredu, 63 % si ni moglo privoščiti počitnic, nepričakovanih izdatkov pa ni moglo poravnati 69 % gospodinjstev v najnižjem dohodkovnem razredu.

V neprimernih stanovanjih (pušča streha, vlažne stene ali temelji, trhli okenski okvirji ali tla) je leta 2007 živelo 18 % gospodinjstev v Sloveniji. Med njimi je bilo najslabše pri enostarševskih gospodinjstvih z vsaj enim vzdrževanim otrokom (29 % jih je imelo neprimerna stanovanja). Za ta gospodinjstva v primerjavi z drugimi kljub slabim stanovanjskim razmera stanovanjski stroški pomenijo največje breme.

Podatki o tem, kako gospodinjstva preživijo s svojimi dohodki, se v opazovanih letih skorajda ne spreminjajo, vendar je očitno, da je najtežje gospodinjstvom z enim članom in enostarševskim gospodinjstvom z vsaj enim vzdrževanim otrokom.

Problemi gospodinjstev v okolici bivanja so ostali približno enaki. Petina vprašanih gospodinjstev je navedla težave z onesnaženostjo okolja, umazanijo ali drugimi okoljskimi problemi, ki jih povzročata promet in industrija. S prisotnostjo kriminala pa se v svojem okolju srečuje okoli desetina vprašanih. Približno enako je ostalo tudi mnenje vprašanih o njihovem zdravstvenem stanju. Leta 2007 je 17 % oseb odgovorilo, da je njihovo zdravstveno stanje zelo dobro, 3 % vprašanih pa je bilo, da je zelo slabo.

6.1.2 Socialna zaščita

S sistemom socialne zaščite se prebivalstvu zagotavljajo storitve in prejemki za ohranjanje in izboljševanje kakovosti življenja. Znotraj tega sistema so programi socialne zaščite razdeljeni na osem področij,⁸⁶ ki so jim namenjene storitve in prejemki za lajšanje bremen določenih tveganj ali zadovoljevanje določenih potreb.

⁸⁴ V anketi o življenjskih pogojih je kazalnik ustrezne prehrane – meso vsak drugi dan ali enakovredna vegetarijanska hrana.

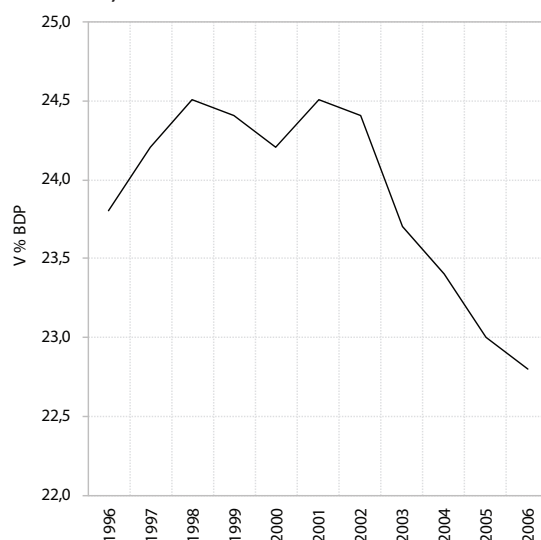
⁸⁵ Nepričakovani izdatki so za leto 2007 znašali 440 evrov.

⁸⁶ V skladu z metodologijo ESSPROS (evropski sistem statistike socialne zaščite) Evropskega statističnega urada. Ta področja so: bolezen in zdravstveno varstvo, invalidnost, starost, smrt hranitelja družine, družina in otroci, brezposelnost, nastanitev (za katero v Sloveniji do vključno leta 2004 nimamo podatkov) in druge oblike socialne izključenosti.

Leta 2006 je Slovenija za socialno zaščito namenila 22,8 % BDP, kar je nekoliko manj kot leta 2005 (23,0 % v BDP). Realno so se izdatki za socialno zaščito povečali za 4,1 %. V primerjavi s povprečjem EU-27 namenjamo tem izdatkom 4,1 o. t. manj. V EU so zelo velike razlike: od 12,4 % BDP v Estoniji do 31,1 % BDP v Franciji.

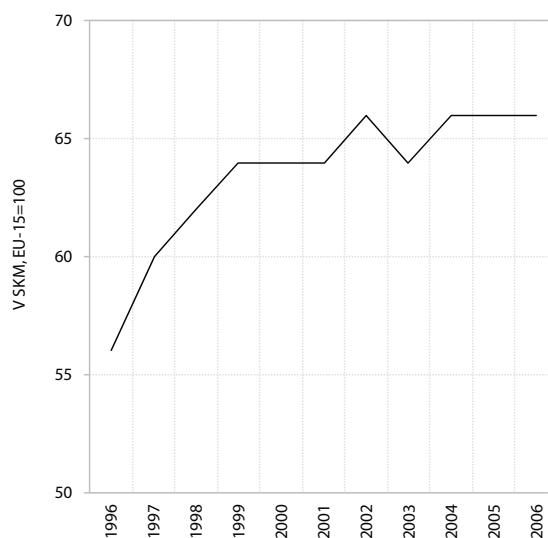
Slovenija je tako kot tudi druge države EU v okviru vseh sredstev za socialno zaščito leta 2006 namenila največ sredstev za starost (37,9 %), ter za bolezen in zdravstveno varstvo (32,1 %). Sledijo sredstva za otroka in družino ter za invalidnost. Manjši delež v strukturi vseh izdatkov za

Slika 35: Izdatki za socialno zaščito v BDP, Slovenija, 1996–2006, v %

Vir: Eurostat, ESSPROS.

Slika 36: Izdatki za socialno zaščito v Sloveniji na prebivalca po kupni moči (v SKM), 1996–2006, EU-15 = 100

Vir: Eurostat, ESSPROS.

Tabela 36: Izdatki za posamezna področja socialne zaščite na prebivalca, Slovenija in povprečje EU-25, 2000 in 2006 (v SKM)

Področja socialne zaščite/ leto	Slovenija		EU-25		Slovenija indeks ravni	
	2000	2006	2000	2006	EU-25 = 100	
					2000	2006
Izdatki za socialno zaščito skupaj ¹	3.588,7	4.681,6	5.084,5	6.375,2	71	73
Bolezen in zdravstveno varstvo	1.100,1	1.501,4	1.394,9	1.860,6	79	81
Invalidnost	323,6	395,9	403,3	477,1	77	83
Starost	1.551,7	1.774,6	2.046,6	2.548,3	76	70*
Smrt hranitelja družine	71,0	349,8	336,0	394,6	21	89*
Otok in družina	330,6	400,4	420,9	509,4	79	79
+Brezposelnost	153,0	142,1	312,9	357,5	49	40
Nastanitev	n. p.	3,3	110,6	144,9	n. p.	2
Druge oblike socialne izključenosti	58,8	114,1	59,2	82,9	99	138

Vir: Eurostat/ ESSPROS, Social benefits per head of population by function, EU portal; preračuni UMAR.
Opombe: SKM – standard kupne moči, n.p. – ni podatka, *sprememba metodologije, ¹Izdatki so prikazani brez administrativnih stroškov.

socialno zaščito zajemajo izdatki za brezposelnost ter izdatki ob smrti hranitelja družine in za druge oblike socialne izključenosti.

Delež v BDP se za posamezna področja v obdobju 2000–2006 ohranja na približno enaki ravni, razen pri področjih starost in smrt hranitelja družine, pri katerih je zaradi metodoloških sprememb prišlo do zmanjšanja oziroma povečanja v strukturi.

Po sredstvih na prebivalca, izraženih v standardih kupne moči (SKM), Slovenija dosega 73 % povprečja v EU-25 in to uvrstitev od leta 2000 izboljšuje, čeprav so primerjave po področjih različne.

7 Subjektivne zaznave življenjskih pogojev

Poleg statističnih kazalnikov o življenjskih pogojih prebivalstva so pomemben vidik ocenjevanja kakovosti življenja in uspešnosti sistemskih politik tudi subjektivne zaznave stanja na posameznih družbenih področjih. Prva analitična raven je zaznava osebne in družinske situacije, ki jo merimo s kazalniki subjektivne sreče in zadovoljstva z življenjem, zdravja, življenjskega optimizma, socialne vključenosti in občutkov varnosti ter materialnega stanja gospodinjstva. Druga raven so subjektivne ocene in zadovoljstvo z delovanjem ključnih družbenih sistemov, predvsem političnega, ekonomskega, socialnega, zdravstvenega in izobraževalnega. Ravni seveda nista ločeni, saj je socialna umeščenost posameznika in njegove družine prizma, skozi katero presoja tudi dogajanje v širši družbi. Velja pa tudi nasprotno. Splošno družbeno dogajanje se kaže na najbolj zasebnih ravneh, kot so na primer občutki življenjske sreče in zdravje posameznika. Nabor uporabljenih kazalnikov je, če je mogoče, aktualen,⁸⁷ usmerjen je predvsem na opazovanje mnenjskih trendov prebivalstva, deloma pa tudi na splošne primerjave Slovenije z evropskim prostorom.

7.1 Osebna in družinska situacija

7.1.1 Sreča in zadovoljstvo z življenjem

Čeprav je sreča na prvi pogled izrazito subjektivni občutek, je z Durkheimovega (1972) vidika predvsem kolektivno občutje v nekem družbenem prostoru. Raziskave, ki so bile opravljene v preteklih desetletjih, kažejo, da se prebivalci gospodarsko manj razvitih družb – v primerjavi z razvitimi – »zavedajo deprivacije, so mnogo bolj zaskrbljeni v zvezi zadovoljevanjem zahtev vsakdanjega življenja in je zanje na splošno manj verjeten občutek zadovoljstva z življenjem oziroma občutek, da so v življenju srečni« (Inkeles 1993). V zahodnih družbah na občutek sreče močno vplivajo kakovost intimnih vezi, fizično zdravje

V gospodarsko manj razvitih družbah občutke sreče in zadovoljstva določa predvsem ekonomska blaginja, v družbah relativnega obilja pa zlasti enakost med spoloma in dohodkovna enakost, človekove pravice in politična svoboda ter dostop do znanja in informacij.

⁸⁷ Poglavitni vir podatkov sta raziskavi Centra za raziskovanje javnega mnenja na Fakulteti za družbene vede, izvedeni jeseni 2006/1 (ESS – Evropska družboslovna raziskava 2006) in spomladi 2007 (Slovensko javno mnenje 2007), uporabljeni pa so tudi podatki večjega števila predhodnih raziskav Slovenskega javnega mnenja. Vir mednarodnih primerjav sta ESS 2002 in ESS 2004.

Tabela 37: **Subjektivni občutki sreče, Slovenija 1997–2007, v %**

Leto	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07
Ni srečen (0–3)	6,6	9,6	4,3	5,3	5,1	5,7	5,5	4,1	4,1	4,9	4,3
Sredina (4–6)	43,6	43,8	36,1	36,6	35,6	31,3	35,9	28,2	28,8	34,1	26,9
Srečen (7–10)	48,3	45,5	59,4	57,2	58,7	62,3	57,6	67,0	66,0	59,7	67,1

Vir: Slovensko javno mnenje 1997–2007, FDV – CJMMK.

Opomba: Vprašanje se je glasilo: Prosimo vas, da s pomočjo lestvice od 0 do 10 izrazite vašo občutja glede osebnih sreč, pri čemer 0 pomeni, da sploh niste srečni, in 10, da ste zelo srečni (SJM 2005).

in občutek nadzora nad okoljem. Obenem pa razlike v stopnji sreče nikakor ne izražajo razlik v ekonomski razvitosti, saj je v ekonomsko visoko razvitih državah zveza med ekonomsko in psihično blaginjo šibkejša kot v ekonomsko manj razvitih (Bernik 2004). V evropskem kontekstu se Slovenija pri ocenah subjektivne sreče in zadovoljstva nahaja v spodnji tretjini držav skupaj z drugimi tranzicijskimi in južnosredozemskimi državami. Gre za skupino držav z relativno nižjimi povprečji v primerjavi s skandinavskimi in zahodnoevropskimi državami.

Podatki na ravni nacionalnega vzorca polnoletnih prebivalcev Slovenije sprva kažejo trend upadanja sreče, kar je še zlasti veljalo za drugo polovico devetdesetih let, za katero je še bil značilen tranzicijski val odpuščanja delavcev, množičnega upokojevanja ter na splošno povečane prisotnosti socialnoekonomskih tveganj in stresov. Z letom 1999 pa se začne trend obračati navzgor, kar v grobem ustreza dogajanju na gospodarskem in socialnem področju, kjer se situacija predvsem glede grožnje nezaposlenosti počasi umirja. Skupina »ne srečnih« se do leta 2004 zmanjša pod 5 %, medtem ko se skupina »srečnih« v zadnjih meritvah kljub nekaterim nihanjem bliža 70 %. Zdi se, da prikaz potrjuje povezanost makrodružbenih dejavnikov in občutkov subjektivne sreče, iz česar seveda sledi, da je ob morebitnih neugodnih gibanjih na gospodarskem, predvsem pa na socialnem področju mogoče pričakovati tudi nasproten trend.

Druge analize občutkov sreče za Slovenijo pokažejo, da imata med vsemi dejavniki največjo težo samoocena zdravstvenega stanja in zakonski stan (Bernik

Na nizko oceno sreče vplivajo slabo zdravstveno stanje, slabi odnosi v družini, pomanjkanje socialnih vezi, nizka izobrazba in pomanjkanje socialnoekonomske varnosti.

2004). Pri ljudeh, ki svoje zdravje ocenjujejo kot slabo, so tudi ocene sreče in življenjskega zadovoljstva bistveno nižje, saj gre za vidik, ki najbolj eksistencialno zadeva celoto posameznikovega življenja. Prav tako pomemben dejavnik zadovoljstva je družinska situacija oziroma odnosi v družini ter kakovost in gostota socialnih vezi nasploh. Najbolj »deprivirana« je v tem pogledu skupina starih, ki so izpostavljeni krčenju socialnih vezi zaradi upokojitve in z njo povezane izgube stikov iz delovnega okolja ter zaradi smrti bližnjih, večjih občutkov ogroženosti in slabšega materialnega položaja, zaradi česar so tudi manj prostorsko mobilni. Povprečna ocena subjektivne sreče je višja v višjih izobrazbenih in dohodkovnih skupinah, prav tako je pri zaposlenih višja kot pri nezaposlenih. Upokojenci so, kar zadeva zadovoljstvo z življenjem, nižje kot zaposleni, a višje kot nezaposleni, kar potrjuje trditev, da sta oba statusa dejavnik zmanjševanja subjektivnega zadovoljstva.

7.1.2 Zdravje

Zveza med zdravjem in socialno neenakostjo je bila že mnogokrat empirično potrjena, saj populacijska statistika zdravja prebivalstva v tako rekoč vsaki državi pokaže višjo obolevnost in smrtnost v nižjih socialnih slojih za vsemi vrstami bolezni, več vseh kroničnih bolezni, krajšo življenjsko dobo, nižjo porodno težo. Stresni življenjski dogodki sicer niso le ekonomski, kot npr. nizek materialni standard in z njim povezane skrbi ter nezaposlenost in strah pred prihodnostjo, pač pa tudi zasebni (družinske težave, smrt bližnjega, nesreče ipd.). Nekatere študije kažejo tudi zvezo med spolnimi vlogami in zdravstvenimi posledicami določenih vzrokov stresa. Podoben dogodek različni posamezniki doživljajo stresno z različno intenzivnostjo, odvisno od tega, kakšen pomen ima za tega posameznika glede na njegov status in vlogo. Tako za ženske praviloma večji stres

Tabela 38: Ocena zdravja in kronična bolezen kot ovira, Slovenija, 2002, 2004, 2006

Ocena zdravja ¹				Kronična bolezen kot ovira ²			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
dobro	56,3	54,1	55,2	da precej	10,4	9,4	11,4
zadovoljivo	31,8	33,8	33,9	da, do neke mere	22,1	24,2	21,3
slabo	11,7	12,0	10,7	Ne	67,2	66,1	66,9

Vir: European Social Survey – Evropska družboslovna raziskava 2002–2006. FDV – CJMMK.

Opomba: 'Kako bi na splošno ocenili svoje zdravje?' Bi rekli, da je ... 1 – zelo dobro, 2 – dobro, 3 – zadovoljivo, 4 – slabo, 5 – zelo slabo (ESS 2002–2006). ²Ali vas pri vaših vsakdanjih opravilih kakor koli ovirata kakršna koli bolezen, invalidnost ali psihična težava? Če da, koliko vas ovira? 1 – da, precej, 2 – da, do neke mere, 3 – ne (ESS 2002–2006).

pomenijo spremembe v njihovem socialnem omrežju (izguba bližnjega, ločitev ipd.), za moške pa spremembe njihovega delovnega statusa (nezaposlenost ali grožnja z njo, nizki dohodki).

Strukturni pogled za Slovenijo (meritev 2006) pokaže, da je delež tistih, ki svoje zdravje ocenjujejo kot dobro (seštevek odgovorov »zelo dobro« + »dobro«) 55,2 %, pri čemer pa se ocene med posameznimi podskupinami anketirancev razlikujejo. Kot dobro svoje zdravje ocenjuje več moških kot žensk, kar je deloma učinek višje povprečne starosti žensk zaradi daljše življenjske dobe, deloma pa je tudi učinek delovanja družbenih stereotipov, saj so ženske precej bolj pripravljene priznavati svoje morebitne težave z zdravjem kot moški.

Na samooceno zdravja vplivata predvsem starost in izobrazba: s starostjo se slabša, z večanjem izobrazbe pa izboljšuje.

Največje razlike v samooceni zdravja se po pričakovanju pojavijo med posameznimi starostnimi skupinami, saj svoje zdravje kot dobro ocenjuje med 60 % in 80 % anketirancev do 45. leta starosti ter le 20–25 % anketiranih, starejših od 60 let. Obenem pa je odnos med samooceno zdravja in starostjo bolj zapleten, kot se zdi na prvi pogled, saj vanj močno posegata dejavnika izobrazbe in dohodka. Tako v vseh starostnih skupinah anketiranci z višjo izobrazbo in dohodkom svoje zdravje ocenjujejo bistveno bolje. V višjih starostnih kategorijah se torej pričakovano poslabšujejo samoocene zdravja, vendar pa je ta učinek bistveno manj izrazit pri tistih anketiranih, katerih socialni položaj je ugodnejši glede na materialne dohodke in kulturni kapital, ki ga praviloma povezujemo z izobrazbo.

7.1.3 Socialna omrežja

Socialna omrežja so poleg zaupanja drugi ključni element socialnega kapitala; so vir socialne opore posameznika in tudi njegove socialne vključenosti. Socialna opora ima ključno vlogo pri boleznih, povezanih s stresom, pričakuje se, da deluje kot zaščita pred stresnimi vplivi okolja, pozitivne učinke pa naj bi imela na duševno in telesno zdravje tudi nasploh, pri čemer pa je pomembna zlasti subjektivna zaznava prisotnosti oziroma dostopnosti socialne opore. Delimo jo na več vrst. Instrumentalna ali

materialna opora pomeni pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč v gospodinjstvu). Informacijska opora se nanaša na informacije, ki jih nekdo potrebuje (npr. ob selitvi, iskanju službe). Čustvena opora je pomoč ob večjih ali manjših življenjskih krizah (smrt bližnjega, ločitev, težave v družini ali na delovnem mestu). Zadnja oblika opore je druženje (Hlebec, Kogovšek 2003). Empirične študije kažejo, da je za psihično počutje ključna meja med tistimi, ki imajo vsaj enega intimnega človeka v svojem omrežju, in tistimi, ki takega človeka nimajo. Za analizo dostopnosti socialne opore so pomembne tudi nekatere značilnosti omrežij, kot so velikost omrežja, moč vezi in gostota omrežja, saj ni pomembno le število, pač pa tudi kakovost vezi oziroma vsebina odnosov. V omrežju prihaja tudi do »specializacije« vrst opore. Tako posamezniku čustveno oporo in druženje praviloma zagotavljajo najbližje osebe (partner, najbližji sorodniki, najtesnejši prijatelji).

Kot rečeno, je za psihično počutje ključna meja med tem, ali ima posameznik vsaj enega človeka, s katerim se lahko pogovori o osebnih stvareh, ali ga nima. V meritvi leta 2006 90 % anketiranih potrdi, da tako osebo imajo. Približno 10 % ljudi v starosti od 15 let naprej torej po lastnem poročanju nima zaupne osebe, s katero bi se lahko pogovorili o osebnih stvareh, in s tem dostopa do pomembnega dela socialne opore. Opazimo pa lahko določeno variacijo med družbenimi skupinami. Tako je delež anketirancev brez zaupne osebe bistveno višji v starostni skupini nad 60 let, kjer se giblje okoli 20 %, kot v drugih starostnih kategorijah, kjer ostaja pod 10 %. Višji je tudi med nezaposlenimi kot med zaposlenimi. Starost in nezaposlenost sta torej pogostejše povezani tudi z odsotnostjo zaupne družbene vezi, kar je dodatni vidik marginalizacije in posredno tudi socialne vključenosti teh kategorij prebivalstva.

Drugi kazalnik meri pogostost druženja posameznika s prijatelji, sorodniki ali kolegi. V vseh treh meritvah so za tretjino anketiranih značilni zelo intenzivni vzorci druženja, ki je skorajda vsakodnevno. Tipičen predstavnik te skupine je anketiranec mlajše ali srednje starosti, zaposlen, z aktivnim delovnim ritmom in intenzivnimi sorodstvenimi stiki. Za polovico anketiranih so značilni nekaj manj intenzivni vzorci družabnosti (večkrat mesečno), kar je lahko tudi posledica pomanjkanja časa oziroma delovne ali družinske »preobremenjenosti«. Problematična pa je zlasti skupina, pri kateri je takih

Tabela 39: Socialna opora in omrežja v Sloveniji, 2002, 2004, 2006

	Prisotnost zaupne osebe ¹			Pogostost druženja ²			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
da	88,9	90,4	89,8	manj kot enkrat na mesec	13,4	11,1	12,0
ne	10,2	8,5	8,6	večkrat na mesec	51,6	51,7	55,6
				skoraj vsak dan	34,8	36,9	32,1

Vir: European Social Survey – Evropska družboslovna raziskava 2002–2006, FDV – CJMMK.

Opombi: ¹Ali imate koga, s katerim se lahko pogovorite o intimnih in osebnih stvareh? (ESS 2002–2006). ²Prosimo, ocenite, kako pogosto se iz družabnih razlogov dobivate s prijatelji, sorodniki ali kolegi z dela? 1 – nikoli, 2 – manj kot enkrat na mesec, 3 – enkrat na mesec, 4 – nekajkrat na mesec, 5 – enkrat na teden, 6 – večkrat na teden, 7 – vsak dan (ESS 2002–2006).

stikov zelo malo, manj kot en stik mesečno, in v kateri je nesorazmerno velik delež starejših oziroma upokojencev, za katere sta značilni izguba delovnih vezi ter postopna izguba družinskih in prijateljskih vezi.

7.1.4 Kriminaliteta, občutek ogroženosti

Pomemben vidik kakovosti življenja posameznika je občutek osebne varnosti ali ogroženosti. Opravka imamo z dvema različnima ravnema kriminalitete v družbi – objektivno izmerjeni in subjektivno zaznani. Na kakovost življenja v smislu subjektivnega zadovoljstva in občutkov varnosti pa vpliva predvsem druga.

Okrog 10 % anketiranih se čuti ogrožene, če zvečer sami hodijo po ulici ali soseski. Približno toliko anketirancev pa tudi poroča o osebnih izkušnjah s kriminaliteto. Vsekakor je mogoče trditi, da je za to desetino gibanje zunaj doma deloma omejeno oziroma da so zaradi strahu pred napadom samoizključeni iz dela družbenih dejavnosti. Tak strah je nekoliko bolj prisoten pri ženskah kot pri moških, pri starejših kot pri mlajših, bolj pa tudi pri gospodinjah in v najnižji dohodkovni skupini.

7.1.5 Materialno stanje družine

Materialno stanje družine je seveda učinek njene umestitve na družbeni slojevski lestvici in je najneposrednejši »vzvod« (»primer«) za prevajanje makrodružbenihdogajanj in tveganj, zlasti ekonomskih in socialnih, na družinsko oziroma zasebno raven, kar se nato izrazi tudi v tako »mehkih« kazalnikih, kot sta osebna sreča in zadovoljstvo

Zadovoljstvo gospodinjstev z materialnimi razmerami se je v zadnjih desetih letih povečevalo. Leta 2007 pa opazimo ponoven upad zadovoljstva.

z življenjem. Ukrepi, ki se nanašajo na materialno stanje družin, so tisti vzvod, s pomočjo katerega ima država največji vpliv na povečanje ali zmanjšanje zadovoljstva državljanov. Spodnja tabela prikazuje ocene splošnega zadovoljstva anketirancev z materialnimi razmerami družin v zadnjem desetletju⁸⁸. Vidimo lahko, da se je v obdobju zadnjih desetih let zadovoljstvo opazno povečalo, še posebno med letoma 1997 in 2006, ko se je delež anketirancev, ki so na »zadovoljnem« koncu lestvice (vrednosti 7–10), povečal z 29,35 na 51,9 %. Na ravni tega kazalnika bi torej lahko ugotovili, da se je materialna blaginja povprečnega gospodinjstva v tem obdobju povečala. V meritvi 2007 pa je viden upad zadovoljstva, vendar bo potrebna vsaj še ena meritev, da bo jasno, ali gre za spremembo trenda ali za kratkoročnejše nihanje.

Znotraj splošne ugotovitve o rastočem trendu zadovoljstva v zadnjih desetih letih pa se še vedno ohranjajo precejšnje razlike med posameznimi družbenimi skupinami. Zadovoljstvo z materialnimi razmerami družine značilno narašča z izobrazbo in dohodkom anketiranca, višje je med zaposlenimi kot med nezaposlenimi.

Za učinek relativne prikrajšanosti ni toliko pomembno pomanjkanje osnovnih materialnih dobrin, pač pa to, ali si lahko gospodinjstvo privošči stvari, ki so v kontekstu neke družbe ali vsaj njihove referenčne skupine normalne.

Naslednji kazalnik konkretnije meri materialno stanje družine, saj so anketiranci navajali, kje – če kje – mora njihova družina varčevati oziroma se omejevati pri porabi⁸⁹.

Kot je razvidno iz tabele (Ali bi zase in za svojo družino lahko rekli ...), vidimo v obdobju zadnjih sedemnajstih let pozitiven premik. Povečuje se delež anketiranih, ki poročajo, da se ne omejujejo pri porabi ali velja to omejevanje le za luksuzne dobrine. Med meritvama

Tabela 40: Kriminaliteta v Sloveniji; občutki ogroženosti in osebna izkušnja s kriminaliteto, 2002, 2004, 2006, v %

Občutki ogroženosti ¹				Osebnе izkušnje s kriminaliteto ²			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
zelo varno	29,0	28,3	27,0	da	11,5	11,8	13,5
varno	60,5	61,0	61,3	ne	88,5	87,9	86,2
ogroženo	8,9	8,5	9,2				
zelo ogroženo	0,9	1,0	1,0				

Vir: European Social Survey – Evropska družboslovna raziskava 2002–2006, FDV – CJMMK.
Opombi: ¹Kako varno se počutite (bi se počutili), kadar zvečer hodite (ali bi hodili) sami po vaši soseski? (ESS 2002–2006). ²Ste bili vi ali kdo od članov vašega gospodinjstva v zadnjih petih letih žrtev vloma ali fizičnega napada? (ESS 2002–2006)

⁸⁸ Kako ocenjujete materialne razmere, v katerih živite vi in vaša družina? Ocenite z lestvico od 1 do 10 (SJM 1997 – 2007).

⁸⁹ Ali bi zase in za svojo družino lahko rekli, da ...

1 – vam ničesar posebej ne primanjkuje, da se posebej ne omejujete

2 – ste varčnejši, da se omejujete v manj pomembnih stvareh, manj luksuza ipd.

3 – morate zelo skrbno gospodariti, da spravite konec s koncem, da se omejujete pri nakupih obleke ipd.

4 – da se močno omejujete, tudi pri nakupu hrane

5 – da živite v pomanjkanju osnovnih dobrin

6 – da živite v revščini (SJM 2005/1)

1990 in 2007 je delež teh dveh kategorij narasel s 35,1 % na 64,6 %. To povečanje gre predvsem na račun sredine devetdesetih let, v zadnjem desetletju je povečanje okoli 8 o. t. Podatek za 2007 kaže, da dve tretjini družin živita v sorazmerni materialni blaginji in da pojav relativne prikrajšanosti ni zelo močno prisoten. Na drugi strani se je v petnajstletnem obdobju s polovice na četrtno zmanjšal delež gospodinjstev, ki morajo zelo skrbno gospodariti, da preživijo, delež gospodinjstev, ki so na meji ali pod mejo revščine, pa se je v omenjenem obdobju zmanjšal s 14,1 % na 4,9 %. Ta delež se je zmanjšal predvsem v sredini devetdesetih let, v zadnjem desetletju pa je stabilen. Strukturna analiza pokaže pričakovane razlike po izobrazbi in dohodku. Znotraj ugodnega splošnega trenda pa se še vedno ohranjajo in morda tudi povečujejo relativne razlike.

To relativno primerjavo z družbenim okoljem je mogoče najti tudi v Wilkinsonovi študiji (v Annandale 1998), v kateri je ugotovljeno, da obstaja prag, ko absolutni dvig življenjskega standarda v neki družbi ni več povezan s podaljšanjem pričakovane življenjske dobe posameznika. Tudi če se standard izboljšuje, se ta ne bo več dvigovala. V družbah, ki neki prag blaginje presežejo, postanejo namreč ključni dejavnik za zdravje (in splošno dobro psihično počutje ljudi) relativne družbene razlike, standard posameznika in družine v primerjavi z drugimi v družbi.

Empirične raziskave potrjujejo, da so prav relativne primerjave z okoljem (relativne socialnoekonomske razlike) pri posamezniku tiste, ki povzročajo negativne psihosocialne učinke oziroma stres, občutek prikrajšanosti, brezperspektivnosti, frustracije, strah pred prihodnostjo in občutek revščine.

Nerealne ocene splošnih gospodarskih trendov in obsega revščine. Zakaj?

Iz odgovorov vprašanih je razvidno, da materialno stanje gospodinjstva ocenjujejo sorazmerno ugodno. Obenem pa je za subjektivne zaznave značilno, da vprašani sorazmerno slabše ocenjujejo splošne gospodarske trende v državi, praviloma pa precej precenijo tudi deleže revnih.

Prvi vidik razlage so vzorci samorazvrščanja pripadnikov različnih družbenih skupin v družbene razrede oz. sloje (*Kateri družbeni skupini - sloju ali razredu - se vam zdi, da pripadate? Ali je to čisto spodnji, delavski, srednji, višji srednji ali zgornji družbeni sloj ali razred?* (SJM-ISSP 1998)). Tu je očiten zlasti pojav samoumeščanja materialno precej raznolikih družbenih skupin v srednji razred: v vseh izobrazbenih, poklicnih in dohodkovnih skupinah je modalni razredni položaj v sredini. Samorazvrščanje očitno ne temelji na »objektivnem« poznavanju dohodkovne porazdelitve oziroma razredne strukture, pač pa na neobjektivnih, neuniverzalnih, referenčnih točkah, ki v nesorazmerno velikem deležu segajo v lastno življenjsko okolje in družbene vezi. **Posameznik ima praviloma dokaj omejen empiričen vpogled v življenjsko izkušnjo drugih družbenih skupin, zato posplošuje izkušnjo svojega socialnega okolja (družina, prijatelji, sodelavci), jo zaznava kot večinsko oziroma »tipično«, tj. sredinsko.**

Drugi vidik razlage so podobe stratificiranosti družbe kot celote oziroma vprašanje, kakšna je predstava anketirancev o sodobni slovenski družbi glede njene »socialne oblike«. Je ta piramidasta (večina ljudi je na sredini ali pri dnu družbene lestvice) ali sredinska (večina je na sredini)? Pokaže se, da ima dobra polovica anketirancev predstavo o slovenski družbi kot piramidasti, le slaba polovica pa kot o sredinski, čeprav večina sebe uvršča na sredino. Od kod torej razkorak med »piramidasto« zaznavo družbe in sredinskim samoumeščanjem oziroma zakaj je predstava o velikosti skupine na dnu »prenapihnjena« glede na objektivne dohodkovne podatke in tudi glede na umeščanje v subjektivni razred?

Odgovor moramo iskati predvsem v analizi tega, od kod in kako vprašani sploh dobijo izkustvo stratifikacijske slike, strukture družbe kot celote. Tu lahko predpostavljamo, da je to izkustvo predvsem posredno oziroma medijsko posredovano. Kazalnik, da gre pri izbiranju podobe družbe za posredovano predstavo, je že omenjeno dejstvo, da se med tistimi, ki izbirajo elitistične podobe slovenske družbe, le manjšina uvrsti na dno, velika večina pa v sredino teh podob. Oni sami torej niso tisti, ki so na dnu, pač pa to pripisujejo predvsem drugim. Neposrednejše empirično dokazovanje te teze pa bi bilo mogoče le z analizo vsebin poročanja medijev na temo družbenih neenakosti oziroma analizo diskurza in tona, s katerim se mediji lotevajo te teme, hkrati z analizo občinstva in njegovega načina sprejemanja sporočil. Je morda razlog za prevladujočo piramidasto predstavo ta, da se mediji lotevajo tematike slojevitosti predvsem skozi »ekscese« na obeh polih stratifikacijske lestvice, kot so ekstremna revščina, izkoriščanje na eni strani in ekstremno bogastvo, prilaščanje, korupcija, »tajkuni« na drugi, s čimer nastane podoba dramatičnejših razlik in elitističnega ustroja družbe? Ali sta skrajna družbena razreda zaradi logike pridobivanja občinstva za medije zanimivejša od srednjega, »povprečnega«? Je to razlog, da sebe sicer velika večina anketirancev vidi na sredi, obenem pa predpostavlja obstoj precejšnje množice revnih?

Na ravni samih podatkov lahko dobimo le nekaj posrednih namigov o širšem sklopu predstav anketirancev o družbenih neenakostih in njihovem nastanku. Tisti, ki slovensko družbo vidijo kot elitistično, tako v omenjeni raziskavi bolj soglašajo tudi s trditvijo, da se v Sloveniji pride na vrh le s korupcijo, bolj soglašajo s potrebo »navadnih ljudi« po radikalni odpravi neenakosti, bolj zaznavajo prisotnost sporov med »revnimi« in »bogatimi« oziroma »vrhom« in »dnom« družbe, manj pa tudi zaupajo družbenim institucijam (državnemu zboru, gospodarstvu, sodiščem), kar vse nakazuje obstoj širšega sklopa predstav o neegalitarnosti družbe in nepravilnosti mehanizmov porazdeljevanja bogastva.

Tabela 41: **Kako ocenjujete materialne razmere, v katerih živite vi in vaša družina? Slovenija, 1997–2007, v %**

Leto	97	98	99	00	01	02	03 ²	04	05	06	07
Nezadovoljen (0,1–4)	19,8	25,7	22,2	16,8	14,7	15,1	14,5	–	14,8	14,9	22,6
Sredina (5–6)	49,5	42,0	45,4	38,6	40,5	45,5	39,2	–	34,4	32,9	34,7
Zadovoljen (7–10)	29,3	31,4	30,9	43,8	44,0	37,4	45,8	–	50,3	51,9	41,3

Vir: Slovensko javno mnenje 1997–2007, FDV – CJMMK.

Opombe: Vprašanje se je glasilo: Kako ocenjujete materialne razmere, v katerih živite vi in vaša družina? Ocenite z lestvico od 1 do 10 (SJM 1997–2007). ²Po letu 2003 lestvica 0–10 (prej od 1–10).

Tabela 42: **Ali bi zase in za svojo družino lahko rekli, da vam (da se)…, Slovenija, 1990–1997, v %**

%	1990	1992	1997	1999	2001	2003	2005	2007
ne primanjkuje ničesar	5,5	9,5	16,9	11,6	13,6	17,6	19,4	19,9
omejujete le pri luksuzu	29,6	33,6	40,1	47,8	46,3	48,6	48,9	44,7
omejujete pri obleki	49,7	45,7	37,1	33,3	35,0	29,4	26,0	28,8
omejujete pri hrani, osnovnih dobrinah, revščina	14,1	9,8	4,4	4,6	4,9	3,6	4,9	4,9

Vir: Slovensko javno mnenje 1990–2007, FDV – CJMMK.

Primerjave zdravja prebivalstva v državah razvitega sveta (vse z visokim absolutnim standardom) pokažejo zelo pomembno dejstvo. Najbolj zdravi ljudje niso v najbogatejših državah (glede na višino BDP), pač pa v najbolj egalitarnih. Ta ugotovitev ima velik politični pomen, saj kaže, da socialne neenakosti kljub zadovoljivemu absolutnemu standardu vseh dejansko ostaja relevantna spremenljivka pri npr. razlagi socialne porazdelitve zdravja. Če odštejemo situacijo absolutne prikrajšanosti, ki jo je večina razvitih družb presegla, je pglavitni prediktor škodljivih učinkov na zdravje (in dobro psihično počutje) prav obseg socialnih neenakosti v teh družbah. Zdi se, da podobno velja tudi za občutenje revščine v neki družbi. Tako je v Sloveniji pojav naraščanja bogastva in bogatih (predvsem medijsko zelo podprt) sprožil občutek povečevanja revščine. Saj se, kot pravi Townsend (v Scott 1994), revščina, oziroma prikrajšanost opredeli v odnosu do povprečnih pričakovanj. Povprečna pričakovanja pa se ob pojavljanju bogatenja vedno bolj odmikajo od socialnoekonomskega položaja opazovalca, ki to občuti kot pomanjkanje zmožnosti in priložnosti zase.

7.2 Subjektivne ocene in zadovoljstvo z dogajanjem v širšem družbenem okolju

Sledi analiza subjektivnih ocen in zadovoljstva vprašanih z delovanjem družbenih sistemov, od političnega, ekonomskega in socialnega sistema do zdravstva in izobraževanja. Kot rečeno, sta individualna in širša družbena raven med seboj povezani, saj je socialni položaj vprašanega v raziskavah Slovenskega javnega mnenja (SJM) prizma, skozi katero posameznik ocenjuje dogajanje v širši družbi.

7.2.1 Zaznava trendov v družbenih sistemih (1997–2007)

V SJM je na voljo serija retrospektivnih kazalnikov, s pomočjo katerih anketiranci iz aktualne časovne točke ocenjujejo srednjeročne trende na različnih družbenih

Tabela 43: **Zaznave sprememb v demokratičnem sistemu in družbeni blaginji, Slovenija, 1997–2007, v %**

Seštevek odgovorov »danes dosti boljše« in »danes boljše«	1997	1999	2001	2003	2005 ¹	2007	Negativna ocena 2007 ²
možnost izobraževanja	38,7	36,9	52,1	53,9	–	47,4	13,1
demokratičnost odločanja	40,3	29,0	27,2	27,6	–	22,3	26,2
spoštovanje človekovih pravic	34,7	24,6	25,4	24,6	–	23,3	28,9
zdravstveno varstvo	17,4	17,4	24,0	19,2	–	16,7	42,4
kako živijo ljudje	15,9	18,5	20,6	19,2	–	19,1	46,6
zakonitost	14,9	11,9	13,9	12,1	–	11,1	30,4
vpliv stroke na vladne odločitve	15,1	7,5	13,5	11,7	–	10,5	34,5
imeti in preživljati otroke	7,5	8,1	12,5	11,9	–	12,8	50,9
možnost dobiti zaposlitev	2,8	7,2	7,8	5,2	–	6,4	64,9
možnost dobiti stanovanje	4,2	7,5	7,6	6,5	–	10,2	71,4

Vir: Slovensko javno mnenje 1990–2007, FDV – CJMMK.

Opomba: ¹Neprimerljiv podatek, ker gre za daljše časovno obdobje primerjav za nazaj (10 let). ²Negativna ocena pomeni seštevek deležev ocen »danes dosti slabše« in »danes slabše« v meritvi 2007.

Tabela 44: Zadovoljstvo z družbenimi (pod)sistemi, aktualne meritve, Slovenija, 2002, 2004 in 2006, v %

Gospodarsko stanje				Delovanje demokracije			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
nezadovoljen (0–3)	40,1	32,8	25,9	nezadovoljen (0–3)	34,6	29,2	30,2
sredina (4–6)	41,8	46,8	44,9	sredina (4–6)	41,7	46,8	41,6
zadovoljen (7–10)	16,1	17,5	25,4	zadovoljen (7–10)	19,5	18,2	21,6
Stanje šolstva				Stanje zdravstva			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
slabo (0–3)	21,0	24,0	19,8	slabo (0–3)	31,4	29,3	25,9
sredina (4–6)	38,8	42,7	41,5	sredina (4–6)	39,2	42,6	40,4
dobro (7–10)	34,7	26,7	32,1	dobro (7–10)	27,5	27,1	32,4

Vir: ESS 2002–2006.
Opomba: Vprašanje se je glasilo: Kako zadovoljni ste na splošno s sedanjim gospodarskim stanjem v Sloveniji?
Kako zadovoljni ste na splošno z delovanjem demokracije v Sloveniji? izredno nezadovoljen 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 izredno zadovoljen
Kakšno je po vašem mnenju splošno stanje šolstva/zdravstva danes v Sloveniji? izredno slabo 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 izredno dobro

področjih, tj. primerjajo stanje, kakršno je zdaj, s stanjem, kakršno je bilo po njihovem mnenju pred določenim številom let.⁹⁰ Primerjave vključujejo večino najpomembnejših področij družbenega življenja, zlasti tista, ki se nanašajo na socialnoekonomski položaj prebivalstva in delovanje demokratičnega političnega sistema.

Podatki kažejo, da je v obdobju 1997–2007 največji delež zaznav pozitivnih premikov na področju izobraževanja (47,4 %), drugi najvišji povprečni odstotek zaznav izboljšanja pa vidimo pri demokratičnosti odločanja (29 %). V letu 2007 pa je povsod opazno zmanjšanje pozitivnih premikov. Opazna je stagnacija deleža anketiranih, ki zaznavajo pozitivne trende, v nekaterih primerih vidimo tudi manjše padce (izobraževanje) ali manjše premike navzgor (možnost dobiti stanovanje).

V celoti gledano bi torej za kolektivne zaznave trendov lahko rekli, da javnost opaža pozitivne premike predvsem na področju izobraževanja in demokratičnih pravic, ne pa tudi na drugih družbenih področjih, kar je lahko v določenem neskladju z navedenimi podatki o sorazmerni blaginji dveh tretjin prebivalstva. Razlog za to neskladje je tudi v sami metodologiji anketnega spraševanja, saj se v subjektivnih ocenah vprašanih za nazaj zelo težko izrazijo pozitivni premiki, ker je v njihovi perspektivi premočno prisotna aktualna problematika, ki zaradi svoje bližine vedno poslabša podobo sedanjega trenutka in ustvari neugodno izhodišče primerjav za nazaj. Toda kazalniki te vrste po drugi strani kažejo podobo trendov kolektivnih zaznav javnosti, kar je tudi pomembno družbeno dejstvo, politično lahko

celo pomembnejše od statistično izmerjenih trendov. Dejanske pozitivne premike zato bolje pokaže serija aktualnih meritev, ko vprašani ocenjujejo trenutne razmere.

Prospektivno merjenje stališč, ko vprašani izražajo zadovoljstvo s trenutnim stanjem, pokaže nekoliko drugačno sliko kot retrospektivno (ocene za nazaj). Pri oceni zadovoljstva s stanjem gospodarstva tako med letoma 2002 in 2006 opazimo precejšnje zmanjšanje skupine nezadovoljnih in naraščanje skupine zadovoljnih, torej pozitiven trend javnih zaznav. Sorazmerno največja je vedno sredinska skupina, vendar je med skrajnima skupinama prišlo do precejšnje »selitve« v korist skupine zadovoljnih.

Strukturna analiza na slovenskem vzorcu kaže, da stanje gospodarstva opazno bolje ocenjujejo mlajši, izobraženci, zaposleni ter vprašani v višjih dohodkovnih razredih, torej skupine, ki jih na splošno uvrščamo med zmagovalce tranzicije in katerih osebni ekonomski položaj je praviloma nadpovprečno ugoden.

Pri ocenah delovanja demokracije so premiki manj izraziti oziroma nesistematični. Tudi tu je prevladujoča sredinska skupina, medtem ko skrajni skupini ostajata približno enako veliki. Tak vzorec porazdeljevanja ohranja Slovenijo v skupini tranzicijskih držav, saj mednarodne primerjave kažejo, da je v večini evropskih držav, vključenih v Evropsko družboslovno raziskavo (ESS), povprečje nagnjeno v smeri zadovoljstva, še zlasti tu prednjačijo skandinavske države in Švica s povprečjem ocen med 6 in 8. Drugače pa je v štirih tranzicijskih državah, v katerih je povprečje ocen nižje od 5, kar pomeni, da prevladuje nezadovoljstvo (Poljska, Slovenija, Madžarska in Češka). Težava demokratičnega sistema v tranzicijskih državah ni toliko to, da nima dolgoletne tradicije, pač pa, da (še) ne deluje po pričakovanjih, kar sta seveda vsaj deloma soodvisna dejavnika.

⁹⁰ ... Če primerjate življenje pri nas danes z razmerami pred približno petimi leti, ali so po vaši sodbi razmere glede na našete stvari danes dosti boljše, boljše, približno enake, slabše ali dosti slabše? (SJM 1997–2007)

... Če primerjate življenje pri nas danes z razmerami pred približno desetimi leti. (SJM 2005)

Tabela 45: **Zaupanje institucijam, Slovenija, 2002, 2004 in 2006, v %**

Državni zbor				Pravni sistem			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
ne zaupa (0–4)	40,3	39,8	35,8	ne zaupa (0–4)	38,5	46,0	39,5
sredina (5–6)	39,8	39,1	42,5	sredina (5–6)	35,3	33,9	36,7
zaupa (7–10)	15,9	17,3	16,8	zaupa (7–10)	21,9	15,6	18,4
Policija				Politiki			
	ESS02	ESS04	ESS06		ESS02	ESS04	ESS06
ne zaupa (0–4)	30,9	32,7	29,7	ne zaupa (0–4)	57,0	57,4	56,0
sredina (5–6)	37,8	38,3	37,9	sredina (5–6)	34,3	33,5	32,9
zaupa (7–10)	29,1	26,2	29,8	zaupa (7–10)	6,1	6,2	8,1

Vir: European Social Survey – Evropska družboslovna raziskava 2002–2006, FDV – CJMMK.

Stanje šolstva prav tako ne kaže jasnega trenda, kar je lahko posledica kratkega obdobja primerjav ali pa hitrega spreminjanja sistemskih rešitev. Težava je deloma tudi ta, da se šolstvo ocenjuje v »bloku«, dejansko pa je izobraževalni sistem sestavljen iz sorazmerno samostojnih podsistemov, kar še zlasti velja za visoko šolstvo, in vprašani lahko trende v enem podsistemu ocenjujejo drugače kot v drugem. Zadnja meritev za leto 2006 kaže, da je tudi tu prevladujoča skupina sredinska, skupina zadovoljnih pa je večja od skupine nezadovoljnih. Prepoznavnejši trend je pri ocenah zdravstvenega sistema, ki se od leta 2002 postopno izboljšujejo. Upada skupina nezadovoljnih, narašča pa skupina zadovoljnih. Trend sicer ni izrazit in meritev jeseni 2008 bo pokazala, ali se bo nadaljeval.

Zadnja skupina kazalnikov zadovoljstva z delovanjem sistema je zaupanje v nekatere pomembne institucije demokratičnega sistema⁹¹, visoko zaupanje državljanov pa seveda ena od ključnih podlag legitimnosti institucij.

Zaupanje navedenim institucijam ni izrazito visoko, obenem pa tudi ne tako nizko, da bi pomenilo grožnjo legitimnosti demokratičnega sistema. Vsekakor pa bi bilo v tem smislu zaželeno, da bi bili srednjeročni in dolgoročni trendi zaupanja pozitivni.

⁹¹ S pomočjo lestvice od 0–10 ocenite, koliko vi osebno zaupate vsaki od naslednjih ustanov. 0 pomeni, da ustanovi sploh ne zaupate, 10 pa, da ji povsem zaupate.